

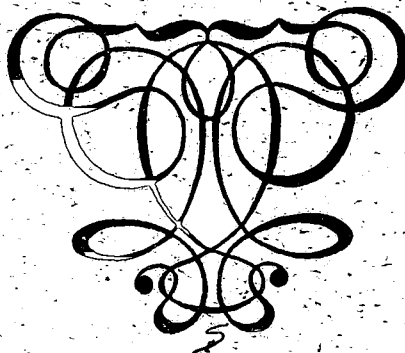
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK · STATISTIK · EKONOMI

NY FÖLJD UTGIVEN AV

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL

Knud Berlin, Den dansk-norske Ostgrönlandstraktat i Belysning af Oregontraktaten af 1818. — Birger Wedberg, Justitiekanslern och Högsta domstolen. — Henry Lindström, Tillkomsten av 1864 års stadganden om utlänningars rätt att idka borgerlig näring i Sverige. — Översikter och meddelanden: Tryckfrihetsförordningen som exklusiv strafflag. Av R. Malmgren. — Övergången till fri myntfot, Banken för Internationell Säldering. »Stillehalteabkommen». Av E. Sommarin. — Litteraturgranskningar: A. Brusewitz, Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt. Anm. av E. Fahlbeck. — Hiess, Methodik der Volkszählungen. Anm. av E. Arosenius.

ÅRG. 34

OKTOBER 1931

HÄFT. 4

LUND · STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION · LUND
DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP

Lösnummer av detta häfte kostar kr. 3:50.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT kommer att under nästkommande år liksom hittills innehålla dels vetenskapliga uppsatser i politik — ordet taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels en avdelning översikter och meddelanden, avsedd att hålla läsaren å jour med vad som händer och skrives å hithörande områden, dels slutligen mera ingående granskningar av utkommande, framför allt svensk, men jämväl annan nordisk samt utländsk statsvetenskaplig litteratur. Tidskriften vill framträda som ett organ för vetenskaplig orientering och diskussion i de ämnen, vilka falla inom den angivna ramen.

Tidskriftens redaktion handhaves, under överinseende av Fahlbeckska Stiftelsens kollegium (professorerna FR. LAGERROTH, R. MALMGREN, S. WICKSELL, E. SOMMARIN, L. WEIBULL, G. CARLSSON och M. P. NILSSON), närmast av professor MALMGREN som redaktionssekreterare och ansvarig utgivare, under medverkan av professor SOMMARIN (nationalekonomi), professor WICKSELL (statistik) och professor A. BRUSEWITZ, Uppsala (litteraturgranskningar).

Tidskriften utkommer som hittills i 5 häften om året, omfattande tillsammans minst 20 ark. Prenumerationspriset är 10 kr. pr. år. Lösa häften säljas i mån av tillgång till ett pris av c:a 75 öre pr. ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos »Statsvetenskaplig Tidskrifts Expedition, Lund».

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Lund i december 1930.

FAHLBECKSKA STIFTELSEN.

Av Skrifter utgivna av Fahlbeckska Stiftelsen har utkommit:

- I. SVEN HELANDER: Marx och Hegel. En kritisk studie över socialdemokratisk världsskådning. 1920. Pris kr. 4:—
- II. CURT WEIBULL: Lübeck och Skånemarknaden. Studier i Lübecks pundtullsböcker och pundtullskvitton 1368—1369 och 1398—1400. 1922. Pris kr. 3:50.
- III. HALVAR G. F. SUNDBERG: Bidrag till frågan om besluts-verkställbarhet enligt kommunallagarna. 1924. Pris kr. 3:—
- IV. ISRAEL MYRBERG: Om tjänstemäns oavsättlighet. En redogörelse för svensk praxis. 1925. Pris kr. 5:—
- V. ERIK LINDAHL: Arbetsdagens förkortning. Några nationalekonomiska synpunkter. 1925. Pris kr. 1:—
- VI. HERBERT TINGSTEN: Konstitutionella fullmaktslagar i modern parlamentarism. 1926. Pris kr. 4:50.
- VII. CURT RÖHTLIER: Johan Fischerström. En studie i upplysningstidens tankeliv. 1926. Pris kr. 1:50.
- VIII. BIRGER WEDBERG: Nädefrågor historiskt belysta. 1926. Pris kr. 2:75.
- IX. FREDRIK LAGERROTH: Indelnings- och grundskatteväsendets avveckling. Ett systemskifte inom svensk statshushållning. 1927. Pris kr. 8:—
- X. GEORG ANDRÉN: Huvudströmningar i tysk statsvetenskap från tyska rikets grundläggning till 1900-talets början och deras förberedelse i 1800-talets tidigare politiska tänkande. 1928. Pris kr. 12:—
- XI. FREDRIK LAGERROTH: Statsreglering och finansförvaltning i Sverige till och med frihetstidens ingång. 1928. Pris kr. 10:—
- XII. GUNNAR BOMGREN: Sekreta utskottet 1723—1756. En rättshistorisk undersökning. 1928. Pris kr. 4:50.
- XIII. GUSTAF OLSSON: Den indiska författningskrisen. 1929. Pris kr. 10:—
- XIV. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens mål. 1929. Pris kr. 3:—
- XV. HERBERT TINGSTEN: Regeringsmaktens expansion under och efter världskriget. Studier över konstitutionell fullmaktslagstiftning. 1930. Pris kr. 7:—
- XVI. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens medel. 1930. Pris kr. 6:—
- XVII. Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt. Utgivna av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala genom AXEL BRUSEWITZ. 1930. Pris kr. 12:—

DEN DANSK-NORSKE ÖSTGRÖNLANDSTRAKTAT I BELYSNING AF OREGONTRAKTATEN AF 1818

AF PROFESSOR KNUD BERLIN, KÖBENHAVN

I Arhandlingen »Östgrönlandsavtalen» af 1924 udtaler Prof. Frede Castberg, at den dansk-norske Östgrönlandstraktat af 1924 er af lignende Art som den, der i 1818 blev indgaaet mellem England og U. S. A. om det saakaldte Oregonomraade paa Nordamerikas Vestkyst. Denne Aftale lod Spørgsmaalet om, hvilket af de to Lande, der havde Suveræniteten over det paagældende Omraade, henstaa uløst, men fastslog fri Adgang til hele Landomraadet for begge Parters Undersaatter. Suverænitetstvisten fandt sin Lösning i 1846, idet Oregonomraadet blev delt mellem England og U. S. A.¹

Denne Jævnførelse er forsaavidt rigtig og træffende, som der paa afgørende Punkter er en slaaende Lighed mellem de to midlertidige modus-vivendi-Aftaler. Men dog er der ved Siden af paa flere Punkter en saa vigtig Forskel imellem dem, at det nu, da Östgrönlandstraktatens Hensigt at forebygge Konflikter mellem Danmark og Norge angaaende Östgrönland saa afgørende er slaaet fejl, nok lönner sig noget nærmere at sammenligne de to Traktater og deres Historie med hinanden.

Oregontraktatens Historie, der udförligt er skildret af Bassett Moore,² er i Korthed fölgende.

Da Freden mellem England og de lösrevne Kolonier i Amerika sluttedes i 1783, og Grænsen mellem U. S. A. og Englands amerikanske Besiddelser heri droges ved en Linje fra de Store Søer til Lake of the Woods og videre Vest paa, laa de daværende 13 amerikanske Fristater alle langs Atlanterhavets Kyst. Næsten hele

¹ Castberg, Östgrönlandsavtalen, 1924 S. 8 flg., hvor det i Noten til S. 9 anföres, at Oregontraktatens Lighed med den dansk-norske Östgrönlandsaftale allerede tidligere er blevet paapeget af Prof. H. Koht, der var en af de norske Forhandlere i 1924, i en Artikel i Dagbladet »Nationen» for 18. Febr. 1924.

² Bassett Moore, History and digest of the international arbitrations to which the United States has been a party, 1898 I S. 196—236.

det vældige indre Prairiland og Landene langs den fjærne Stillehavskyst Nord for de spanske Besiddelser var endnu i Rödhudernes Magt. Men fra omkring 1790 begyndte Amerikanernes og Englændernes Kapløb om at komme først til at okkupere de vældige af hvide Mænd endnu ikke besatte Dele af Stillehavskysten. En Række Opdagelsesrejser foretoges fra begge Sider helt ud til Kysten, og helt Syd paa i Columbiaflodens Dale blev der anlagt et Par engelské og amerikanske Fangst- og Handelsstationer.

Det var støttet alene paa disse Opdagelsesrejser og endnu kun ganske enkelte oprettede Fangst- og Handelsstationer, at England og U. S. A. hver for sig mente at kunne gøre Krav paa hele det vældige Landomraade langs Stillehavskysten, som man har sammenfattet under Navnet af Oregon-Territoriet, d. v. s. Kysten mellem den 42. og 54. nordlige Breddegrad og til Klippebjergene mod Øst — et Landomraade, som nu omfatter den kanadiske Provins British Columbia og de amerikanske Fristater Washington, Oregon og Idaho med en samlet Befolkning paa c. 3 Millioner Mennesker.

Efter mange Forhandlinger lykkedes det dog omsider de to rivaliserende Magter — de spanske Krav paa det samme Landomraade mente de ikke at behöve at tage Hensyn til¹ — at blive enig om den saakaldte Oregontraktat af 1818, der unægteligt deri lignede Östgrönlandstraktaten, at den ikke hvilede paa nogen fuldstændig Enighed mellem Parterne, men lod det afgörende Strids-spörgsmaal staa ulöst hen.

Men paa det principielle Punkt var man dog i Virkeligheden allerede blevet enig: at ingen af Parterne skulde have hele det omstridte Land, men at det skulde deles saa nogenlunde ligeligt imellem dem, og at Grænsen skulde drages ud fra den allerede i 1783 dragne Grænse mellem Englands og U. S. A.:s Besiddelser i Nordamerika. Kun om den nærmere Draging af Grænsen Vest paa fra Klippebjergene og til Stillehavet viste det sig umuligt at blive enig. U. S. A. vilde her have den 49. nordlige Breddegrad fulgt nöjagtigt som Grænse lige ud til Stillehavet, medens England

¹ Spaniens Krav støttedes da ogsaa kun paa saa luftige Retstitler som Opdagelsen af Amerika og Pave Alexander V:s Bulle af 1493, hvorved han havde tilkendt Spanien Ret til alle de Dele af den vestlige Halvkugle, som ikke af Paven allerede var tilkendt Portugal.

ved Stillehavets Kyst krævede en sydligere Linje ned til Columbiaflodens Munding for at faa Adgang til denne vigtige Flod.¹ Da man ikke kunde blive enig om Grænsen her paa dette Punkt, og da ingen af Parterne — for ikke at forspilde noget af deres Ret — vilde gaa med til en blot foreløbig Grænse, var det, at man tilsidst blev enig om en foreløbig modus-vivendi-Udvej, der unægteligt paa-faldende minder om den østgrønlandske Traktats Ordning.

Oregontraktatens Art. III bestemte nemlig følgende:

»It is agreed, that any country that may be claimed by either party on the northwest coast of Amerika, westward of the Stony Mountains, shall, together with its harbors, bays and creeks, and the navigation of all rivers within the same, be free and open, for the term of ten years from the date of the signature of the present convention, to the wessels, citizens and subjects of the two Powers; it being well understood, that this agreement is not to be construed to the prejudice of any claim, which either of the two high contracting parties may have to any part of the said country, nor shall it be taken to affect the claims of any Power or State to any part of the said country; the only object of the high contracting parties, in that respect, being to prevent disputes and differences amongst themselves».

Altså hele det store omstridte Landomraade skulde foreløbigt i 10 Aar ligge hen som et faktisk Ingenmandsland til fri Udnyttelse for de to Staters Undersaatter og uden at der var aftalt noget om, hvorledes eventuelle Konflikter i Landet i den Tid skulde afgøres. Men naturligvis var det en Forudsætning, at Forhandlingerne inden de 10 Aars Udløb skulde genoptages for at søge at naa til endelig Enighed om den omstridte Del af Grænsen. Forhandlingerne genoptoges da ogsaa allerede i 1823 og 1826, men uden Resultat, og der blev da i 1827 indgaaet en ny Aftale, hvorved den »fælles Okkupation» (»joint occupation»), som Bassett Moore kalder det,² forlængedes for ubestemt Tid, dog saaledes, at enhver af Parterne kunde opsige den med 12 Maaneders Varsel. Og først i 1846 kom det til en endelig Fastsættelse af Grænsen, hvorved begge Parter gav noget efter for hinanden, idet Grænsen vel fra Klippebjergene

¹ Bassett Moore I S. 203.

² Bassett Moore I S. 209.

til Stillehavet det længste Stykke blev trukket langs den 49. Breddegrad, men dog nærmest ved Kysten blev højnet saaledes mod Syd, at hele Vancouvers Ö blev engelsk.

Hermed ophørte endelig den langvarige lov- og regeringsløse modus-vivendi-Tilstand. Men endnu dog ikke helt. Det viste sig nemlig snart, at Traktaten af 1846 angaaende et enkelt Punkt af Grænsen udtrykte sig saa uklart, at ny Strid derom opstod. Den sydvestlige Del af Grænsen var nemlig blevet fastsat saaledes, at Grænselinjen skulde være: »the middle of the channel which separates the continent from Vancouver's Island, and thence southerly through the middle of the said channel, and of Fuca's Straits, to the Pacific Ocean». Nu viste det sig imidlertid, hvad man i 1846 ikke var klar over — de foreliggende Kort var nemlig endnu meget ufuldkomne — at der var flere Stræder eller Kanaler mellem Fastlandet og Vancouvers Ö, og Striden opstod da paany om, hvilket af disse Stræder Grænsen skulde løbe igennem. Denne Strid kom tilsidst hovedsagelig til at dreje sig om en lille Ö, San Juan, der laa imellem de nævnte Stræder, og som begge Stater gjorde Fordring paa.¹ Den »fælles Okkupation» fortsattes da vedblivende paa denne Ö i samfulde 26 Aar. Og først saa sent som i 1871, da den store Alabamastrid mellem England og U. S. A. blev afgjort ved Voldgift, lykkedes det ogsaa, skönt U. S. A. adskillige Gange tidligere havde afslaaet at undergive Tvisten en anden Magts Voldgiftsavgørelse, de to Stater at blive enige om at overgive den sidste Udløber af den store Oregonvist til Afgørelse ved Voldgift. Voldgiftsdommeren blev Kejser Wilhelm I af Tyskland, og han afgav 21. Oktober 1872 sin Kendelse — til Fordel for U. S. A.

Sammenligner man herefter de to Traktater, Oregontraktaten af 1818 og Östgrönlandsaftalen af 1924, med hinanden, saa maa det erkendes, at der paa afgørende Punkter var en slaaende Lighed imellem dem. Ligesom Oregontraktaten var en for en Aarrække — oprindeligt 10 Aar — indgaaet og derefter opsigelig modus-vivendi-Aftale, hvis Hensigt var at forebygge Konflikt mellem Parterne ved at lade det afgørende Stridsspørgsmaale om Suveræniteten, som de ikke kunde blive enige om, staa uløst hen saa længe, saaledes

¹ Se nærmere Bassett Moore I 213 flg.

gjaldt det samme ogsaa om Östgrönlandstraktaten, hvor Danmark og Norge ligeledes, da det viste sig umuligt for dem at blive enige om Suveräniteten over Östgrönland, for at forebygge Konflikt endes om en blot midlertidig modus-vivendi-Aftale — her for 20 Aar. Og begge Traktater lignede derhos hinanden ved i Aftaletiden at aabne det omstridte Land for fri Okkupation for begge Parter Borgere uden at fastsætte nærmere Regler om, hvorledes Konflikter i Landet i Aftaletiden skulde afgøres. Begge Traktater var saaledes forsaavidt lige dristige Experimente, som der skulde stor Takt og Koldblodighed til fra begge Staters Side for at faa det til at glide den aftalte Periode ud, uden Rivninger og Konflikter, der gjorde Fortsættelsen af den regeringsløse Tilstand uholdbar.

Men ser man nærmere paa de to Traktater og deres Tilblivelses-historie, da vil man alligevel finde en ikke ringe Forskel imellem dem, der paa Forhaand maatte gøre Östgrönlandstraktatens Muligheder for at afværge Konflikter ved den fastsatte modus-vivendi-Ordning langt ringere end Oregonaftalens.

For det første var det Uenighetspunkt, som Oregontraktaten lod henstaa ulöst, ikke af saa afgørende principiel Natur som det ulöste Stridsspørgsmaal i Östgrönlandsaftalen. Thi i Oregontilfældet var England og U. S. A. i 1818 allerede paa det rene med og var i Virkeligheden praktisk talt enige om, at den endelige Afgørelse maatte blive en Deling af det omstridte Landomraade mellem de to Nabostater i saa vidt muligt lige Dele; kun om den nærmere Dragning af Grænsen over en vis længere Strækning kunde man ikke blive enig. Ingen af de to Parter nægtede forsaavidt den andens principielt lige Stilling.

Ganske anderledes laa Forholdet mellem Danmark og Norge i 1924. Her var der som bekendt ikke paa Forhaand Tale eller Forhandling om, endsige Enighed om, en Deling af Grönland, og Uenigheden var derfor her ikke indskrænket til en Strid alene om, hvor den nærmere Grænse skulde drages. Her drejede det sig principielt alene om, hvorvidt Suveräniteten over hele Grönland tilkom Danmark eller ikke, og Danmark kunde derfor her ud'fra sit Standpunkt ikke anerkende, at Norge i dette Spørgsmaal stod retsligt paa lige Fod med og med samme Retstitel som Danmark. Thi mens Norge selv endnu i 1924 ikke turde gøre Krav paa selv

den mindste Del af Östgrönland, men kun vilde hævde, at de endnu ikke besatte Dele af Grönland var Ingenmandsland, hævdede Danmark at have Suveräniteten over hele Grönland, derunder ogsaa over hele Östgrönland. Og Danmark mente retsligt at staa stærkt her, idet dets Suveränitet over hele Grönland baade tidligere og ogsaa for ganske nylig var blevet anerkendt af saa godt som alle Magter, derunder, som det fra dansk Side hævdedes, i Virkeligheden ogsaa baade tidligere og nylig af Norge selv. Og af særlig Betydning var det, at blandt de Magter, der mest formelt havde anerkendt Danmarks Höjhedsret over hele Grönland, var ogsaa U. S. A., der ifølge sin Monroedoktrin ikke tillader nogen fremtidig Kolonisation i Amerika. Thi naar U. S. A. alligevel i 1916 havde erklæret ikke at ville modsætte sig, at den danske Regering udvidede sine politiske og økonomiske Interesser til hele Grönland, der jo geografisk i Almindelighed antages at høre til Amerika, saa havde Danmark jo derved opnaaet udtrykkelig Sikkerhed for, at U. S. A. ikke vilde betragte en Udvidelse af Kolonieraadet i Grönland fra Danmarks Side som nogen ny Okkupation i Grönland.

Uenigheden paa det ulöste Hovedstridspunkt var altsaa principielt set langt dybere mellem Danmark og Norge i 1924 end mellem U. S. A. og England i 1818, og der var altsaa paa Forhaand langt ringere Sandsynlighed i det förste Tilfælde for, at en midlertidig modus-vivendi-Aftale, der lod Hovedstridsspörsgsmaalet ganske ulöst, skulde kunne bidrage til, at Parterne naaede til en mindelig Overenskomst. Og derhos maa det erindres, at vel var det ogsaa et nyt og dristigt Experiment, naar England og U. S. A. i 1818 blev enige om en længere Tids fri Okkupationsret for begge Parter Undersaatter i det omstridte Land — en Interregnumstilstand, der dog efter de förste ti Aars Forløb kunde opsiges med 12 Maaneders Varsel. Men selvom denne Undtagelsestilstand maatte synes nok saa betænkelig og fuld af Farer, — der ogsaa i rigeligt Maal meldte sig, — saa stod der dog dengang, naar man ikke kunde blive enig, ingen anden anerkendt Udvej aaben, naar man da ikke vilde gaa til Krig — og Krig truede det jo iövrigt endda ogsaa tilsidst alvorligt med.¹ Thi endnu i 1818 var Voldgift en Udvej, som Stater, og navnlig da Stormagter, ikke vel kunde overvinde sig til at gaa

¹ Bassett Moore I S. 210.

med til. I 1924 derimod, hvor Uenigheden principielt set var langt dybere og derfor vanskeligere at komme til Enighed om, havde en slig betænkelig modus-vivendi-Aftale ikke været den eneste fredelige Udvej for Danmark og Norge — Krig kunde der overhovedet ikke være Fare for — idet begge Stater dengang kunde have valgt strax i Endrægtighed at gaa til Voldgift eller til den Retsafgørelse i Haag, som nu begge Parter alligevel efter kun 7 Aars Forløb maa skride til, kun ikke i Endrægtighed, men med Klage mod den anden for Overgreb og Retskrænkelse.

Men dernæst bevirkede den dybere principielle Uenighed i 1924 mellem Danmark og Norge ogsaa, at ikke blot selve det i Östgrönlandstraktaten ikke afgjorte Hovedstridsspörmaal frembød ringere Mulighed for Lösning blot ved at udskydes, men at der ogsaa strax inden Traktatens Undertegning meldte sig en ligesaa stor principiel Uenighed angaaende Forstaaelsen af selve den midlertidige modus-vivendi-Overenskomst, som Parterne dog tilsyneladende var blevet enig om. Denne Uenighed meldte sig nemlig strax angaaende Opfattelsen af de to Staters Stilling overfor hinanden og overfor Kolonisterne i Östgrönland i den Tid, Östgrönlandstraktaten skulde gælde. Og ogsaa paa dette Punkt kommer der en stor Forskel frem fra Forholdet under Oregontraktaten.

Den sidste Traktats Art. III gjorde efter sine Ord hele Oregonterritoriet »aabent og frit» for en Tid af ti Aar for »Skibe, Borgere og Undersaatter af de to Magter». Den hjemlede dermed altsaa Privatpersoner af begge Nationer fuldständig fri Okkupationsret i Landet — med Ret til at okkupere ogsaa til Ejendom, og ikke blot til Brug som efter Östgrönlandstraktatens Art. 4. Derimod talte den ikke noget om, hvorvid de to kontraherende Stater selv kunde foretage nogen Okkupation i Landet eller udöve nogen Statsmagt der.

Hvorledes var disse Oregontraktatens Ord nu at forstaa? Aabenbart saaledes, at de var at fortolke modsætningsvis, saaledes at kun Privatpersoner kunde okkupere Land, men ikke Staterne selv, og at Staterne selv i Aftaletiden heller ikke paa egen Haand maatte udöve mindste Statsmagt i Landet, da intet derom var hjemlet i Traktaten. Denne Forstaaelse — og kun den — stemte ogsaa naturligt med Traktatens Hensigt, saaledes som den udtrykkeligt var udtalt i selve Traktaten, idet der her udtaltes, at »de höje kontraherende Parters eneste

Hensigt» med Traktaten var at undgaa Strid og Uenighed («disputes and differences») imellem dem selv. Traktaten skulde altsaa være en Slags Vaabenstilstand i ti Aar mellem Staterne. Men deraf maatte nödvendigt följé, at ingen af Staterne i den Tid ensidigt maatte foretage noget Skridt i Landet, som kundé præjudicere den andens Stilling eller fremkaldé Konflikter mellem Parterne. Men saadan Konflikt vilde jo uundgaaeligt opstaa, hvis den ene Stat paa egen Haand vilde udöve Statsmagt over sine egne Borgere i Landet, endsige over den anden Stats Borgere, eller hvis Staterne selv vilde okkupere Grund i Landet til Ejendom, endsige i folkeretlig Forstand okkupere Dele af Landet eller maaske hele Landet lige for Næsen af hinanden. Og naar det i selve Aftalen udtaltes, at Overenskomsten ikke maatte »fortolkes til Skade for noget Krav, som nogen af de to höje kontraherende Parter kan have paa nogen Del af det omtalte Land», saa var det aabenbart kun Meningén dermed at fastslaa, at *efter* Aftaletidens Udlöb skulde den fri Okkupationsret og de i Aftaletiden foretagne private Okkupationer ikke forringe nogen af Parternes Retstilling.

At denne Forstaaelse er den, der naturligt maatte udledes af Traktatens Ord og Hensigt, derfor taler, at i Overensstemmelse dermed handlede ogsaa begge Stater, England og U. S. A., i hele den lange Tid, den »fælles Okkupation» varede. Skönt denne varede i fulde 28 Aar — fra 1818 til 1846 —, ja for Öen San Juans Vedkommende yderligere endnu i 26 Aar — forsögte ingen af de to Stater en eneste Gang paa egen Haand at gribe direkte ind i Styrelsen af det midlertidige Ingenmandsland, og det var ikke fordi der manglede Fristelser dertil. Tvertimod viste den fri Okkupationsret for begge Staters Borgere i et Land uden Lov eller Politi sig snart fuld af Vanskeligheder og Farer, saasnart Kolonister i större Tal begyndte at ströme ind i Landet og henvende sig til deres respektive Lands Regering om Beskyttelse mod Overgreb og Overlast. Flere Gange var der Bevægelser fremme i U. S. A. — endog i selve Kongressen — for at faa enten selve Præsidenten eller de tilstödende amerikanske Territoriérs Guvernör til at skride ind med Vaabenmagt for at beskytte de amerikanske Kolonisters Person og Ejendom eller oprette en provisorisk Regering i Oregonomraadet,¹ men stadig blev det af-

¹ Bassett Moore I S. 209 Note 2 og 210.

værget af den överste ansvarlige Regering. Og da i 1859 en amerikansk General var lige paa Nippet til paa egen Haand at besætte Öen San Juan med sin Hærstyrke, afværgedes dette Okkupationskup ved, at engelske og amerikanske Tropper efter højere Ordre i Fællesskab besatte Öen.¹

Men med Hensyn til Östgrönlandstraktaten viste der sig strax endnu inden dens Undertegning fuldstændig Uenighed om en tilsvarende Forstaaelse angaaende de to Staters Stilling under selve Aftaletiden. Og dette hang — og forsaavidt logisk nok — sammen med de to Parter principiell vidt forskellige Opfattelse af Spørgsmaalet om Suveræniteten over Östgrönland.

Danmark gik nemlig ganske vist, til Trods for, at det fastholdt at have Suveræniteten over hele Grönland, med til i selve Traktaten at stille sig formelt paa lige Fod med Norge, der ikke engang selv hævdede et lige Krav, idet samtlige de i Traktaten givne Regler om fri Adgang for Skibe, fri Adgang til Jagt og Fiskeri (Art. 2) og fri Adgang for Personer og Selskaber til at tage Grund i Besiddelse til Brug (Art. 4) m. v. formelt fremtræder som vedtagne af begge Parter i Fællesskab, uden at Danmarks Suveræniteten over Östgrönland i selve Traktaten fastslaas udtrykkeligt eller utvetydigt som i de senere danske Notevexlinger med England og Frankrig af 1925, hvorved *Danmark* indrömmede disse Staters Borgere, Skibe og Selskaber Mestbegunstigelsesret i Östgrönland.² Naar Danmark gik med dertil, var det, fordi Norge for ingen Pris vilde gaa med til en Overenskomst om Östgrönland, hvori Danmarks Suveræniteten forudsattes, og da Danmark naturligvis ligesaa lidt vilde gaa med til en Overenskomst, hvori enten Östgrönlands Stilling som Ingenmandsland eller som tilhørende Norge forudsattes, maatte Resultatet, hvis en Overenskomst skulde opnaas, blive en rent neutral Redaktion af Traktaten, hvorved Suverænitetsspørgsmaalet slet ikke berörtes.³ Affattelsen af Traktatens Text sögte derfor helt igennem formet saa neutralt, at selve Formanden for den danske Forhandlingsdelegation kunde udtale om Traktaten: »Det er en Overenskomst, der ikke siger noget hverken om Danmarks Overhøjhed eller den norske Betragning, at

¹ Bassett Moore I S. 222 flg.

² Dansk Lovtidende for 1925 S. 1081 og 1246.

³ Se Stortingets Forhandlinger 1924. Indstilling S. XXXIX.

det er Ingenmandsland; Hele dette statsretslige og folkeretlige Omraade er lagt til Side. — — Derfor vil man forgæves søge noget i Overenskomsten om det, man strides om, om Suveræniteten eller den norske Betragtning, at det er Ingenmandsland.»¹

Denne helt neutrale Redaktion af Traktaten var tilvisse ud fra den danske Opfattelse en stor ensidig formel Indrømmelse, som Danmark for at bevare det venskabelige Forhold til Norge og for overhovedet at kunne naa til en Overenskomst med dette Land gjorde Norge, en ensidig Indrømmelse, hvortil intet tilsvarende fandtes i Oregontilfældet, hvor begge Parter stod med ganske lige Krav overfor hinanden. Men da det naturligvis ikke var Hensigten fra Danmarks Side reelt at opgive noget af sin Ret, fordi det formelt paa lige Fod med Norge gik med til den midlertidige modus-vivendi-Aftale, og da det ligesaa lidt fra Norges Side var Hensigten at opgive den norske Opfattelse af Östgrönland som Ingenmandsland, fordi denne heller ikke udtrykkeligt eller utvetydigt udtaltes i selve Traktaten, blev der i Henhold til Aftale udvexlet to Noter af 9. Juli 1924, hvori de to Landes Regeringer, inden de samme Dag skred til at undertegne Overenskomsten, forbeholdt sig deres »principale Syn i de Spørgsmaal vedrørende Grönland, som ikke er omhandlet i Overenskomsten, saaledes at ved den intet er præjudiceret og intet opgivet eller forspildt».

Dette Forbehold fra begge Staters Side ligner nu vel tilsyneladende ganske Forbeholdet i Oregontraktaten, hvor ogsaa begge Parter, men ganske vist i selve Traktaten, tog det Forbehold, at Overenskomsten ikke maatte fortolkes til Skade for noget Krav, som nogen af de to höje kontraherende Parter maatte have paa nogen Del af det omtalte Land. Men ligesom Forbeholdet i Östgrönlandstilfældet ikke i Fællesskab udtaltes i selve Traktaten, men i to af de to Parter til hinanden rettede Noter, der formelig desavouerede hinanden og altsaa paa skarpest mulig Maade betonedede Parternes fortsatte Uenighed om selve Hovedstridsspørgsmaalet,² saaledes blev ogsaa i Östgrönlandstilfældet den nærmere Forstaaelse af selve Forbeholdet Genstand for en dybgaaende og skæbnesvanger Uenighed, der ikke fremkom i Oregontilfældet.

¹ J. C. Christensen, Folketingets Forhandlinger 1923—24 Sp. 4935.

² Se om disse Noter Castberg, Östgrönlandsavtalen S. 19 flg.

I Oregontilfældet forstodes nemlig Forbeholdet som anført utvivlsomt simpelthen saaledes, at den midlertidige Overenskomst *efter* Aftaletidens Udløb ikke maatte fortolkes til Skade for nogen af Parternes Suverænitetsskrav; derimod var det aabenbart Forudsætningen fra begge Sider at *i selve Aftaletiden* ingen af Parterne ensidigt maatte forsøge at gøre deres Suverænitetsskrav effektivt gældende i det omstridte Land. I Östgrönlandstilfældet derimod forelaa ingen tilsvarende enig Forstaaelse angaaende Stillingen i selve Aftaletiden. Og derved aabnedes rig Mulighed for, at den ved Traktaten formentlig udskudte Uenighed angaaende Hovedstridsspørgsmaalet naarsomhelst kunde blive aktuel længe før Aftaletidens Udløb.

Fra dansk Side hævdedes det nemlig strax fra først af med al Bestemthed, at, da Danmarks Höjhedsret over hele Grönland ifølge det danske Forbehold ikke skulde være præjudiceret ved Östgrönlandsaftalen, var det en Selvfølge, at Danmark vedblivende, naar det blot ikke kom i Strid med de i Overenskomsten givne Regler, kunde udöve fuld Höjhedsret i Östgrönland og give Love og Anordninger der, gældende baade for Danske og Ikke-Danske.¹ Denne danske Opfattelse blev imidlertid, ligeledes strax fra først af, bestemt modsagt og bekæmpet fra norsk Side som stridende mod det norske Forbehold. Paa norsk Side syntes iøvrigt Meningerne til at begynde med noget delte. Dels hævdedes nemlig den Opfattelse fra officiel Side, at det vilde være i Strid med de af begge Stater gjorte Forbehold, om nogen af Parterne foretog noget Skridt i Aftaletiden, der kunde præjudicere den anden Stats Opfattelse,² en Opfattelse

¹ Jfr. saaledes Udenrigsminister Cold ved Traktatens første Forelæggelse for den danske Rigsdag: »Overenskomsten omfatter derimod ikke Spørgsmaalet om hvilke Regler der skal gælde i Östgrönland udover, hvad der er fastsat i Overenskomsten. Hvad den Side af Sagen angaar, er det en Selvfølge, at Danmarks Suverænitet fortsat vil blive hævdet i enhver Henseende og Overenskomsten gör ingen Indskrænkning i Danmarks Ret med Hensyn hertil», Folketingets Forh. 1923—24 Sp. 4928. Paa samme Måde ogsaa Udenrigsminister Moltke, Folkets Forh. 1924 Sp. 275 og den danske Forhandlingsdelegations Formand J. C. Christensen i »Berlingske Tidende» for 21/2 1924 og paa Rigsdagen, se Folketingets Forh. 1923—24 Sp. 4935.

² Saaledes Udenrigsminister Michelet i Indstillingen i Statsraadet ang. Traktatens Forelæggelse for Stortinget: »Det sier derfor sig selv, at intet av landene i denne tid» — saalænge Traktaten staar ved Magt — »kan foreta noget skridt, som kommer i strid med overenskomsten eller som i forholdet til det annet land præjudicerer dets retslige og principielle opfatning, hvorom udtrykke-

altsaa, der svarede til Forstaaelsen i Oregontilfældet. Men dels blev ogsaa samtidig den Mening hævdet som følgende af det norske Forbehold, at hver af Staterne i Aftaletiden kunde udøve Højhedsret over sine egne Borgere i Östgrönland, men ikke over den anden Stats Borgere,¹ hvilket vel stemmede med den norske Opfattelse af Östgrönland som Ingenmandsland, men var i Strid med den danske Opfattelse og det danske Forbehold. Og det blev den sidste Opfattelse, Ingenmandslands-Opfattelsen, der sejrede og siden da er fulgt som den norske Forstaaelse af Forbeholdet. Ja, den Mening blev endog allerede för Traktatens Vedtagelse hævdet fra norsk Side, at Traktatens Art. 4 vel udelukkede, at nogen af Staterne, saalænge Traktaten stod ved Magt, kunde okkupere Grund til Brug, endsige til Ejendom, i Östgrönland, men at det ikke derfor »teoretisk» var udelukket, at hver af Staterne i Aftaletiden kunde erhverve Suverænitet ved folkeretslig Okkupation i Östgrönland,² en Lære, der fra forsigtig teoretisk Begrundelse nylig er fört ud i dristig Praxis gennem den ved kgl. Resolution af 10. Juli 1931 foretagne norske Okkupation i Östgrönland.

Da der saaledes allerede forinden Östgrönlandstraktatens Undertegning forelaa den mest fuldstændige Uenighed mellem Parterne om Forstaaelsen af Retsstillingen Parterne imellem i Aftaletiden, en Uenighed, der siden kun er blevet skærpet, har det forsaavidt nu ingen praktisk Betydning mere indgaaende at granske, hvilken Forstaaelse der efter selve Traktatens Ord og Hensigt maatte have syntes den naturligste. Jeg skal derfor nöjes med derom at udtale, at havde der virkelig fra begge Staters Side været fuld Enighed om at skabe en i mindst 20 Aar sikret modus-vivendi-Tilstand, saa synes en lignende Forstaaelse naturligt at have maattet melde sig som den, England og U. S. A. aabenbart var enige om at anlægge, nemlig, at Traktaten var at fortolke modsætningsvis, saaledes, at den kun hjemlede Rettigheder for private Borgere og Selskaber, tilhörende de to

lig forbehold tas i de mellem begge regeringer ved overenskomstens undertegning udvexlede noter.» Stortingets Forh. 1924 prp. Nr. 30 S. 7.

¹ Saaledes Medlem af den norske Forhandlingsdelegation, Prof. Halvdan Koht i »Nationen» for 19. Febr. 1924 og Dr. jur. Castberg i Östgrönlandsavtalen, 1924 S. 22 og 35.

² Frede Castberg, Östgrönlandsavtalen, 1924 S. 37.

kontraherende Stater,¹ men ved sin Tavshed udelukkede de to Stater selv fra under Aftaletiden at gøre Højhedsret gældende i det omstridte Land. At dette vilde have stemmet bedst med Traktatens Hensigt at forebygge Konflikt i Aftaletiden mellem Parterne og navnlig Konflikt om selve Suverænitetsspørgsmaalet, er jo umiddelbart indlysende, thi i samme Öjeblik den ene af Parterne eller begge vilde gøre deres af den anden Part bestridte Opfattelse af Suverænitetsspørgsmaalet gældende i Gerning, vilde Konflikten jo være der.

Og den Betragtning, at de i Traktaten givne Regler med Hensyn til Jagt og Fiskeri og Okkupation af Grund til Brug m. v. *nödvendigt* maatte forudsætte, at der allerede i Aftaletiden i det for Indvandring frit aabnede Land maatte kunne oprettes en vis Statsmyndighed med Beføjelse til at udöve Polititilsyn og give supplerende Retsforskrifter, en Betragtning, hvorpaa man videre har bygget fra dansk Side, at Beføjelsen til at udöve en slig Statsmyndighed alene kunde tilkomme Danmark,² og fra norsk Side, at den maatte tilkomme hver af Staterne over deres egne Borgere i Östgrönland, men ikke over den anden Stats,³ kunde i og for sig næppe synes tvingende. Thi dels er det jo ingeniunde ukendt hverken i Statsretten eller i Folkeretten, at visse givne Retsregler ikke er direkte fremtvingelige. Og dels og navnlig var det jo hellre ikke utænkeligt, at det selv i en længere Aarrække, naar begge Staters Regeringer efter Eyne anvendte deres Indflydelse over deres respektive Borgere i det omstridte Land, kunde gaa saa nogenlunde her uden et effektivt Statstilsyn, særligt da i et fjærnt og vanskeligt tilgængeligt Polarland, hvor et effektivt Statstilsyn jo ogsaa overhovedet faktisk meget vanskeligt lader sig praktisere. Og endelig henviste jo Traktaten selv i Art. 3, 2det Stk. og Art. 7 til den Udvej at træffe ensartede Bestemmelser i hvert af Landene og efter fælles Aftale at indføre saadane Forandringer og Tilføjelser til Overenskomsten, som indvundne Erfaringer maatte gøre ønskelige. Og Oregontilfældet, der her er meget oplysende, afgiver jo faktisk Beviset for, at en slig regeringslös Tilstand med god Vilje fra

¹ Maaske dog med Undtagelse af Retten efter Traktatens Art. 5 til at oprette Stationer for Vejrværning, Telegraf og Telefon m. v.

² Jfr. Gustav Rasmussen i »Revue de Droit international et de Législation comparée» 1927 S. 689 flg. Saaledes ogsaa Dr. Ræstad i »Tidens Tegn» for 11. Febr. 1924.

³ Castberg, Östgrönlandsavtalen, 1924 S. 13 flg.

begge Staters Side, om end med Vanskelighed, kan opretholdes selv i særdeles lang Tid i et endnu tyndt befolket Nybyggerland, selvom dette er ulige mere fristende for Indvandring end det fjærne, barske og vanskeligt tilgængelige Östgrönland.

Imidlertid, hele dette Spörgsmaal har som sagt nu kun rent teoretisk Interesse, al den Stund, det er en Kendsgerning, at der i Östgrönlandstilfældet allerede, inden Traktaten undertegnedes, ikke var Enighed om en saadan Forstaaelse af Parternes Retsstilling i Aftaletiden, men at de to Parter tværtimod ogsaa paa dette Hovedpunkt kun var enige om at være ganske uenige. Og nu var denne Uenighed her vel forsaavidt logisk og psykologisk forstaaelig, som den var en Følge af den dybe principielle Uenighed om Suverænitetsspörgsmaalet, der kun tilslöredes men ikke fjærnedes ved den formelt rent neutrale Redaktion af Traktatens Ordlyd. Thi trods denne bevidst gennemførte neutrale Redaktion af Traktaten, kunde det alligevel ikke undgaas, at den helt forskellige Stilling, som de to Parter indtog i Suverænitetsspörgsmaalet — Danmark som hævdeende Suveræniteten og Norge, som kun gjorde en Ingenmandslands-Paastand gældende — paa flere Punkter faktisk maatte faa Betydning ved Traktatens Fortolkning. Dette gjaldt saaledes f. Ex. med Hensyn til Spörgsmaalet om Beføjelsen til at afslutte Traktater med andre Stater angaaende Mestbegunstigelsesret i Östgrönland. Her kunde en Beføjelse hertil for Danmark vanskelig nægtes fra norsk Side,¹ og i hvert Fald havde Danmark faktisk let ved at udöve denne Beføjelse, fordi dets Suverænitet over Grönland var anerkendt af næsten alle Magter, medens Norge derimod var afskaaret fra en tilsvarende Beføjelse allerede fordi det ikke engang selv hævdede nogen Suverænitet over Östgrönland. Og det er da forsaavidt psykologisk vel forklarligt, at man fra dansk Side, selvom Danmark i Traktaten formelt var gaaet med til en neutral Ligestilling med Norge, alligevel mente i Forstaaelsen af det danske Forbehold reelt at maatte fastholde Danmarks principielle Opfattelse angaaende dets Höjhedsret over hele Grönland ogsaa, hvad selve Aftaletiden angik. Men Følgen deraf maatte rigtignok blive, da ogsaa Norge gjorde sin modsatte Ingenmandslandsopfattelse gældende i sin Forstaaelse af Forbeholdet, at den principielle Uenighed angaaende Hovedstrids-

¹ Se herom bl. a. Castberg, Grönlandsavtalen S. 32 flg.

spørgsmaalet om Suveræniteten, som Traktatens neutrale Redaktion skulde holde borte, kom lyslevende og ganske utilsløret igen tilsyne i Uenigheden om Forstaaelsen af de gensidige Forbehold.

Men hermed er det da yderligere godtgjort, at Oregontraktaten, al Lighed tiltrods, kun delvis kan betragtes som et Fortilfælde for Östgrönlandstraktaten, idet Uenigheden mellem de to Parter trods Overenskomsten var ulige, langt større i det sidste end i det første Tilfælde. Thi dels var Uenigheden om det Hovedstridsspørgsmaal om Suveræniteten, som man en vis Aarrække vilde forebygge Strid om ved Hjælp af en midlertidig modus-vivendi-Aftale, som paavist principiell set langt dybere i Östgrönlandstilfældet end i Oregontilfældet. Og dels var Parterne i Östgrönlandstilfældet modsat i det andet Tilfælde ikke engang enige om en Forstaaelse af selve den midlertidige modus-vivendi-Aftale, der kunde forebygge Konflikt blot i Aftaletiden.

Og derfor blev det faktiske Resultat ogsaa helt forskelligt i de to Tilfælde. Medens der ved Oregontraktaten mellem England og U. S. A. virkelig sikredes en Vaabenstilstand mellem to Stormagter, der varede i samfulde 28 Aar lige til en endelig Overenskomst om Suverænitetspørgsmaalet opnaaedes, ja, som holdt i 26 Aar endnu, indtil det sidste Stridspunkt ifølge fuldt venskabelig Overenskomst afgjordes ved Voldgift, saa blev Resultatet af den mellem de to smaa Stater Danmark og Norge for at forebygge Konflikter indgaaende Östgrönlandstraktat et ganske andet og mindre tilfredsstillende. Overenskomsten skabte her ikke en i Aftaletidens 20 Aar sikret Vaabenstilstand, men kun en rent prekær usikker Vaabenhvile, der inden endnu knapt $\frac{1}{3}$ af Aftaletiden var gaaet til Ende, brat brød sammen ved en norsk Statsokkupation i Östgrönland og en derpaa følgende Klage fra Danmarks Side til den internationale Dømsstol i Haag.

Og det er kun en stakket Tröst, at selve Östgrönlandstraktaten med de i den hjemlede Rettigheder for norske og danske Statsborgere til fri Okkupation m. v. i Östgrönland endnu fremdeles bestaar, indtil den i Henhold til Aftalens Art. 9 — tidigst i 1944 — muligvis bortfalder ved Opsigelse fra en af Parternes Side eller hæves forinden ved ny Aftale. En bedre Tröst er det, at ifølge de gensidige Forbehold »ved den intet er præjudiceret og intet er opgivet eller forspildt», saaledes at altsaa Spørgsmaalet om Suveræniteten vil være at af-

göre efter den retslige og faktiske Stilling forinden Traktatens Indgaaelse. Og da der alligevel fra först ikke var ret megen Udsigt til dette Spørgsmaals Afgörelse ved mindelig Overenskomst, er det maaske, naar alt kommer til alt, alligevel kun heldigt for det gode Forhold mellem Danmark og Norge, naar man ikke i Stedet for at udskyde Sagen tog Retsagen allerede i 1924, at Retsafgörelsen snarere kommer noget för end trækkes endnu længere ud.

JUSTITIEKANSLERN OCH HÖGSTA DOMSTOLEN 1809—40

AV JUSTITIERÅDET BIRGER WEDBERG, STOCKHOLM

Att justitiestatsministern före departementalreformen saknade flera av de uppgifter och befogenheter som man plägar tänka sig tillkomma en justitieminister är många gånger påpekat. Men man har icke nöjt sig med att framhålla detta utan i växlande ordalag konstaterat, att om för perioden 1809—40 ställningen av justitieminister bör anses tillhöra någon viss ämbetsman, så är denne ej justitiestatsministern utan justitiekanslern. Redan Hartmansdorff skrev i sin kända reservation (1823, II s. 15) att justitiekanslern är »närmast svarande emot vad en justitieminister borde vara». Blom i sin lilla, blott på tryckt material byggda doktorsavhandling (1881, s. 26) säger att justitiekanslern, ej justitiestatsministern blev efter 1809 »den verkliga chefen för justitieväsendet». Efter honom ha Erik Naumann och Herlitz sagt ungefär detsamma.¹

En sådan syn på tingen är enligt min mening skev. Det är sant att vad man kunde kalla justitieministerfunktionerna var under perioden 1809—40 utportionerat på flera, bl. a. justitiekanslern, men det är oriktigt och vilseledande att anse honom iintaga någon chefsställning för hela justitieverket.

Vad som föranlett ett dylikt betraktelsesätt är förnämligast att justitiekanslern var ordförande i Nedre revisionen och hade säte och stämma i justitiekonseljen.² Det har sagts att han såsom chef för revisionssekreterarna kunde verka på föredragningen i stats-

¹ Naumann, Justitiekanslersämbetet (i festskriften till Stavenow) s. 249: »I realiteten torde snarast justitiekanslern och ej justitiestatsministern kunna anses vara chef för justitieväsendet». Herlitz, Om lagstiftning s. 262: »Man har icke utan fog betecknat denne ämbetsman [= justitiekanslern] som ett slags justitieminister under tiden mellan 1809 och 1840».

² Hartmansdorff och Blom betona även att det var kanslern och ej statsministern som hade uppsikten över lagskipningen. Men kanslern har ju alltjämt att öva tillsyn över domare och ämbetsmän, att granska fånglistor, hovrätternas m. fl.s arbetsredogörelser o. s. v. utan att någon därför ser i honom ett slags justitieminister.

rådet (Hartmansdorff), att han — ej justitiestatsministern — hade uppsikten över justitieärendenas föredragning i statsrådet (Blom). Detta är likväl ett blott teoretiserande. Instruktionen för justitiekanslern innehöll i 12 § uttryckligt förbud för honom att »deltaga i beredningen av justitieärenden som i Nedre revisionen förekomma», och efter allt att döma har hans chefskap för Nedre revisionen ej nämnvärt sträckt sig utöver — antagligen ej ens i allo fyllt — de uppgifter vilka nu tillkomma dess ordförande och det justitieråd som Högsta domstolen utser att övervaka ordningen för målens föredragning. Rörande de frågor som kommo före i justitiekonseljen hade kanslern måhända mindre förhandskänedom än justitiestatsministern och de båda justitieråden, som ju ofta övervarit deras föregående behandling i domstolen.

Må vi något uppmärksamma föredragningen i statsrådet av frågor som angingo justitieväsendet.¹

Härvid faller först i ögonen att alla utnämningar och avsked utgjorde kammarärenden (13 § kansliordningen ²³/₁₀ 09); och medan jk ej ens fick närvara i kammarkonseljen, satt jstm där såsom den främste och kunde ej blott göra sitt inflytande gällande i de frågor som statssekreteraren väckte utan även själv taga initiativ. Han gjorde sålunda — för att blott ta ett par exempel från periodens mitt — framställning om angelägenheten för ärendenas oavbrutna gång inom K. M:ts HD att det genom jr Noréi timade död ledigblivna jrämbete bleve snart tillsatt (²¹/₉ 26); han utbad sig att för H. M:t få framställa angelägenheten att tillsätta presidentämbetet i Göta hovrätt, vilket nu snart trenne år varit ledigt, och föreslog att presidenterna i Göta och Kristianstads hovrätter måtte i likhet med flertalet presidenter undfå taffelpenningar av 1000 rdr bko årligen (¹⁹/₁₀ 26); han uttalade i likhet med statssekreteraren och statsrådets övriga ledamöter sin mening att den av Konungen till jr utnämnde greve Hård icke kunde anses hava förvärvat och ådagalagt den insikt och erfarenhet i domarevärv, som borde förutsättas hos

¹ I det följande nyttjas bl. a. dessa förkortningar: HD = Högsta domstolen; NRev = Nedre revisionen; jstm = justitiestatsministern; jr = justitierådet; jk = justitiekanslern; jkå = justitiekanslersämbetet; jo = justitieombudsmannen; revsekr = revisionssekreteraren.

en person vilken erhöle det viktiga förtroende att vara en ledamot i Konungens HD (s. d.).¹

Frågor om tjänstledighet och tillfälliga förordnanden tillhörde jkonseljen,² men blevo blott i mycket ringa omfattning föredragna av jk. Vad som angick underdomstolarna och hovrätterna blev sålunda föredraget av revsekr eller i något undantagsfall jstm (t. ex. ledighet för hovrättspresident); å jk ankommo endast ärenden från NRev.³ Även andra frågor rörande NRev framlades av jk, såsom revsekr:nas överenskommelse om göromålens bestridande 1 maj—1 nov.,⁴ uniforms- och arvodesfrågor (t. ex. arvode för översättning till franska språket av föredragningslistor). I de sällsynta fall då personalfrågor rörande HD förekommo i jkonselj väcktes de av jstm. Så anmälte han »till K. M:ts nåd. sanktion den av HD:s ledamöter för tjänstgöringen i statsrådet under riksdagen, i Örebro uppgjorda överenskommelse, i följd av vilken jr:n Blom och frih. Kurck skulle därstädes sig infinna» (29/3 12), liksom det också var på jstm:s anmälan som K. M:t sedermera tillät att Blom »finge, i anseende till sitt uppgivne behov att nyttja baden vid Loka, från riksdagen dit avresa» (29/6 12).

Viktigare ärenden om domstolsorganisationen handhades av jstm. Gyllenborg gjorde framställning rörande den division av Göta hovrätt som, under oroligheterna i Skåne, på K. M:ts befallning residerade i Lund (30/8 11) och om verkställigheten av Värmlands förläggning under Svea hovrätts jurisdiktion (29/7 15). Och ehuru han ställt sig kritisk mot Karl Johans önskan att inrätta en särskild hovrätt för Skåne och Blekinge, såväl i HD som i konseljen

¹ Även i handels- o. finanskonseljen gjorde jstm hemställanden ang. HD, t. ex. om k. livrébeklädnad åt vaktmästaren (29/10 23), om kostnaden för ett järnskåp till förvarande av stämpeln till K. M:ts höga sekret (10/8 25).

² Tillåtelse för jr Engelhart att för hälsans skötande vistas utrikes gavs dock i kammarkonselj (1/6 38).

³ Man höll strängt på att dessa tillhörde jk. Då revsekr 9/11 09 föredrog ledighetsansökan av prot.-sekr. greve Schwerin, förklarade K. M:t att som det jämlikt 17 § av instruktionen för NRev ålegat S. att med denna ansökan vända sig till sin närmaste förman jk som äger att slika ärender hos K.M:t i und. anmäla, men sådant av bemälte greve och prot.-sekr. nu icke blivit iakttaget, så fann K. M:t ej skäl att till berörde und. ansökan lämna bifall.

⁴ »K. M:t täcktes samma fördelning i nåder gilla och den upprättade listan med dess höga namn underteckna» (17/6 10).

där åter jk talade konungen till behag (¹⁵/₃ 20), uppdrog konungen åt Gyllenborg att avge förslag om allt vad som kunde höra till verkställigheten och organisationen av den nya hovrätten, bl. a. hela personvalet (¹⁷/₅ 20; synnerligen vidlyftigt yttrande av Gyllenborg ²⁷/₁₀). Här som eljes var dock revsekr den egentlige föredraganden: sedan K. M:t infortrat jstm:s utlåtande ang. minimiålder för domare, blev dennes skrivelse härom föredragen av revsekr ehuru både jstm och jk deltog i konseljen (¹¹/₂ 13).

Vad lagfrågor angår är signifikativt att då jk under jstm-vakan sen anmälte RSt:s hemställan om tillförordnande av en lagkommitté, så befallde K. M:t att frågan härom skulle vila intill dess justitiestatsministern bleve utnämnd (¹⁰/₅ 10; i prot. har ursprungligen stått »någon» jstm). Ärenden rörande det stora lagarbetet anmältes sedermera av jstm, såväl frågor om förslagets tryckning och framläggande för RSt (t. ex. ²⁸/₂ 28, ¹²/₁ 38) som personfrågor (t. ex. Zenius villig ingå i lagkommittén, ²⁸/₂ 11; för granskningen i HD av förslaget till kriminallag förordnas Alexanderson till föredragande, Günther till protokollsföringen, ²⁰/₃ 39). Men i allmänhet var det revsekr:s sak att i konseljen föredraga lagärenden såsom redan en blick i författningstrycket visar (t. ex. 1818 års konkurslag kontrasignerad av Forelius, 1830 års av Thuring, förordningar ¹⁹/₂ 24 om ändring av 28: 6 MB och 25: 1 RB av Crusenstolpe).¹

Att, såsom Herlitz yttrar (s. 262), vid många tillfällen ämbetsmemorial från jk lågo till grund för framställningar till riksdagen i lagärenden må erkännas som riktigt, kanske med någon reservation beträffande tillfällenas talrikhet. Tryggt torde kunna påstås att jk:s laginitiativ icke ens under den mest aktiva tiden gick upp emot Berndt Hasselrots under dennes justitieombudsmannaår.² Herlitz framhåller också med rätta (s. 261) att jstm vid flera tillfällen upp-

¹ I konselj ¹⁷/₅ 10 anmälte jk att tvivelsmål uppstått å vad dag de förordningar borde dateras, vilka i följd av K. M:ts med RSt fattade beslut ang. ändring eller tillägg i allmänna lagen komma att utfärdas. Enligt jk:s hemställan beslöts att de skulle expedieras under den dag, då i varje särskilt ämne K. M:t å rikssalen antingen meddelat RSt sitt nåd. beslut eller av dem deras und. svar emottagit. Redogörelsen hos Herlitz s. 376 not 1 är således ej fullkomligt juste.

² I allmänhet var det smärre påpekanden som jk kom med, t. ex. att ordet Helsingland uteglömts i k. f. ²⁹/₁₁ 23 om ändring i 25: 9 RB (²/₇ 24; Svea hovr. skulle utfärda universal), förklaring över stadgandena ang. bestraffning för inbrott (²¹/₆ 20; brev till hov- och överrätterna).

trädde som initiativtagare¹ och att initiativ även utgingo från HD.² Tilläggas må att lagfråga (ordet fattat i vidsträckt bemärkelse) kunde väckas jämväl av annan statsrådsmedlem än jstm,³ liksom också — ej blott i HD utan jämväl i jkonseljen — av ett jr ensam.⁴

Herlitz skriver om utarbetandet av lagförslag (s. 266): »Ofta blev det justitiekanslerns sak att giva förslagen deras form; han kunde emellertid härutinnan anlita biträde av den under hans chefskap stående nedre justitierevisionen». Detta »ofta» förefaller mig att vara ett för starkt ord;⁵ jag tror icke heller att jk ens någon enda gång anlitat revsekr för lagskrivning.⁶ Däremot är dokumenterat att HD lämnat dylikt uppdrag åt en av sina föredragande, och flera

¹ Ex.: Gyllenberg väcker förslag över vilket, enligt hans hemställan, HD:s utl. infor dras (17/9 17; se k. br. 4/2 18 under gamla 13:4 GB), föreslår regler huru förhållas bör i avs. på indrivandet av kronoutskylder, varför till Norge överflyttade svenskar häfta, eller böter som vid svensk domstol blivit norrmän ådömde (handels- o. finansä. 19/8 25); Rosenblad framlägger förslag om ändring av vissa §§ i 17 kap. HB (21/12 33) och om bötesberäkning (7/12 39).

² Ex. ur HD:s prot. på hemställanden till K. M:t: rörande prot. i enskiftes-mål (12/8 10), ang. otydlighet i författningarna om hallstämpling av fabriksvaror (21/8 16), om den skiljaktighet i begreppet, vartill äldre och nyare författningar om guldsmältning synas lämna anledningar (22/12 17), huruvida ansvarspåföljd icke borde vara bestämd för överträdelse av vissa §§ i k. f. 19/6 1835 ang. brännvinsbränning (3/4 38).

³ Rosenblad väckte i jkonseljen 31/8 09 fråga om ändamålsenligheten av stad-gandet i 5:3 BB; K. M:t infor drade HD:s utl. (ärendet anmärkt hos Herlitz s. 266 not 3).

⁴ I konselj 2/11 09 anmälte jr von Strokirch att en del domare förvandlat böter i åverkansmål till spöstraff och hemställde om utfärdande av visst för-ordnande om förvandlingen av sådana böter; K. M:t infor drade HD:s utl. — Vid behandlingen i HD av Rosenblads i not 1 här ovan anmärkta förslag fram-lade 22/1 34 jr Stråle ett förslag till instruktion för förmyndarekammare, i 16 §§; K. M:t beslöt 1/8 34 dels proposition till RSt i anledning av Rosenblads förslag och dels att HD skulle avge utl. över Stråles förslag, vilket senare beslut skulle tillkännagivas i propositionen. — Även efter 1840 förekom att ett jr vid behan-dlingen av visst mål i HD gjorde hemställan till prot. vilken sedermera prövades av K. M:t; t. ex. hemställan av Stråle om uppgifter ang. frigivna livstidsfångars uppförande (3/8 42, K. M:t 4/6), av Snoilsky huruvida straffbestämmelsen i mas-mästareordningen att sitta i kistan lämpligen må vidare bibehållas (18/11 43, K. M:t 7/12).

⁵ Herlitz nämner intet ex.; om ett sådant kan läsas i min uppsats Karl XIV Johan o. HD (Nord. Juriststämman, s. 476).

⁶ Den av Herlitz s. 266 not 2 citerade frasen ur instruktionen 3/8 09 »alla mål och ärenden som angå lag och rätts skipande» avser ju blott *skipande* av lag och rätt, ej *stiftande* av lag.

exempel givas på att HD framlagt författningsförslag ej blott därför att ett ärende överlämnats i obearbetat skick till HD¹ utan på grund av uttrycklig befallning. I jkonselj 18 jan. 1810 beaktades att de nyligen publicerade fredsfördragen innefattade ämnen, varom särskilda kungörelser till allmänhetens efter rättelse voro nödiga, och det uppdrogs åt HD att avgiva förslag till kungörelser i de ärender som hörde till JRev:s expedierande. HD i sin tur uppdrog åt assessoren och konstituerade föredraganden Turdfjæll att upprätta und. förslag till dessa kungörelser (⁵/₂ 10; se vidare HD ²⁰/₂, K. M:t ²²/₂).² KB hade anmält att riksdagsmannen Anders Danielsson utlyst sammanträde med deputerade av gårdfarihandlarne i Ås och Kinds härader, därvid beslutats viss gottgörelse till A. D. K. M:t remitterade ärendet till jk, som dock i und. memoriäl tillkännagav att han ej fann anledning till åtal eller annan åtgärd. K. M:t gillade vad jk tillgjort och yttrat, men med fästade avseende på den brist som visade sig i föreskrifter huru och i vad ordning enskild man må kunna i ämnen, som röra en allmänhet, den sammankalla o. s. v., befallde K. M:t HD att avgiva utlåtande härom samt förslag till en författning. HD uttalade vissa grundsatser och beslöt att i enlighet med dessa »skulle ett förslag till författning i detta ämne uppgöras och vid detta protokoll biläggas och jämte samma protokoll såsom HD:s utlåtande i ämnet överlämnas till Inrikes Civil Expeditionen för att hos K. M:t i und. anmälas» (K. M:t ²⁴/₄ 16, HD ¹⁶/₅).³ Efter det samtliga KB hörts beslöt k. regeringen 8 juni 1819 (kammarä.) att inhämta HD:s utlåtande och förslag till en instruktion för fångvaldigerna, och »med fästade uppmärksamhet på ämnets vikt, så att det med tjänstens inrättande åsyftade ändamål, säkerhet vid fångtransporten, må vinnas», föreslog HD en sådan instruktion i 23 §§ (¹/₇ 19).

En genomgång av konseljprotokollen i ändamål att efterse vad jk

¹ Lagtexten blev sålunda utarbetad av HD i de två fall från 1815 vilka Herlitz s. 262 not 4 anför som exempel på jk:s laginitiativ.

² Det äldre av de i föreg. not avsedda lagärendena är intressant därutinnan att Poppius (den femte uppifrån av 8 ledamöter) i HD åtog sig att utarbeta ett förslag i ämnet, varför jk:s memorial överlämnades till honom (¹³/₂ 15).

³ HD:s förslag, som har rubriken »K. M:ts nåd. kungörelse om sättet för en menighets hörande i enskilda tillåtliga ärender», gillades och fastställdes i kammarkonselj ²⁶/₁₁ 16 (se årstrycket).

sysslade med ger ingalunda det intryck att han i lagärenden spelat någon särskilt betydande roll. Han redovisade i konseljen för den uppsikt han, ej sällan efter särskild befallning, utövat å lagskipningen (t. ex. Fersenska mordet, oroligheterna i anledning av förstärkningsmanskapets uppsättande), förfrågade sig om åtal (t. ex. för majestätsförbrytelse), hemställde å vilken fästning vissa fångar skulle undergå straff (^{22/5} 11), anmälte den stora bristen på sängar och stolar m. m. i de till högvakten å k. slottet hörande fängelserum som han av förekommen anledning besökt (^{31/10} 11), o. s. v. Aktiviteten under de första åren avtar efter hand; mot slutet av perioden framstå de regelbundet återkommande arbetsredogörelserna och hans egna s. k. remiss- och balanslistor allt mer såsom det väsentliga av vad jk anmälte i konseljen.

* * *

Det tvivel på jk:s chefskap för justitieväsendet, som det anförda bör ha väckt, lärer avsevärt stärkas genom vad nu skall meddelas om jk:s ställning till HD, det egentliga ämnet för denna studie.

Såsom utövande Konungens domsrätt var HD förnämligare än jk, och jr:n med sin grundlagfästa generallöjtnantsrang intogo i konseljen plats framför honom. Men å andra sidan var HD underkastad kontroll av jk, som i vissa händelser ägde att åtala HD eller en eller flera av dess ledamöter. Redan detta visar den något osäkra grundval på vilken under det nya statsskicket jk:s och HD:s inbördes förhållanden hade att i det levande livet gestalta sig. Huru detta närmare skulle ske, måste komma att i ej ringa mån bero av rent personliga kvaliteter hos jk:s innehavare.

Samma dag, 9 juni 1809, som Karl XIII utsåg riksdrotsen till jstm, förordnade han dennes son Hans Gabriel att vara jk. Vid HD:s högtidliga installation 12 juni, då kungen infann sig i HD och riksdrotsen hade nåden kyssa H. M:ts hand, var jk tillstädes och förestavade eden för jr:n. Själv påtänkt att bliva jstmämbetets förste innehavare kom han helt naturligt att under faderns långa sjukdom (riksdrotsen var sista gången i HD ^{8/8}, i jkonselj ^{10/8}) och vakansen efter hans död fullgöra åtskilligt av vad eljes skulle ankommit å jstm. Hans minnesanteckningar visa också att han alltjämt till-

mätte sin egen verksamhet som jk större vikt och värde än Gyllenborgs som jstm. Med HD stod han dock tydligen på bästa fot, kanske icke minst på grund av sin självständiga hållning mot Karl Johan. Turdfjæll, som 4 juni 1817 blev t. f. jk och 11 maj 1818 utnämndes till befattningen, förstod icke att bevara det goda förhållandet. Vad jr Hamilton skrev efter T:s redan i aug. 1819 timade frånfälle var nog ett tämligen riktigt uttryck för hela HD:s opinion: han »var ej saknad. Han hade alla anlag som fordras att göra lycka uti skvallrets och spioneriets tidevarv.» Näste man blev Bergenschöld. När han, efter mer än fyra och ett halvt års tjänstgöring på förordnande, omsider erhölet fullmakt och i jkonselj 18 mars 1824, efter förestavande av hovkanslern exc. Wetterstedt, avlade tro- och huldhets- samt ämbetsmannaeden, skedde det för öppna dörrar och »i K. M:ts Egna händer» — betecknande för hans ställning som Karl Johans personlige förtroendeman, även vad kungens privata affärer angick.¹ I konseljen var han en trogen vapendragare åt konungen när denne ej ville följa jstm och HD. Någon persona grata var han knappast för HD. Men då han med ingången av år 1836 tillträdde landshövdingeposten i Örebro, höllos avskedskalas både av honom för jrevisionen och vice versa, och dessa kalas bevistades även av de jr som i NRev tjänstgjort under honom.² Efter B:s avgång lät den hederlige Törneblad förmå sig att sluta som jo för att bli t. f. jk. Kämt är hurusom Karl Johan 21 april 1837 förordnade Nerman i Törnebladhs ställe, trots att hela konseljen avstyrkte och Rosenblad förklarade sig anse N. »yarken innehava de egenskaper eller det anseende i allmänheten som erfordrades att förvalta jkå, ett av de viktigaste i riket». Men då N. 1 juni 1838 utnämndes till ämbetet, vitsordade Rosenblad att N. med nit och verksamhet utfört sitt förordnande, så att härav med fullt skäl borde slutas att N. komme att handhava ämbetet på ett sätt som motsvarade K. M:ts och statens fordringar.

¹ Svor han kanske knäböjande, såsom jk Wachtmeister inför Gustav III?

² Se Aftonbladet 9 o. 16 jan. 1836. Från Bergenschölds middag (⁸/₁) gick man hem kl. 6.45 e. m. Middagen för B. (¹⁶/₁) gavs på Lilla sällskapet; jr Stråle har i sin dagbok antecknat att han roade sig med att »prata, sjunga, spela kille, whist» (medspelare: Bergenschöld, Ulfsparre, Engelhart, Nordenfalk, Edelstam).

Den närmare undersökningen av jk:s ställning till HD kan lämpligen ske i fyra huvudavdelningar, vilka — utan att vara logiskt strängt skilda från varann — företrädesvis angå:

- I jk såsom budbärare mellan K. M:t och HD;
- II jk såsom kontrollerande HD;
- III HD:s remisser till jk;
- IV HD såsom besvärinstans över jk.

I.

Jk:s personliga besök i HD för att meddela vad i konseljen sig tilldragit av intresse för HD eller för att eljes överbringa bud från K. M:t tillhöra så gott som uteslutande Trolle-Wachtmeisters kanslerstid.

Trolle-Wachtmeister uppkom några gånger i HD endast för att tillkännagiva förordnanden och ledigheter för föredragande och protokollsörare (t. ex. ²²/₁₀ 09, ⁷/₁₁ 10, ³/₁₀ 11). Han tröttnade dock snart på dylika besök. Att han ännu 10 febr. 1817 uppkom i HD för att anmäla ett förordnande att föredraga får betraktas såsom ett av familjehänsyn framkallat undantag: förordnandet gällde hans kusin Hans Wachtmeister.

Särskilt under vintern 1809—10, då brådskande riksdagsfrågor förekommo och ingen jstm fungerade, tog jk ganska livligt befattning med kommunikationen i lagärenden mellan K. M:t och HD. Hur intimt och familjärt det då kunde tillgå vid sådana ärendens behandling åskådliggöres lämpligen med ett transsumt ur HD:s protokoll 1 maj 1810, vars ingress såsom närvarande upptar 8 jr, bland dem Nibelius:

Sedan uppå-därom av jk meddelad underrättelse att K. M:t över en från RSt inkommen skrivelse åskade HD:s skyndsamma utlåtande ovannämnde ledamöter utom jr Nibelius i dag kl. 9 sammanträtt, föredrog t. f. revsekr assessor Turdfjäll i und.

RSt:s skrivelse av d. 28 sistl. april varuti förmåles att ehuru RSt ej funnit något uttryckeligt förordnande vara utkommēt angående den av Konungen städse utövade makt att giva dispens i 2:19 ÅB, då mö sökt att bliva myndig — — —, dock som i den nu antagne grundlagen ej eller blivit förordnat huru i berörde fall förfaras borde — — —, så hade RSt under härom förehavd överläggning stannat i det beslut att till K. M:ts egen höga åtgärd överlämna att i vanlig ordning i nåder sig utlåta över ansökningar, som av förberörde beskaffenhet kunna i und. inkomma.

Vid vilket förhållande HD ansåg det torde K. M:t nu ej finna något hinder att så beskaffade ansökningar till prövning och avgörande upptaga. Vilket utan avvaktan på protokollsjustering anmälas skulle.

Jk närvarande anmälte att K. M:t i nåder täckts befalla att ej mindre nyssnämnde ärende än ock den i går förehavde fråga om tillägg vid 1:2 JB skulle hos K. M:t uti statsrådet i dag i und. anmälas, till åttlydnad varav jr:erne v. Strokirch och Liljevalch, jk, föredraganden och under-tecknad protokollsförande sig till statsrådet nu begåvo.

Sedan bemälte jr:er, föredraganden och protokollsföranden från statsrådet återkommit o. s. v.

I detta fall hade jk:s underrättelse om remissen ej lämnats vid HD:s session¹ såsom eljes ofta skedde.² Ej heller finnes något statsrådsprotokoll om uppdrag åt jk att till HD framföra K. M:ts äskande och befallning.³ Sådant uppdrag gavs däremot i konselj 15 febr. 1810, då K. M:t behagade i nåder anbefalla jk greve Wachtmeister att av HD skyndsamt infordra dess und. yttrande över det förslag till en ny handbok prästeståndet författat.⁴

Man må dock ej föreställa sig att jk ens under det jstmämbetet låg nere ansåg sig ensam ha att skaffa med lagfrågors anmälande i HD. Det var även då ingalunda ovanligt, liksom det sedermera blev

¹ Liknande t. ex. lördagen ^{21/4} 10: Sedan uppå därom av jk meddelad underrättelse att K. M:t äskade HD:s skyndsamma utlåtande över åtskillige från RSt inkomne skrivelser HD i dag sammanträtt, föredrog. Ibland ser man ej om jk eller annan underrättat HD, t. ex. ^{6/4} 10: Efter det HD uppå särskilt kallelse denna dag kl. 12 sammanträtt, uppkom jk.

² Vid flera tillfällen tillgick så att jk uppkom och anmälte att K. M:t äskade HD:s utlåtande över en RSt:s skrivelse, som han hade med sig och som genast lämnades till och föredrogs av revsekr.

³ Att statsrådsbeslut i regeln ej gavs om HD:s hörande över riksdagsskrivelser är redan anmärkt hos Herlitz s. 364. Sådant beslut finnes ej ens beträffande skrivelsen ^{27/1} 10 ang. instruktion för jo, ehuru remissen var ganska kvalificerad och ej föranledd, av § 87 RF: jk anmälte det vara K. M:ts nåd. vilja och befallning till dess HD att överse om och huruvida instruktionen vore instämmande med de allmänna principer för jo:s befattning och verkningskrets som äro stadgade i RF, i vilket ändämål jk nu även till HD överlämnade RSt:s skrivelse m. m. under tillkännagivande av K. M:ts nåd. önskan att HD:s und. utlåtande häröver kunde å nästkommande torsdag d. 8 dennes till K. M:t inkomma (^{6/2} 10). — Någon gång anmälte jk en RSt:s skrivelse utan att alls omnämna något K. M:ts äskande (^{12/12} 09).

⁴ Jk anmälte ärendet i HD ^{16/2}, och HD:s yttrande blev — utan föredragning (HD »genomsåg» handboken) — genast avgivet och justerat. Uppgiften hos Herlitz s. 281 not 1 att »HD:s uppfattning underkändes i detta fall av K. M:t» beror av en lapsus.

stadig praxis, att anmälan gjordes av föredraganden. Riksdrotsen hade, medan han ännu var i tjänst, givit HD tillkänna K. M:ts vilja att HD skulle inkomma med projekt till pardonsplakat (¹²/₇ 09), och det var även han som till HD frambar K. M:ts första befallning enligt § 87 RF.¹ Även Gyllenborg och Rosenblad anmälte understundom lagfrågor i HD, ej blott de stora förslagen från lagkommittén.²

Att jk underrättade HD om personalförändringar inom jrev.-expeditionen och att han anmälte lagfrågor till föredragning här rörde tydligen av hans ordförandeskap i NRev. Därmed kan också anses sammanhänga att han sysslade med att få klargjort huruvida konungen ville, när part begärt, infinna sig i HD och utöva sin rösträtt.

Gustav IV Adolf hade i konselj förklarad att frågan om utövan- det av Konungens rösträtt vore »ett K. M:t helt och hållet enskilt rörande ämne» (se mitt arb. Konungens HD s. 182). Efter rege-

¹ I jkonselj ²⁰/₇ 09 gav konungen själv tillkänna »att som hos K. M:t uppkommit fråga huruvida den av f. d. Konungen utfärdade förordning av d. 26 jan. 1802 om ansvar för den som adelskapet eller någon därmed åtföljande rättighet sig avsäger nu mera vore lämpelig eller borde till dess kraft och verkan upphävas, K. M:t därför, med iakttagande av vad den nyligen antagne RF:s 87 § om gammal lags förändrande eller upphävande stadgar, häröver i nåder vill höra dess HD som med dess und. yttrande hade att inkomma». Riksdrotsen gick ²¹/₇ upp i HD för att anmäla K. M:ts befallning; han angav därvid ändamålet: »på det frågan måtte i den ordning berörde § föreskriver kunna till rikets nu församlade ständers prövning överlämnas». HD avgav genast yttrande. Detta anmäldes av Turdfjäll i konseljen ²⁷/₇ (både riksdrotsen och jk närvarande): »Jr:rne Iserhielm och Ziervogel, som deltagit i detta HD:s und. yttrande, återopade det samma i und.; däruti statsrådet även i und. instämde; varefter K. M:t täcktes i nåder befalla att proposition i likhet därmed skulle enligt 87 § av RF rikets nu församlade ständer meddelas».

² Till Gyllenborgs första jstm-år hör följande trevliga bit ur HD:s prot.: H. exc. hr greven och jstm tillkännagav att K. M:t till overseende av projekt till krigsartiklar för nationalarmeringen på Gottland förordnat en kommitté, som komme att utgöras av h, exc., de trenne militära statsråden samt tvänne jr:r, i anledning varav h. exc. nu anmodade tvänne av närvarande jr:rne att därvid biträda; och som denna kommitté i dag komme att sammanträda, samt statsråderne efter anmälan nu voro uti Allmänna beredningens rum församlade, så avträdde h. exc. jämte jr:rne Blom och frih. Kurck, som åtog sig att i kommitténs göromål deltaga (¹¹/₃ 11). Allmänna beredningens och HD:s rum gränsade intill varann (nuvarande ordenssalarna). Blom och Kurck voro de yngste närvarande av vartdera ståndet.

mentsförändringen synes uppfattningen härom varit så till vida icke fullt stadgad som frågan stundom men ej alltid behandlades i konselj.

Första gången som tillämpning av § 21 RF ifrågasattes¹ var i ett mål emellan avskedade majoren Bratt och kronofogden Eklund m. fl., om ansvar för våldgästning m. m. I konselj 9 nov. 1810 tillkännagav jk att Bratt anhållit det K. M:t täcktes själv i nåder deltaga i målets avgörande. K. M:t befalle att underrättelse skulle K. M:t i und. lämnas när detta mål vore färdigt att i HD föredragas, då K. M:t ville sig i nåder yttra huruvida dess tid tillåter att detsamma öfvervara. Frågan kom ej vidare före i statsrådet, men 15 jan. 1811 anmälte jk i HD att han, »som av föredraganden erhållit den underrättelse att saken, enligt den å föredragningslistan följde ordning, komme att denna eller nästföljande dag i HD föredragas, detta hos K. M:t i und. anmält, varvid K. M:t täckts svara att K. M:t av andre regeringsärender bägge dessa dagar vore hindrad att i HD tillstådes vara».

Nästa gång var jk nog förtänksam att göra anmälan i konseljen först sedan dagen för målets föredragning i HD var bestämd. Omständigheterna gjorde emellertid att han ändock för ärendets klarerande nödgades infinna sig två gånger så i statsrådet som i HD. Sedan nämligen jk 21 febr. 1811 i konselj fått konungens besked att han vore hindrad att öfvervara den till dagen därpå utsatta föredragningen utav avskedade kaptenen Lindblads ansökning (om rätten till säteriet Venersnäs), och han givit detta tillkänna i HD 22 februari, blev senare s. d. av föredraganden anmält att ansökningen efter konseljen emottagits av protokollsföranden, att han icke återställt den, och att de flera till honom avsända bud icke kunnat honom anträffa, i anseende vartill ansökningen nu ej heller kunde varda föredragen. »HD ansåg nödigt det, borde föredraganden underrätta jk

¹ I konselj ²⁰/₇ 09 avgav Karl XIII sitt yttrande i resningsmålet om Gyllenstjernska fordringen som då först anmäldes av föredraganden (både jstm och jk närvarande), ehuru målet redan i maj 08 slutbehandlats i HD. Förmodligen ansågs denna röstning kunna försiggå oberoende av den nya RF, i kraft av Gustav IV Adolfs förordnande ³¹/₃ 03 (se Konungens HD s. 116—118). Men att detta förordnande tillmättes giltighet efter tronskiftet synes ha föga överensstämt med Gustav Adolfs ovan i texten återgivna förklaring. Jfr procederet i saken v. Rosen./ v. Böhnen (s. arb. s. 183).

om det hinder för und. föredragningen, som denne dag mött, samt att, innan målet hos HD förekommer, und. anmälan av det nu inträffade förhållande borde ske och K. M:ts vidare nåd. yttrande i avseende på kapitenen Lindblads anhållan om K. M:ts nåd. deltagande uti målets prövning inhämtas». När därefter föredragningen utsatts till 1 mars, gjorde jk 28 febr. ny förfrågan i konseljen och framförde s. d. konungens avböjande svar till HD.¹

Det var dock icke alltid jk som till majestätet frambar parts önskan om den kungliga rösträttens utövning. I den bekanta kontroversen mellan Skjöldebrand såsom t. f. överståthållare och Svea hovrätt gjordes — av grunder som det bleve för vidlyftigt att här redovisa — två gånger förfrågan hos konungen, den ena gången av jk, den andra av föredraganden (konselj 16 och 23 jan. 12). Lika så gjorde föredraganden anmälan i konselj 29 aug. 1822 (löjtnant Laurent). I ett fall sköttes saken av jstm. Besvär av länsbokhållären Blomberg förehades i HD 14 jan. 1819, varvid resolverades att som B. i sin besvärsskrift anhållit att densamma måtte K. M:t själv föredragas, borde detta förhållande hos K. M:t anmälas samt K. M:ts nåd. vilja härutinnan inhämtas innan målet till huvudsaklig prövning företoges. Gyllenberg var ej då tillstädes i HD, men 19 jan. — någon konselj hade ej under tiden hållits — gav han i HD tillkänna att han enligt HD:s anmodan för K. M:t anmält B:s anhållan, men att K. M:t, som ej funnit skäl att härtill bifalla, förklarar att målet borde i vanlig ordning av HD avgöras.²

Blott en gång inträffade det, och då utan parts begäran, att konungen förklarade sig ämna i HD övervara och deltaga i pröv-

¹ Då jk i HD rapporterade konseljsvaren, voro dessa ännu ej skriftligen fixerade. Man finner därför olika formuleringar i konselj- och HD-prot., t. ex. konselj 28/2: K. M:t vore nu lika som förra gången hindrad av andra regeringsgöromål att i morgon i HD övervara den tillämnade föredragningen; HD 28/2: K. M:t hade nådigst tillkännagivit att dess av viktigare regeringsvärv upptagne dyrbare tid även denna gången icke tillät K. M:t att föredragningen härav i HD övervara.

² Medan Karl Johan var regent i april 1811, lämnade han d. 17 till jstm en skrift från kammarjunkaren Gadde, vari G. anhöll att h. k. h. täcktes i ett mål mellan G. och kommerserådet Broms avgiva de tvenne röster vilka tillkomme konungamakten. I konselj påföljande dag tillkännagav jstm att målet redan föredragits i HD, och h. k. h. ansåg sig då ej kunna emot § 21 RF deltaga i målets prövning. Se Karl XIV Johan o. HD s. 449.

ningen av ett mål. Det var i den bekanta tvisten om Ebersteinska testamentet. Konungens avsikt — vilken aldrig réaliserades — blev av jk personligen anmäld i HD 29 juni 1820.¹

Jk:s chefskap för NRev förklarar att K. M:t till honom avlät två brev rörande HD:s kompetens, m. a. o. om vad som borde föredragas i HD. Det ena, om värvningsmål, uppläste jk personligen i HD (20/11 09). Då det andra, om resningsmål ang. ackordsersättningar, anmäldes där av generalauditören Noréus, gavs den överraskande resolutionen att brevet skulle »genom föredraganden till jk överlämnas för att lämna NRev del därav, till und. iakttagande» (1/6 10). Enda grunden åter till att t. f. jk, ej jstm, i HD anmälte K. M:ts beslut om generalauditörsmåls föredragning i HD, ehuru militära statsråd ej närvore, måste ha varit att jstm då (27/8 10) låg i Örebro, med anledning av riksmötet.

Frånsett anmälningen i Ebersteinska målet har jk, såvitt jag funnit, efter Trolle-Wachtmeisters tid blott en enda gång under perioden inställt sig i HD för att överbringa en K. M:ts befallning. Det var 17 dec. 1832, då jk, som uppkommit under föredragningen av ett mål, tillkännagav att K. M:t velat inhämta HD:s utlåtande ang. upphörande av den f. kaptenen Christiernin beviljade lejd.² HD gav genast sitt utlåtande och förordnade att det skulle anmälas utan avvaktan på protokollsjustering, varefter jk bortgick.

II.

Enligt 13 § i hans instruktion ålåg det jk att »då det för andre göromål ske kan» vara tillstädes i HD och till protokollet göra de und. påminnelser vartill han å ämbetets vägnar kunde finna sig befogad. Han skulle naturligtvis i HD liksom eljes i sin ämbetsförvaltning »hava tillsyn däröver att lagar, författningar, instruktioner och privilegier varda iakttagne och efterlevade samt att var och en

¹ Det i texten sagda stöder sig på uppgifter i de 1822 tryckta broschyrerna om Ebersteinska testamentet. HD:s prot. 29/6 20 finnes ej i behåll. Se Karl XIV Johan o. HD s. 453.

² C. hade fått lejd därför att han sagt sig kunna lämna vissa upplysningar i högmålet mot v. Düben och v. Vegesack, men vid förhör med honom hade det visat sig att han ingenting hade att meddela. Något konseljbeslut om remissen till HD finnes ej. Ärendet avgjordes i jkonselj 22/12 32.

i sitt ämbete sin skyldighet efterkommer, och att icke någon, hög eller låg, rik eller fattig, för när sker» (1 §).

Liksom under I gäller även här att jk:s besök huvudsakligen infalla under Trolle-Wachtmeisters tid. Sammanräknar man alla de dagar då han eller vikarie för honom var uppe i HD — i ett eller annat syfte, hela sessionen eller någon del därav¹ — får man för vartdera året 1814 och 1815 siffran 31 som är maximum; närmast komma 1816 med 25 och 1811 med 18. Turdfjæll var såsom jk tillstädes i HD blott en gång (²⁶/₄ 19; ett lagärende om utlämning av förbrytare mellan Sverige och Norge och ett mordmål), Bergenschöld oftare (maximum 1824, 4 ggr), Törneblad en gång (¹/₂ 37; besvär av danske båtskepparen Marius m. fl. om ansvar och konfiskation av jakten Willemoes),² Nerman likaledes en gång.

Oftast kan man, ehuru jk i regeln förhöll sig tyst, förstå anledningen till hans närvaro (t. ex. rannsakingen om Fersenska mordet 15—17 juli 11, om oroligheterna i Skåne 27 o. 28 sept. s. å., revisionssaken Backman./ Carnegie & C:o 14 o. 17 okt. 14,³ tryckfrihetsmål ¹⁵/₁₁ s. å., målet mot f. landskanslisten Hökerberg, som falskeligen brukat KB:s i Västmanlands län namn, 13 o. 14 jan. 1824), men ibland står man villrådig. Det förefaller som hade Trolle-Wachtmeister stundom gått upp i HD blott för att fördriva tiden, t. ex. vid de tillfällen då han efter slutad jkonselj följde med de båda jr:n dit in (³⁰/₁₁ 09, ⁹/₁₁ 14) eller den dag vars protokoll berättar följande: Under det förestående ärende [= en bekännelsefångens nådansökan] förevar, uppkom jk greve Trolle-Wachtmeister, men bortgeck efter en stunds förlopp (²³/₄ 11).

¹ Protokollen lämna ej alltid klart besked om längden av jk:s besök. Ibland läses å högerhalvan, efter jr:ns namn, att jk var jämväl tillstädes — denna anteckning kan, helt förvillande, förekomma även i prot. som i fortsättningen låter veta att jk uppkom först efter det flera mål behandlats (t. ex. ²²/₂ 11) — eller börjar vänsterhalvan med ett omtalande att jk uppkom; i dylika fall står någon gång till sist att jk bortgick och HD:s ledamöter åtskildes. Ibland nämnes blott en passant, i redogörelsen för ett mål, att »jk nu tillstädes tillkännagav», o. s. v. Har han kanske någon gång varit uppe utan att det anmärkts i prot.?

² Detta mål ansågs särdeles viktigt. I prövningen deltog jstm jämte 7 jr, och när sedermera nådansökningar voro före i HD uppkom jstm blott för att övervara dem (²³/₂, ¹³/₃ 37).

³ Målet hade föredragits under flera dagar innan jk uppkom.

Då jk muntligen yttrade sig i ett mål, kunde anledningen vara av olika slag. Vid ett par tillfällen besvarade han remisser (se nedan under III). En gång anmälte han att förfrågan inkommit rörande några finnar, insatta såsom försvarslösa å Malmö citadell, och gjorde hemställan om huru med dem borde förfaras (²¹/₁₁ 15; K. M:t ²⁹/₁₁). I målet om kvarstad å Geijers Thorild — däri HD erinrade sig huru som det ansågs vara allmänt bekant att den till prövning av den åtalade skriftens innehåll valde jury eller nämnd med *nej* besvarat den av domstolen framställde fråga om skriften vore brottslig efter det lagrum åklagaren åberopat samt att i följd därav skriftens författare blivit frikänd från ansvar — tillkännagav t. f. jk, uppå härom framställd fråga, att detta vore överensstämmande med den rapport han erhållit av aktor i målet (²⁰/₂ 21). För några bönder, bötfällda för det att gudstjänst hållits i deras hus under ledning av obehöriga predikanter, ansåg sig HD så mycket hellre böra tillstyrka nåd som enligt k. br. 15 dec. 1762 åtal icke bort anställas förrän åklagaren gjort anmälan hos jk, men någon sådan anmälan »enligt vad jk nu tillstades tillkännagav» icke inkommit (²⁸/₆ 25). I ett genom skrivelse från KB väckt ärende ang. tillsättande av slottsrätt å Malmö citadell lämnade t. f. jk vissa uppgifter, å vilka HD stödde sin hemställan (¹/₉ 30). En faktisk upplysning gavs också i målet ang. buntmakaregesällen Fyrvald (dömd på egen bekännelse att mista ära och liv, halshuggas och steglas för det han från höjden av en brant klippa nedstörtat eleven vid K. Operateatern J. E. Hiller i sjön Värtan), vilket mål inkommit genom underställning, besvär och nådansökan:

Jk greve Trolle-Wachtmeister anmälte härvid att sedan till hans kunskap kommit att F., som nu förvaras å Smedjegårdshäktet här i staden, återkallat dess förra, med de under rannsakingen förekomne omständigheter överensstämmande bekännelse, så hade greven och jk, till förekommande därav att F. må genom omgänge med obehörige personer förledas till en fortfarande halsstarrighet, ansett sig böra föranstalta det F. icke måtte tillåtas att av någon sådan person emottaga besök eller uti samtal sig inlåta.

Vid ett sådant förhållande ansåg HD nödigt det borde kyrkoherden i Adolf Fredriks församling dr Wallin genom föredraganden anmodas att i häktet besöka F. och genom tjänlige föreställningar av Guds heliga ord söka förmå honom till en uppriktig bekännelse o. s. v. (²⁵/₁₀ 14).

Härmed är i själva verket redovisat för jk:s alla muntliga anföranden i HD, med undantag allenast för två mål. Det ena av dessa synes vara förtjänt av en närmare uppmärksamhet såsom i hög grad karakteristiskt både för Trolle-Wachtmeisters driftiga ämbetsförvaltning och för den patriarkaliska ställning av rättskipningens högste vårdare som HD ansåg sig kunna och böra intaga.

Fredagen 1 nov. 1811 ingav jk ett und. memorial av detta innehåll:

Advokatfiskalsämbetet i Svea hovrätt hade yrkat att lagmannen och häradshövdingen i Sotholm m. fl. häraders domsaga Erland Junbeck måtte, i anseende till den emot honom gjorda angivelse att hava utfärdat ett falskt protokoll i ett äktenskapsskillnadsmål, tills vidare skiljas från utövningen av domarebefattningen. Jk hade ansett sig böra följa detta mål med sin närmare uppmärksamhet, därtill föranledd av det uppseende samma mål väckt, av dess inflytande på ämbetsmannakårens anseende i allmänhet, men i synnerhet av omsorgen att i fall J. utan fog varit anklagad han utan uppehåll måtte få åtnjuta den honom tillkommande upp rättelse eller ock att, i motsatt förhållande, det ansvar lagen kräver måtte med all laglig skyndsamhet och kraft drabba honom. Jk hade därför infunnit sig i hovrätten dagen förut, 31 okt., då målet skulle företagas till avgörande, och närvarit då hovrätten förklarar sig böra uppskjuta med utlåtande om suspensionen intill dess aktor blivit hörd över en permissionsansökning av J. Och när jk för sin del i und. trott att i ett mål av en så ömtålig beskaffenhet all med lag förenlig skyndsamhet vore av högsta vikt, även av det skäl att icke ens en oskyldig anledning måtte lämnas allmänheten till det ogrundade omdöme att en anklagad ämbetsman njuter ett utöver lagen sträckt beskydd, samt jk så mycket mindre ansett hovrätten hava kunnat undgå att utlåta sig över yrkandet om suspension som på avgörande därav berodde, huruvida den sedermera gjorda permissionsansökningen vore överflödigt och förfölle eller ej, hade jk trott sig böra förhållandet anmäla och hemställa, om icke hovrätten kunde undfå befallning att med förklaring över sin åtgärd utan allt uppehåll och tidsutdräkt till K. M:t inkomma.

Redan s. d. föredrogs memorialet i HD och kommunicerades hovrätten att med utlåtande däröver till K. M:t ofördröjligen inkomma. Hovrättens utlåtande, som inkom onsdagen 6 nov., föredrogs i HD fredagen samma vecka; det skulle delges jk. Lördagen 9 nov. uppkom Trolle-Wachtmeister i HD och anmälte

att sedan han haft del av hovrättens förklaring, men vilken förklaring han icke ansåg innebära någre laglige skäl till stöd för den emot hovrätten anmärkte åtgärd, kunde greven och jk icke undgå att i und. anhålla det K. M:t täcktes häröver yttra dess nåd. omdöme, vilket greven och jk likaledes anhöll måtte bli va hovrätten i nåder meddelat.

Sedan greven och jk därefter bortgått föredrog protokollssekreteraren Wählin grevens och jk:s berörde und. memorial.

HD fann att enär advokatfiskalsämbetet i hovrätten väckt påstående därom att lagmannen och häradshövdingen J. måtte i anseende till den emot honom gjorde svåra angivelse suspenderas från utövningen av domarebefattningen, och J. över ett sådant påstående sig förklarar, hade, evad skäl advokatfiskalsämbetet än må hava för berörde yrkande anfört, hovrätten desto mindre bort anse den sedermera av lagmannen gjorde ansökning om tjänstledighet utgöra något hinder eller verka uppehåll i frågan om lagmannens suspension, som nämnde ansökning icke kunnat bliva ett ämne för hovrättens yttrande innan advokatfiskalsämbetets påstående är vordet prövat. Varom hovrätten uti avgående skrivelse skulle förständigas.¹

Det enda återstående målet är också det i tiden sista, m. a. o. det vari Nerman uppträdde.

Göta hovrätt hade, på yrkande av advokatfiskalsämbetet efter uppdrag av jo, ogillat och upphävt en av KB i Jönköpings län utfärdad kungörelse (om tillstånd att hålla spiskvarter vid marknader m. m.). Landshövdingen, generaladjutanten Bergensträhle klagade. Då besvären 18 sept. 1837 föredrogos i HD, var t. f. jk Nerman tillstädes och höll ett litet anförande. Han sökte däri visa att hovrätten ej varit behörig, »uppå vilka skäl jk ansåg sig böra i und. hemställa om icke hovrättens utslag må undanröjas och handlingarne överlämnas till K. M:ts handels- och finans-expedition för att hos K. M:t i dess konselj i und. föredragas». Målet avgjordes efter cirkulation 9 nov. 1837. Av HD:s åtta ledamöter voro blott två (Rosenblad och C. Sparre) av Nermans mening.²

Medan målet ännu cirkulerade, blev Nermans åtgörande kritiserat av Aftonbladet i en artikel som tydligt visar hurusom jk:s instruktionsenliga åliggande att i HD göra und. påminnelser råkat i förgätnhet. Tidningens nummer för lördagen 14 okt. 1837 vet berättat, att Nerman intresserat sig till den grad för målet att han icke endast skall hava närvarit i HD utan t. o. m. dit ingivit ett memorial, och förmäler vidare:

Man vill veta att detta memorial är avfattat i mycket märkvärdiga ordalag, såsom att hovrätten trätt Majestätets rätt för nära m. m. Vederbörande torde härigenom råkat i något bryderi; åtminstone har målet icke genast blivit avslutat, utan handlingarna cirkulera nu mellan HD:s ledamöter.

Detta hr t. f. jk:s förfarande måste man anse högst besynnerligt. Huruvida han må kunna taga sig talan såsom ett slags mellankommande part uti ett redan till HD inkommet mål är mycken tvivel underkastat,

¹ Ett ursprungligt »nådigt» framför »skrivelse» är i prot. kraftigt överstruket.

² Se jo:s berättelse för åren 1836 och 1837, s. 57—63.

och en icke mindre märkvärdighet innefattas i försöket att sätta hovrättens domsrätt över landshövdingens ämbetsfel i fråga.¹

* * *

Till jk:s kontroll över HD hörde att han, enligt sin instruktion, var »skyldig tillse det HD:s protokoll i rätter tid justeras, vilket med hans påskrift bestyrkas bör» (13 §) — en rudimentär kvarleva från den tid då rådsprotokollen skulle justeras i hans närvaro. Anteckningen om justering gjordes å protokollets första vänsterhalva; ej sällan saknar den dock underskrift, och en gång i sept. 1814 har ej jk utan jr Poppius undertecknat. I konselj 5 april 1810 anmälte jk att han ansåg sig jävig att med sin påskrift förse vissa HD:s protokoll för mars månad, vilka innefattade ämnen rörande hans farbroder amiralen Claës Wachtmeister; och revsekr Agardh förordnades då att påteckna dessa protokoll. Men protokollen 4 juli och 8 aug. 1809 ha justeringspåskrift av jk Wachtmeister, ehuru de behandla, bl. a., det förra klagomål över vissa riksdrotsens åtgärder (se nedan s. 358) och det senare ett enskiftesmål däri riksdrotsen var klagande.

Vid mer än ett tillfälle påyrkade enskild part hos jk åtal mot HD inför riksrätt, men städse utan framgång.

III.

En väsentlig del av jk:s arbetsbörda hade sin grund i 2 § av hans instruktion. Där stadgades:

Jk utför, eller låter utföra, på behörig ort de mål K. M:t till hans ämbetes handläggning överlämnar, samt de åtal emot ämbetsmän och enskilde, K. M:t finner böra anställas; varom K. M:t vill, antingen genom ordenteligen utfärdad remiss, eller genom dess yttrande i statsrådet inför protokollet, meddela jk sin nåd. befallning.

För sina åtgärder i anledning av dylika befallningar hade jk att årligen redovisa. Enligt 15 § ålåg det honom att i början av vart

¹ Till jämförelse må meddelas några data om jo:s närvaro i HD. Mannerheim var uppe i HD 5 ggr 1811, 2 ggr 1812 och 1 under vart av åren 1813, 1814, 1819 och 1821, Törnebladh 1 gång 1825. I regeln var det mål enligt TFO som uppkallat jo. Två ggr, ^{22/1} 11 (Lindblads ansökningar) och ^{20/2} 21 (Geijers Thorild), voro jo och jk båda tillstädes.

år ingiva till K. M:t förteckning på de av K. M:t till hans ämbetes handläggning överlämnade äldre och nyare oavgjorda mål, med anteckning för vart och ett om vad därvid blivit tillgjort (den s. k. remisslistan).¹ Och naturligtvis var situationen ofta den att han, kanske på grund av uttrycklig befallning, hade att tidigare inkomma till K. M:t med berättelse eller utlåtande. Ej sällan slutade ett sådant jk-memorial med hemställan om vidare förhållningsorder, m. a. o. jk följde den anvisning som, närmast med avseende å granskningen av fånglistor och arbetsförteckningar, var given i slutet av 10 §: när jk funne fel vara av ämbetsmän begångna, ägde han att i behörig ordning låta anställa laga åtal »eller målet hos K. M:t i und. anmäla och dess nåd. befallning avvakta».

Det är ganska tydligt att *den* K. M:t från vilken instruktionen närmast tänkt sig att remisser² till jk skulle utgå, är K. M:t i statsrådet (jfr »yttrande i statsrådet inför protokollet» i 2 §). Och visserligen förekommo konseljremisser ingalunda sparsamt. Men i stor utsträckning remitterade även HD. En god allmän överblick av jk:s ställning till HD i remissfrågor får man genom ett anförande till statsrådsprotokollet av jr Noréus. Han yttrade i konseljen 11 febr. 1819 bl. a.:

Visserligen står fast, att jk är Konungens högste ombud; men han är det även relativt till den domstol, som utövar Konungens höga domsrätt. Det är i denne egenskap han är skyldig att ifrån HD emottaga de särskilda remisser, som föranledas av i HD förekommande mål, och att vid dem lägga den hand lag och beskaffenhet fordrar, samt utom den redogörelse han, även för desse remisser, är skyldig till Konungen avgiva, lämna HD de uppgifter om sina meddelande åtgärder härutinnan, HD finner nödigt att honom avfordra; och skulle han, i avseende på någon förment felaktighet, den HD ansett böra till hans ämbetes åtgärd överlämnas, finna densamma, genom sedermera vunne upplysningar, kunna förfalla, har han alltid ansett sig pliktig att i HD uppgiva sina skäl därtill.³

¹ Remisslistorna föredrogos i konselj. De plägade mottagas till granskning av jstm och ett statsråd.

² Remiss användes i det följande som beteckning ej blott å remiss i egentlig mening (tecknad »på nåd. befallning» å handlingen eller omslag) utan även å kungl. skrivelse och å note ur protokollet. Ett fjärde slags remiss omnämnes i jk:s diarium före 1809 års RF, t. ex. ¹³/₁ 09: en handbillet från K. M:t ang. tvänne personer som på Stockholms slott dött av os.

³ Att detta »alltid» var en sanning med modifikation, se det följande.

HD:s remisser till jk voro, i stort sett, av två slag:

1. Remisser som avse att jk skall avge utlåtande eller införskaffa upplysningar till ledning för HD:s eget yttrande.

Till en början må antecknas att HD ibland infortrade jk:s utlåtande över framställningar från jo vilka utan konseljremiss föredrogos i HD. Här som eljes rörde man sig med en viss frihet. Då HD tillstyrkt remiss till jk av jo:s hemställan om vissa ändringar i författningarna om vanartige och sysslolöse personers hållande till arbete å fästningar (¹/₂ 13), blev ärendet, jämlikt HD:s förordnande, anmält i konselj där HD:s tillstyrkande bifölls (¹¹/₂). Men anmälan hos K. M:t skedde ej då HD till jk remitterade jo:s framställning om partiellt upphävande av slottsätternas jurisdiktion (⁵/₅ 24).

Ej sällan remitterade HD till jk lagfrågor i vilka den själv hade att enligt konseljremiss avge utlåtande. De fall som nämnas hos Herlitz s. 301 not 2 utgöra blott en mindre del av hela antalet. Såsom ytterligare exempel på hithörande ärenden må anföras: ÖÄ:s utlåtande i anledning av åkareämbetets klagan över de menliga följderna av den bestraffning medelst ridning å trähäst som åkarnes drängar för mindre brott och förseelser äro underkastade (²⁶/₇ 24); RSt:s skrivelse ang. expeditionstaxa m. m. (¹³/₂ 32); statssekreterarens för handels- och finansärenden förslag till förnyad stadga för utrikes växelhandeln och till förnyad mäklareordning (¹⁰/₅ 36); generaltullstyrelsens hemställan att den av vissa rådstuvurätter vedertagna praxis att efterlysa ägare till anhållet gods ej äger rum i beslagsmål ang. utländska varor (⁴/₇ 36); jägareförbundets kommitterades förslag till ändring i 1808 års jaktstadga vad elgar angår (bötesfrågorna; ²/₈ 36); kommittéförslaget till förnyad expeditionstaxa m. m. (¹⁶/₁₁ 36; särskild motivering för remissen till jk). I det hos Herlitz antecknade fallet från 16 sept. 1834 torde remissen till jk åtminstone delvis ha föranletts av hans chefskap för NRev. Ärendet gällde nämligen ett HD givet uppdrag att »upplysa huruvida under HD:s prövning kommit mål beträffande överträdelse av tullförfattningarna, vid vilka olikartad tillämpning av samma författningar ägt rum inom särskilda divisioner av Svea hovrätt, samt i sådant fall föreslå de förtydligande stadgan-

den, varigenom sådan olika tillämpning kunde för framtiden undanrödjas».¹

Det bör emellertid anmärkas att de hos Herlitz och här ovan antecknade fallen icke ge något exempel på att HD till jk remitterat ett ärende som den själv fått genom remiss i *justitiekonselj*. Mig veterligen finnes från perioden i fråga blott ett sådant exempel, det varom nu skall talas och som är märkligt företrädesvis ur annan synpunkt.²

Karl Johan, som onekligen hade en benägenhet att sätta mer förtroende till jk än till HD, synes icke ha gillat att HD, genom remiss till jk i lagfrågor, så att säga satte sig i efterhand. Belysande är vad som förekom under handläggningen av Stockholms borgerskaps äldstes anhållan om den förmån för Borgerskapets bemedlingskommission att tredje uppbud å såld fastighet, in-tecknad för lån från kommissionen, icke finge meddelas innan nye ägaren styrkt sig hava betalt lånet eller överenskommit med kommissionen angående omsättning därav. Över denna anhållan in-fordrades av k. regeringen HD:s yttrande (9/1 39). HD remitterade ärendet till hovrätterna (21/1) och till jk (13/6) innan den avgav eget utlåtande (8/7). Themptander, Bredberg, Nyblæus, Engelhart och Nordenstolpe tillstyrkte att K. M:t måtte meddela visst förordnande i ämnet. Stråle och Snoilsky avstyrkte, varvid de bl. a. an-förde att det vore tvivelaktigt om ej frågan delvis vore att betrakta som ett »lagstiftningsärende, varmed bör förfaras på sätt 86 §(!) RF föreskriver». I konseljen (27/7) instämde statsrådets ledamöter med HD:s pluralitet, men tillstyrkte på samma gång att jk skulle verkställa viss utredning. Karl Johan anbefalldes jk att inkomma med sådan utredning och uppsköt i avbidan därpå sitt beslut. Men han nöjde sig icke med denna desavouering av HD. Konseljproto-kollet förmäler:

¹ HD:s svar till K. M:t gav ej annan upplysning än att HD vid prövning av förehavda mål icke funnit anledning att fästa uppmärksamhet vid eller låta anteckna, vilka hovrättsledamöter fattat det ena eller andra av de överklagade besluten eller huruvida i dessa någon egentlig skiljaktighet i tillämpningen av tullförfattningarna ägt rum (28/11 34).

² Efter 1840 remitterade HD till jk vid flera tillfällen frågor, som remitterats till HD i jkonselj (t. ex. 27/5 42, upplivande av föreskriften i 1 mom. 4 p. av k. förkl. 23/3 07; och 13/9 42, ambitionsstraffs användande inom flottan).

I övrigt täcktes K. M:t i nåder förklara att, under avbidan på nya civillagens stadfästelse, så få förändringar som möjligt i nu gällande lag må äga rum; ävensom att alla viktiga frågor i detta avseende böra bliva föremål för HD:s ledamöters och jk:s undersökning och överläggning för att sedermera i grundlagsenlig ordning K. M:t i und. föredragas.

Huruvida Karl Johan tänkt sig att HD och jk skulle avge gemensamt utlåtande eller om han över huvud gjort sig någon klar föreställning rörande beslutets överensstämmelse med § 87 RF, det torde vara ovisst. Men oförtydligt röjer beslutet en viss misstro till HD och en övertygelse att dess ledamöter vid lagfrågors dryftande väl kunde behöva stödet av jk:s muntliga inlägg.¹

Att HD infortrade jk:s utlåtande i en fråga som tillhörde icke lagstiftningen utan lagskipningen torde knappast förekommit mer än två gånger.

Första gången skedde remissen i mycket försiktiga ordalag.

Efter anmälan av sjötullvaktmästaren Öhman, hade tullförvaltaren Krook m. fl. blivit av tullfiskalen åtalade för tjänstefel. Ö. blev emellertid dömd till rekonventionsansvar. Nu klagades å ömse sidor; Ö. anmärkte bl. å. att sjötullrätten processuellt felat och yrkade återförvisning; han sökte även nåd. HD »ansåg nödigt det borde, innan målet avgöres, jk undfå del av handlingarne för att sålunda bliva i tillfälle taga kännedom om målet samt därutinnan avgiva det yttrande vartill han finner omständigheterna kunna föranleda» (23/2 25). I sitt memorial anförde jk att han trott sig böra inskränka sitt utlåtande därtill, huruvida målet må häva blivit behandlat på sätt vederbort och om ny undersökning därutinnan må äga rum; han fann ingen anledning att bifalla Ö:s begäran om återförvisning. HD gjorde ej ändring och tillstyrkte ej nåd (6/5 25).

Vid det senare tillfället var remissen mera imperatorisk, men resultatet blev ganska snöpligt.

Kämnersrätten i Vänersborg hade dömt bonden Petter Jonsson för femte resan fylleri, men hovrätten hade förklarat att som P. J. vid den åtalade förbrytelsen ännu icke undergått den honom för fjärde resan ådömda bestraffning, kunde något ansvar icke äga rum. Stadsfiskalen Beckman anförde besvär. Vid föredragningen förordnade HD det skulle jk genom remiss anbefallas att med utlåtande i detta ärende till K. M:t i und. inkomma (3/7 26). I sitt memorial förklarade jk det han ansåge någon annan fråga i detta mål icke förevara än som tillkomme domaremakten att efter gällande lag pröva och att jk vid sådant förhållande icke hade något vidare att andraga. Såvitt man kan se reagerade HD ej på annat

¹ Rosenblad var ej med i konseljen, men väl Nerman.

sätt häremot än att i det protokoll, där jk:s memorial redovisas, det liksom till motivering för remissen säges att Beckman klagat »egentligen till vinnande av ett bestämt stadgande i dylike fall som det förevarande». Dessa ord, som ej finnas i remissdagens protokoll, stå väl inom parentes, men äro ej över- utan understrukna (^{25/7}; målet avgjordes efter circ. ^{6/11}).

Å remiss som går ut på att jk skall införskaffa upplysningar till ledning för HD:s beslut kan jag ej anföra mer än ett exempel. Det rör sig om den redan i det föregående omtalade buntmakaregesällen Fyrwald och är intressant även såsom ett exempel på att jk får *muntlig* befallning av HD.

F. hade enligt K. M:t:s förordnande 31 maj 1815 insatts på bekänneelse å Malmö fästning, men 25 jan. 1821 förklarade K. M:t att verkan av förordnandet skulle upphöra, så att med F. skulle i avseende på vad i övrigt i målet förekommit lagligen förfaras. Föredraganden anmälte nu, 20 mars 1821, att handlingarna voro förkomna (de hade uttagits av förre e. o. kanslisten, numera häradshövdingen i Medelpad J. L. Lund) och hemställde huruvida HD ville »till prövning företaga målet fastän F:s hos hovrätten samt hos K. M:t anförde besvär jämte övriga därtill hörande handlingar nu ej voro att tillgå. I anledning härav beslöt HD det skulle hos de föredragande, som anmält de tid efter annan inkomne rapporter rörande F. under hans vistande på Malmö fästning, efterfrågas om icke någon av dem tilläventyrs äger i sin vård ovanberörde saknade handlingar; varjämte jk, som nu var tillstädes, blev anmodad att genom skrivelse till häradshövdingen Lund begära den upplysning i avseende på nämnde handlingar, som han kan meddela, och i övrigt vidtaga den åtgärd som på honom kunde ankomma till befordrande av de saknade handlingarnas tillrättas-kaffande, varefter målet borde å nyo anmälas i HD».

Sedermera, 9 juli 1821, anmältes av föredraganden att handlingarna ej kommit till rätta och att jk, som tillskrivit Lund, fått det svar att denne ej kunde meddela någon upplysning; och »t. f. jk, vilken nu var i HD tillstädes, förklarade, uppå tillfrågan huruvida någon vidare anstalt blivit av honom till handlingarnes återskaffande vidtagen eller ock ännu vore att vidtaga, det han icke ansåg någon dess ämbetes åtgärd i detta mål äga rum». HD gav vissa föreskrifter om kommunikation med F. och om rätt för denne att till KB avlämna det andragande vartill han funne sig befogad.

2. Remisser vilka avse att fästa jk:s uppmärksamhet på något ämne som icke utgör föremål för HD:s prövning.

Dessa remisser äro alla uttryck för »den landsfaderliga, patriarkaliska anda som — ett arv från riksens råd — än hälsosamt sträng och tuktande, än vänligt förtänksam röjer sig i så många av den gustavianska HD:s åtgärder» (Konungens HD s. 144) och

som levde kvar ännu under det nya statsskicket. De kunna lämpligen ordnas i en större och en mindre grupp.

A. Den större gruppen utgöres av remisser som äro givna i samband med HD:s slutliga åtgärd i ett mål.

När HD av handlingarna fann — vid sidan av själva målet — något som stred mot lag eller god ordning, var den angelägen att missförhållandet måtte beivras eller rättas.¹ Jk skulle tillse huruvida ett av KB utsatt vite för åverkan må vara med författningarna överensstämmande (²¹/₆ 09); han skulle göra sig underrättad om orsaken till kommerskollegii dröjsmål att inkomma med utlåtande (²⁹/₃ 10), följa ett mål med sin ämbetes uppmärksamhet (¹/₆ 10),² i ett otal fall tillse om och vad åtgärd må äga rum, o. s. v. Mot slutet av perioden bli remisser av förevarande slag mindre talrika, få i regeln den formuleringen att handlingarna överlämnas till jk:s kännedom³ och äro ibland givna efter votering (²⁶/₇ 31, ²¹/₇ 36).

Då själva målet skulle anmälas i konseljen (t. ex. nådemål), kom ofta även remissfrågan under K. M:ts prövning. Men fåfängt söker man här någon ledande princip. Ibland blir remissfrågan, i överensstämmelse med HD:s intentioner, ej anmäld i konselj (t. ex. nådans. av Holmberg ²⁰/₁₁, ²⁹/₁₁ 10, av Petter Jeansson m. fl. ¹⁰/₇,

¹ I detta syfte anlitate HD ej blott jk. Rannsakingen borde överlämnas till överpostdirektören för att tillse om och vad åtgärd i anseende till postväskornas uppgivna felaktiga beskaffenhet må emot vederbörande postbetjante kunna äga rum (²⁰/₇ 12). Som genom det av hovrätten i detta mål begångna miss-tag oredor skulle kunna uppstå, borde hovrätten om K. M:ts nu vidtagna beslut underrättas (¹⁸/₁₁ 12). Att häradshövdingen Ödman inställt sig i egenskap av fullmäktig inför den domstol där han själv är ordf., fann HD icke förenligt med den värdighet och grannligheten som domareämbetet så ovillkorligen fordrar, varom hovrätten skulle anbefallas att erinra Ö. (¹/₆ 14). KB skulle anbefallas att erinra vederbörande sågägare om deras skyldighet att, till förekommande därav det sågspån må i strömmarne samlas, noga iakttaga vad som härutinnan vore föreskrivet till undvikande av den påföljd, som underlåtenhet i denna del annars ofelbart medförde (¹³/₈ 17); o. s. v.

² Artilleristen Löfgren, anmäld hos ÖÅ för det han skulle givit brukspatron Rosenbergs hästar, skadliga pulver, klagade över häktningsbeslut.

³ T. ex. ¹/₆ 35 (renskrivaren Risling i besvären angivit att stadsfisk. Sandahl tagit mutor och lagt skatt och tunga på Konungens undersåtar) och ⁴/₂ 39 (ingendera klaganden hade, ehuru den ene 40, den andre 23 år gammal, blivit till den Heliga Nattv. admitterad).

¹⁸/₇ 23); i andra fall blir den det, stundom enligt HD:s anmälningsbeslut (t. ex. underställt mål ang. Malena Hansdotter ²³/₅, ³¹/₅ 15), stundom ehuru HD uttryckligen undantagit remissfrågan från anmälan (»anmäles i avs. på den sökta nåd», t. ex. Lindström ¹⁰/₄, ²⁶/₄ 10). Någon gång redovisas väl HD:s remissåtgärd i konseljprotokollet, men så att den tydligt framstår såsom undantagen från K. M:ts prövning (t. ex. gästgivaren Anderssons äktenskapskillnad ¹²/₆, ¹²/₇ 39, nåd- och resningsansökan av Thunmark ¹⁵/₇, ⁶/₈ 41).

Om remissen föranledde memorial från jk blev detta, också i de fall då K. M:t bekräftat HD:s remissåtgärd, anmält i HD och där slutbehandlat — detta även då HD undantagsvis fann att vidare åtgärd borde vidtagas, t. ex. föreställning meddelas genom kungabrev.¹ Jag har uppmärksammat blott ett enda fall då jk med förbigående av HD vände sig omedelbart till K. M:t, nämligen i underställningsmålet rörande oroliga uppträden vid Adelsö församlings sockenstämma 26 maj 1811 (förstärkningsmanskapet): sedan K. M:t, i enlighet med HD:s tillstyrkan, befallt att hovrätten skulle utfärda sitt utslag men jk tillse huruvida anledning förekomme att däremot anföra besvär (HD ³⁰/₇, K. M:t ¹⁵/₈ 11), anmälte jk i konselj att han granskat handlingarne och hemställde om icke K. M:t täcktes tillåta att utslaget, med vilket de anklagade förklarar sig nöjda, kunde få till verkställighet befordras (¹⁹/₆; bifölls).²

¹ Majoren Löfvensköld yrkade högre ansvar å drängen Udd, bötfälld för det han lossat ett skarpt skott genom fönstret in uti L:s sängkammare, sedan L. redan gått till sängs. HD gjorde ej ändring, men remitterade till jk (²⁹/₃ 10; U. anmärkt på åtgärder av KB). HD biföll sedermera jk:s hemställan att det finge vid en lämplig föreställning bero, »i likhet varnied brev skulle till landshövdingen i Kristianstads län frih. Nolcken expedieras» (²⁰/₆ 10). Kungabrevet, utfärdat dagen för HD:s beslut, men ställt ej till Nolcken utan till KB, innehåller att vid förehavande av L:s besvär »har Vår uppmärksamhet icke undfallit huruledes I tillåtit den brottsliges lösgivande ...; och sedan Vi, i anseende till detta Edert förfarande, inhämtat vårt jk:s und. yttrande, have Vi velat berörde Edert förhastande härmed i nåder Eder föreställa».

² Även då K. M:t vid avgörandet av nådemål remitterade till jk utan att remissfrågan varit före i HD, blev jk:s memorial föredraget hos HD vars hemställan anmäldes hos K. M:t. Se mitt arb. Nådefrågor historiskt belysta s. 19 not 2. Jfr behandlingen av en klagoskrift, undertecknad »Samtlige LifstidsArresteranter i Carlskrona högvakt en för alla och alla för en» (HD ¹⁹/₁₂ 32, ⁹/₅ 33; K. M:t ²²/₁₂, ¹⁸/₅).

Det ganska självklara förhållandet att jk:s chefskap för NRev icke hindrade att HD gav NRev direktiv bestyrkes av ett par remisser. Besvär av åklagaren över kommerskollegii utslag 17 okt. 1804 hade redan för flera år sedan prövats (²⁷/₁₁ 05), när den enskilde partens besvär föredrogs. HD gjorde ej ändring; men utdrag av protokollet skulle meddelas jkå för att uti jrevexp. foga den anstalt, att då parter å ömse sidor sig besvära dessa besvär på en gång varda hos K. M:t föredragna (¹⁴/₂ 10). John Hall & C:o gjorde ansökan att en utlyst auktion måtte inhiberas. HD fann ansökningen komma att förfalla; dock skulle vederbörande vid jrevexp. erinras att då mål, som fordra skyndsamt åtgärd, inkomma eller inhibition begäres, anmälan därom i HD bör göras; varom utdrag av protokollet skulle till jkå avlämnas (⁶/₃ 11).

B. Den mindre gruppen omfattar remisser som själva utgöra HD:s slutliga åtgärd i målet.

Det är här i allmänhet fråga om kverulanter, om ansökningar och klagomål rörande ämnen som K. M:t icke hade att befatta sig med. Typen är densamma som då HD 12 sept. 1791 fann ett mål ej höra till K. M:ts omedelbara prövning, men beslöt remiss till jk »på det ingen laga åtgärd måtte i detta mål saknas» (Konungens HD s. 159).

Ett par belysande exempel må anföras.

Hovinköpareänkan Anna Bobergs ansökan om utbekommande av en fordran å 132 rdr 14 sk. bko hos förre polske ministern greve Pottotski remitterades av HD till jk för att tillse om och vad biträde kunde lämnas henne (¹⁹/₆ 09). Jk avgav ett memorial som föredrogs 31 okt. 1810: han hade inhämtat att fordringen blivit till betalning fastställd i greve P:s här i riket gjorda konkurs och att änkan B. bekommit viss utdelning; hon hade därefter hos K. M:t anhållit om utbekommande av återstoden, men K. M:t hade 22 juni 1808, på föredragning av f. d. utrikesstatsexpeditionen, förklarät detta vara ett ämne varmed K. M:t icke kunde omedelbarligen sig befatta; greve P. vore nu död utan att efterlämna tillgång. »Och som vid ett så beskaffat förhållande någon utväg för jk icke läser finnas att kunna förhjälpa änkan B. att utbekomma återstoden av sin fordran, hade jk, jämte und. anmälan härom, skolat till K. M:ts nåd. gottfinnande hemställa, huruvida någon dess ämbetes åtgärd härutinnan vidare kunde äga rum. Efter det desse omständigheter således blivit utredde, ansåg HD i und. det någon vidare åtgärd i detta mål icke kunde vidtagas.»

En skrift av änkan Petronella Svanér föredrogs 20 sept. 1814; och »då denna orediga skrift egenteligen synes innefatta klagan över dröjsmål med avgörandet av änkan S:s vid Jösse häradsrätt anhängige mål, tillstyrkte

HD i und. att densamma skulle överlämnas till jk för att efterfråga förhållandet samt vidare tillse om och vad åtgärd därvid kan äga rum». Jk skrev till advokatfiskalen i Göta hovrätt och till KB i Karlstad, men denna gång avgav han intet memorial utan resolverade själv 28 mars 1815, sedan KB insänt en ny oredig skrift från änkan, att han fann ärendet icke påkalla någon hans ytterligare handläggning.

En tredje änka, Ingrid Carlberg, var för både jk och HD synnerligen besvärlig. Hon började år 1814 att inkomma med klagomål att hon blivit obehörigt skild från äganderätten till lägenheten Jultorps grind och enligt förordnande av KB i Skaraborgs län insatt å Norrköpings spinnhus. HD remitterade hennes skrifter först till KB och sedermera till jk (^{27/4}, ^{9/6} och ^{6/9} 14). Då hon fortsatte med sina klagomål, infortrade HD berättelse från jk om vad han åtgjort (^{19/6} 15). Efter tagen del av jk:s berättelse fann HD någon vidare åtgärd icke äga rum än att jk ä anbefalltes att med sin uppmärksamhet följa ett på KB:s prövning beroende mål (^{26/7} 15). När ett par år gått, ingav änkan C. nya klagoskrifter, som också remitterades till jk (^{19/9} 17). I sitt nya memorial förklarade jk sig anse att någon vidare åtgärd för jk ej återstode och hemställde att änkan C. måtte härom till und. efterrättelse genom nåd. utslag förständigas. HD beslöt i enlighet härmed (^{16/1} 18).

I ett mål gav HD en befallning som den nödgades återta.

Kyrkoherden Calén hade ingivit en ansökan om utbekommande av penningar hos den eller dem som haft hans egendom och inkomster under förvaltning. HD fann att ansökningen innefattade ämnen som ej tillhörde K. M:ts omedelbara prövning; men då C. begärt att få något biträde, skulle jk få nåd. befallning att för C. utse och förordna någon som honom i utförandet och bevakandet av hans rättegångsangelägenheter biträder (^{6/9} 09). Härom utfärdades både utslag till C. och brev till jk. Denne inkom emellertid med ett memorial, däri han upplyste att C. begärt det förordnande icke måtte givas landsfiskalen eller någon annan utan arvode; och då det icke tillkomme jk att förordna någon annan än publikt ombud, hemställde jk om ej K. M:t skulle finna att någon vidare jk:s åtgärd för det närvarande icke äger rum. HD biföll (^{24/10} 09).¹

En gång hade remissen till jk den påföljd att målet förvandlades från ansökningsmål till besvärsmål.

Sedan HD remitterat torparen Winsells klagoskrift till jk att tillse om och vad åtgärd därvid må äga rum (^{10/2} 24), uppkom jk i HD och anmälte att W., som blivit muntligen hörd, förklarat att skriften skulle även

¹ Calén, kyrkoherde i Toresund, var sinnessvag och intogs 1812 på Danviken.

HD skrev försiktigare då Erik Ersson anhöll om biträde för rättegång mot major Nauckhoff. Jk skulle göra sig närmare underrättad om förhållandet samt, i fall E. E. ville på sitt ansvar härom anställa talan emot bemälte major, såvida anledning därtill förekomme, biträde i rättegången för E. E. förordna (^{4/12} 15).

innefatta besvär över ett hovrättsutslag. Jk hemställde »om icke vid detta nu mera uppdagade förhållande K. M:t skulle finna att ny föredragning av klagoskriften borde ske, varjämte jk förklarade att i händelse av bifall därtill han ville anstå med vidare handläggning av klagoskriften intill dess prövning av besvären ägt rum, varefter han återbegärde klagoskriften. Vid det av jk anmälte förhållande beslöt HD att handlingarne skulle av föredraganden häradshövdingen Crusenstolpe till vidare handläggning nu emottagas» (^{22/3}; besvären prövades ^{30/4}, och klagoskriften skulle åter tillställas jk).¹

IV.

Punkt 40 i 1807 års k. förkl. hänvisar den enskilde part, som förmenar sig vara oförrättad av domaren i ämbetet, att anmäla sådant i hovrätten eller hos jk. Och om hovrätten eller jk finner hans »anmälan emot domaren icke vara av den egenskap att den sistnämnde bör därför ställas under tilltal, eller förmenar angivaren att hovrätten eller jk ej gjort å hans anmälan sådant avseende som han ansett den förtjäna, är honom obetaget att däröver hos K. M:t föra den klagan vartill han finner sig vara befogad» (se under 1: 12 RB i lagboken).

Att här vid stadgandets tillkomst åsyftades K. M:t i HD kan ej betvivlas. Under Karl XIII:s regering och Trolle-Wachtmeisters kanslerstid torde man knappast heller ha reflekterat över huruvida den uppgift som sålunda tillagts HD — och över huvud en befogenhet för HD att på klagan vidtaga rättelse av någon jk:s åtgärd — kunde rymmas inom de gränser vilka det nya statskicket, med dess mer eller mindre klart genomförda maktfördelning, dragit för HD:s verksamhet. Men för Karl Johans statsrättsliga begrepp måste det ha framstått såsom orimligt, och oförenligt med en sund samhällsordning, att den högsta domaremakten också fungerade som ett slags högsta åklagaremak. Det förefaller ej oantagligt att den öppna konflikt angående denna kompetensfråga, som kort efter Karl Johans tronbestigning uppstod mellan HD och Trolle-Wachtmeisters efterträdare Turdfjæll, hade sitt egentliga upphov i direktiv från kungen personligen till kanslern.

Ett känt kverulantpar, f. hovsångaren A. P. Hagström och hans

¹ Jk redovisade också muntligen i HD för vad han åtgjort vid en av bonden Anders Westberg i kronprinsen Karl Johans egna händer lämnad klagoskrift (^{29/6} 15).

hustru Maria, klagade i flera skrifter — dels gemensamt, dels och förnämligast hustrun ensam — däröver, att ehuru de hos jk ä upp givit åtskilliga förmenta olagliga åtgärder som skulle av domare och andra ämbetsmän blivit vidtagna, ländande till makarnas betydliga lidande, och begärt förordnande för publik aktor att samma åtgärder beivra, jk ä likväl förklarar sådana omständigheter ej förekomma som till bifall å ansökningen kunde föranleda.¹ HD remitterade klagoskrifterna till jk för utlåtande (9/7 18).

I ett särskilt memorial upptog Turdfjell kompetensfrågan till diskussion, begynnande med den försynte frasen att K. M:t skulle säkert finna honom fullgöra sin ämbetsplikt då han sökte i und. utreda huruvida makarna H:s klagan kunde hos HD förekomma och om jk:s åtgärder såsom K. M:ts högste ombud kunde granskas av någon annan än K. M:t i dess statsråd. Enligt § 17 RF vore det domaremakten som tillhörde HD, men jk:s åtgärder hade i intet fall egenskap av domaregöromål. Jk:s tillsyn vore (instruktionens 1 och 13 §§, § 101 RF) bestämt utsträckt även till HD, och i grundlagarne, som sökt skilja den administrativa och exekutiva makten från domarens, skulle förgäves sökas någon anledning därtill att HD ägde pröva jk:s göromål eller att i detta fall ett undantag skulle äga rum ifrån den även i enskilda livet allmänna regel att ingen annan än huvudmannen ägde granska ombudsmannens göromål och att denne senare endast är den förre därför redo skyldig. Härmed borde ej sammanblandas den händelse att K. M:t skulle finna dess jk hava i ämbetet sig så förgått att han därför bleve under tilltal ställd. Han skulle visserligen i sådant fall, därest förseelsen ej hörde till riksrätts prövning, dömas av K. M:ts högste domaremakten HD, men ännu hade ej fråga därom uppstått och jk ville hoppas att den ej skulle någonsin yppas. Borde väl åtal mot ämbetsman anbefallas av samma auctorité som slutligen skulle i sista instansen pröva samma åtal? Blev ej åklagaren och domaren då samma person? Eller om förhållandet omvändes så att jk en gång anbefallt åtal mot någon ämbetsman — skulle HD då kunna på dennes klagan förbjuda åtalet? Jk:s göromål i det svåra och viktiga kall K. M:t honom anförtrott låge öppne för

¹ Innehållet av klagomålen är här återgivet efter konseljprotokollet ¹¹/₂ 19.

allas granskning, och personligen skulle jk aldrig undvika något slag därav; men det vore hans plikt att vårda K. M:ts höga rättigheter och grundlagarnes helgd samt avlägsna även de minsta anledningar till deras för nära trädande. — Beträffande själva målet anförde Turdfjell att han så mycket mindre trott sig böra lämna hustru H. det begärda biträdet som domare och ämbetsmän redan nog vore besvärade av hennes rättegångar, till vilkas mångfaldigande och utförande hon dittills aldrig saknat enskilt förmåga och biträde.

Då HD företog målet till prövning (^{30/7}), ansåg den sig först böra meddela yttrande i kompetensfrågan. Den allmänna grundsats funnes vara i rikets lagar stadgad att alla undersåtar, såväl ämbetsmän som enskille, äro för sitt förhållande underkastade lagarne och deras tillämpning av domaremakten. Från denna allmänna grundsats kunde jk ej anses undantagen (29: 3 RB, 1: 1 SB och 40 p. i 1807 års förkl.). Enligt sin instruktion är jk K. M:t redo och ansvar skyldig; Konungens domsrätt är uppdragen åt HD; därav måste följa »att det är hos K. M:t i dess HD, där laga prövning bör äga rum av det judiciella ämne, som innefattar anförd klagan att jk brustit uti eller överskridit sine ämbetsåligganden och därigenom förnärligt tredje mans rätt». Jk:s rättighet att hava tillsyn över HD »frikallade icke HD från den skyldighet, som genom RF blivit densamma ålagd, att utöva Konungens domsrätt och upptaga och pröva rättegångssaker eller und. klagomål, som i laga ordning till jxpeditionen inkommit». I 1807 års förkl. stadgades enahanda hänvisning för den missnöjde parten, evad han ville klaga över hovrätten eller jk; och då det onekligen tillkomme HD att pröva mål som från hovrätten fullföljas, måste HD också vara behörig att pröva klagomål över jk. Av 1807 års förkl. följde ock att domaren vore pliktig tillse om anledning till åtal sig företedde utan att en sådan föregående granskning kunde för honom medföra jäv eller hinder att målet slutligen pröva.¹ »Av ovan anförde grunder, samt med stöd av åberopade lagar och författningar, om vilkas rätta förstånd och tillämpning någon tvekan tillföre icke blivit väckt, har HD således funnit det vara dess ovill-

¹ HD åberopade här k. brevet ^{12/11} 1761 till samtelige hov- och överrätterne ang. fiskaliske aktioners skyndsamma befordran till slut (Modée VII s. 5083).

korliga skyldighet att upptaga och pröva de und. klagomål, som i laga ordning inkommit över jk:s förhållande. Dock har HD, i anseende till ämnets beskaffenhet, ansett jk:s förenämnde framställning och HD:s däröver nu meddelte yttrande böra hos K. M:t i und. anmälas.»

Utan emellertid att avvakta vad K. M:t kunde ha att säga i kompetensfrågan företog HD genast själva målet till prövning. HD:s protokoll innehåller nämligen vidare, och nu utan något hänskjutande till K. M:t men med ett litet praktiskt belägg på HD:s kompetens att föranstalta om åtal, att vidkommande hustru H:s klagan »så fant¹ HD icke henne till densamma hava ägt anledning; och komme hennes d. 22 juni detta år ingivne skrift att överlämnas till Svea hovrätt, som skulle äga antyda dess advokatfiskal att, i anseende till skrivsättet, tillse vad på dess ämbete kan ankomma».²

Karl Johan vistades i Norge då HD:s beslut fattades, och när målet 12 aug. förevar i k. regeringen blev det uppskjutet »intill H. K. M:ts hemkomst». Redan i september var kungen åter i Stockholm, men först 11 febr. 1819, upptogs frågan till behandling i jkonseljen. Där sutto från HD Kurck och Noréus, av vilka ingen förut övervarit målet.³

Överläggningen började med att Turdfjell uppläste ett memorial, vari han kritiserade HD:s argumentering. De av HD åberopade 29:3 RB och 1:1 SB vore ej tillämpliga här, »där fråga ej är om och av vilken jk kan dömas, utan om varest ändring i dess beslut skall sökas». Några slutföljder som rörde nya grundlagen

¹ Detta ord är av Gyllenborg tillskrivet i st. f. har — funnit.

² En av Courirens år 1821 tryckta följskrifter, Försök att besvara en upkommen fråga, huruvida Högsta Domstolen äger förmanskap öfver Konungens Justitiæ-Kantzler (uppenbarligen författad av S. L. Theorell), behandlar förevarande mål. Förf. säger sig ej kunna gissa anledningen till den und. anmälan: »Skulle avsikten kunna vara att K. M:t måtte pröva HD:s yttrande, för att gilla eller förkasta det? Och vad skulle följderna av en sådan prövning bli? Vad är HD, i fall K. M:t kan upphäva dess beslut? Eller skulle det nu fattade, så vitt det angår HD:s behörighet att döma över jk, anses för en lagförklaring, varöfver Konungens röster borde, enligt RF, inhämtas? I sådant fall har likväl HD redan tillämpat sin lagförklaring, innan Konungens röster blivit inhämtade» (s. 10). — Förf., som icke haft tillgång till statsrådsprotokollen, ansluter sig till jk:s mening.

³ I HD sutto ^{30/7} Gyllenborg, Poppius, Torén, Hamilton, Peterson, Sylvander och Örbom.

kunde ej dragas av 1807 års förklaring, då denna vore äldre än grundlagen och given utan ständernas medverkan. Turdfjæll fortsatte:

Den sammanblandning som före år 1809 ägde rum emellan jk:s- och domareämbetet, då det innehades av riksdrotset som tillika var president i alla rikets hovrätter och förste ledamoten i HD, är genom 1809 års konstitution förekommen och dessa befattningar nöga åtskilde. Denna sammanblandning har, tilläventyrs, givit anledning därtill att, på sätt HD anmärkt, någon gång besvär över jk:s åtgärder blivit hos HD föredragne, men även de beslut HD då fattat, när den — uppå klagan av fiskaler, som jk skilt ifrån tjänsten, de enda jag vet, före hustru H:s, vara förde — alltid förklarat att vid jk:s beslut skulle förbli, bevisa att jämväl HD ansett sin prövningsrätt tve tydlig. I alla fall lärer vad som före år 1809 varit iakttaget, eller de vanor som må därav hava uppkommit, ej kunna antagas till efterföljd, när det finnes strida emot konstitution och de grunder som där äro lagde.

De skäl jag i mitt und. memorial anført synas mig således ej vara vederlagde. Det står däremot fast att jk är Konungens högste ombudsman, att det icke kan vara såsom högste domaren eller president i HD som Konungen har detta ombud att utföra dess och Kronans rätt, att vaka däröver att var man rätt sker, samt att domare och ämbetsmän, även denna samma HD, icke fela emot deras plikter. Det måste vara såsom högste administrator och såsom högste vårdaren av lagen och varje undersåtes rätt, som Konungen tillsatt detta ombud. I samma egenskap måste väl även Konungen äga fordra redo av sitt ombud och denne göra en sådan redo; men det är i statsrådet som Konungen utövar sin höga makt såsom lagarnes vårdare, och redogörelsen måste väl då även där avgivas.

Till sist anmärkte Turdfjæll att i jkonseljen skulle ju, utom jstm och jk, även två jr vara tillstädes: »Konungen kan således ej sakna upplysning och råd även i det juridiska».

Turdfjælls kritik av HD:s argumentering bemöttes omedelbart av Noréus i ett längre anförande, schwungfullt skrivet men onekligen i vissa punkter röjande ej fullt god vilja eller förmåga att följa T:s tankegång utan misstyding och att träffsäkert angripa den. Att HD funnit avseende ej kunna fästas å klagomål av entledigade fiskaler berodde — anmärkte N. bl. a. — ej på någon tvekan om kompetensen utan därpå att jk enligt sin instruktion ägde att till- och avsätta dessa ämbetsmän. Det finnes exempel på att HD även efter 1809 års RF utan anmälan hos K. M:t prövat klagomål över jk:s ämbetsåtgärder, nämligen hovsekreteraren Båths klagan över åtskilligt lidande som B. förmente hava blivit honom

tillskyndat genom riksdrotset och jstm Trolle-Wachtmeisters i egenskap av jk dels vidtagne dels underlätne ämbetsåtgärder.¹ Domaren bleve ej överanklagare därigenom att han vid en gjord anklagelse i förhand granskade dess egenskap och beslöte dess fullföljande eller inställande: »den som plikt och edsförbindelse ålägga att avlägsna från sina åtgärder inflytelse av vänskap, hat och alla de passioner som vanligast verka på människosjälen, den måste också äga styrka att ej låta hänföra sig av den flyktiga impression en ännu outvecklad sak må vid dess första åsikt hava gjort». Till vad T. i sitt tidigare memorial yttrat om plikten att vårda K. M:ts höga rättigheter och grundlagarnes helgd replikerade N. — icke utan sin adress till monarken personligen — att detta vore »en plikt som HD aldrig förgätit eller skall lämna utur sikte; ty den sanning lär dock alltid stå fast att Konungens rättigheter säkrast skyddas genom lagarnes hörsamhet och att i det land, där lagarne hava kraft och bjuda vördnad, är ock Konungens höga rätt säkrast vårdad och således starkast». N. anförde till sist följande som, just genom att förneka det, tydligen visar att det här gällde även en prestigefråga som man tog sig nära, icke blott en intressant juridisk casus:

Må mig slutligen i nåder tillåtas ett och annat ord, som allmän anmärkning. Sedan jk för omkring ett sekel tillbakars inrättades, har det varit beklätt av män, utmärkte understundom av talanger, kunskaper och ära, varpå som exempel må anföras namnen: Stjerncrona, Stockenström, Rosir, Wachtmeister med flere. Under tidernas gång och ombytta styrelsesätt, ifrån en ytterlig frihet till den absolutaste monarki, har likväl ingen av desse mognade män framkommit med en sådan fråga, som jk Turdfjäll redan vid förste stegen av sin bana funnit lämpligt att väcka. I decisionen av denna fråga hava ledamöterna i E. K. M:ts HD, såsom individer i samhället, icke något större interesse än var och en annan, som önskar trygghet under lagarne; men utgörande andra ämbetsmannacorpsen i staten och handlande i sin Konungs höga namn, har HD sett sig nödsakad betrakta saken under en vidsträcktare synpunkt och i sådant avseende hänskjutit den till E. K. M:ts egen uppmärksamhet och

¹ Turdfjäll hade om detta ex. kunnat anmärka — förutom att B:s klagan hänförde sig till tiden före RF — att någon prövning hos HD icke ägde rum, i det att HD fann B:s klagan icke kunna till vidare prövning upptagas (ty den angick dels ämnen som ej hörde till K. M:ts omedelbara upptagande, dels saker som redan genom K. M:ts utslag och domar blivit avgjorda). Se HD:s prot. ⁴/7 09 och K. M:ts utslag s. d.

med detsamma till framtidens kännedom; övertygad att den ämbetsman, som önskar befrämja sakernas goda ordning, sin Konungs sanna fördelar och medborgares bästa, alltid skall anses kraftigt bidra därtill enär han genom sine handlingar lämnar efterdömen av kärlek för sanning och rätt samt undergivenhet för lagarne.

Kurck instämde med N., och Gyllenborg förklarade

att vad jk nu ytterligare anfört icke i någor måtto förändrade h. exc:s samfällt med HD yttrade övertygelse, grundad ej blott på allmän lag och författningar som icke blivit upphävne, och på förra tiders praxis var-
emot senare stadgade förhållanden icke strida, utan förnämligast på RF som, efter h. exc:s tanka, vore tydlig och klar däri att klagomål av enskilda personer anförde hos Konungen i judiciella ämnen, ibland vilka måste räknas ämbetsmäns handhavande av lagar och författningar de där tillhöra domstolars handläggning, böra prövas av Konungen i dess HD.

Övriga ledamöter av statsrådet yttrade sig ej. Karl Johan träffade ett avgörande som väl får anses ge HD rätt i sak men dock är hållet i en mot domstolen ganska snäv ton. Han sade sig ta i överbägande tre omständigheter:

1:o att 1 § i jk:s instruktion innehåller att Konungens förste ombudsman, jk, är för sitt ämbetes förvaltning K. M:t redo och ansvar skyldig. (Detta ägde ju sin riktighet, men frågan var om »K. M:t» här städse måste tolkas såsom K. M:t i *statsrådet* och inte ibland kunde få betyda K. M:t i *HD*).

2:o att 13 § i instruktionen ålägger jk att närvara i statsrådet, då justitie- eller generalauditörsärenden där förekomma, och i HD då det för andra ärenden ske kan, och till protokollet göra de und. påminnelser vartill han å ämbetets vägnar kan finna sig befogad. (Detta åberopades nog för att visa, att då jk var jävig att göra sina påminnelser till protokollet i HD, en annan borde där utöva nödig kontroll).

3:o att jk ej bör förmenas den rättighet som konstitution och lagar medgiva varje svensk medborgare, att finna en försvarare då han blir anklagad. (Någon sådan ovillkorlig rättighet fanns icke, utan 15:1 RB stadgade: »I brottmål svare den själv som anklagad är. Prövar domaren att han hjälp i rättegången tarvar, då tillåtes honom fullmäktig med sig hava.» Och det vore väl knappast tänkbart, att domaren skulle pröva jk tarva hjälp i rättegången. Jk hade för övrigt själv kraftigt bestritt att han var *anklagad*).

Efter upptagandet av dessa tre omständigheter fortsätter konseljprotokollet:

I anledning härav och för att vidmakthålla varje medborgares rättighet att kunna inkomma med klagomål över jk:s nekande att skaffa rätt eller över dess avvikande från lagen, och för att å ena sidan giva sina trogna undersåtare en borgen av sin faderliga omsorg och å andra sidan förutgå jk det stöd och beskydd som utövat av dess viktiga ämbete fordrar, täcktes K. M:t förklara att:

Då klagomål inkomma över jk:s åtgärd, skola de för Konungen uti dess statsråd genast föredragas, och HD äger ej utan i H. M. Konungens närvaro, såsom högste ordförande i denne domstol, saken företaga, så framt ej H. M:t låter tillsäga att han ej ämnar infinna sig.

I sådan händelse tillsätter Konungen en annan ämbetsman, som uti den i fråga varande saken ad interim förrättar jk:s funktion och som vakar över lagens riktiga tydning och tillser att den anklagade åtnjuter det skydd som grundlagen försäkrar åt varje medborgare.¹

I tvekampen mellan gammal svensk tradition och en modernare åskådning hade den förra hemburit segern.

Beslutet av 11 febr. 1819 blev sedermera upprepade gånger tillämpat. Karl Johan förklarade alltid att han ej ville själv övervara föredragningen. En gång, då konungen vistades i Norge, vågade sig den k. regeringen på att förordna att klagoskriften (f. landskontoristen Schagerberg) »skulle, utan att avvakta justeringen av detta protokoll, uti HD i laga ordning behandlas, oaktat K. M:t ej därunder vore tillstades» (3/10 22). I regeringen satt då revsekr Stråle såsom t. f. jk, och han fick själv befallning att vid målets föredragning å jk:s vägnar, i det ändamål K. M:ts beslut 11 febr. 1819 innehåller, i HD sig inställa. Eljes kunde uppdraget att fungera såsom jk formuleras olika: att i egenskap av jk vid detta till-

¹ Härefter »förekom till granskning» hustru H:s klagan, och K. M:t befalle att utslag skulle i likhet med HD:s yttrande utfärdas. Utslaget är daterat konseljdagen men säges dock vara »med K. M:ts HD beslutet». Även brevet till hovrätten är dagtecknat 11/2 19.

För kuriositetens skull må anmärkas att 26/2 19 föredrogs i HD jo Mannerheims ansökan, med stöd av 2 § 4 mom. TFO, att erhålla del av HD:s prot. 30/7 18 till de delar därav som innefatta jk:s förklaring över hustru H:s klagomål samt HD:s över det ena och det andra avgivna, hos K. M:t anmälte beslut. HD ansåg frih. M. ej kunna förvägras att utbekomma den begärta avskriften, till erhållande varav han ägde att hos vederbörande tjänsteman i NRev sig anmäla; varom, genom påskrift å ansökningen, frih. M. skulle underrättas.

fälle hos HD sig inställa ($^{15}/_3$ 21¹); att förrätta jk ($^0/_8$ 22) eller jk:s funktion ($^{10}/_1$ 35); att förrätta jk:s funktion och vaka över lagarnes riktiga tydning (t. ex. $^{13}/_5$ 25, $^8/_8$ 29). Den sista högtidliga, med det grundläggande konseljbeslutets ordalag överensstämmande frasen framstår i en smula löjlig dager då man betänker att det här gällde dödfödda bagatellmål av enklaste beskaffenhet och att uppdraget städse gavs åt någon av föredragandena i HD. Första gången beslutet kom i tillämpning efter det Hagströmska ärendet befallde konungen — jämte det särskild jk förordnades — att jstm skulle i HD delta i handläggningen ($^{15}/_3$ 21).¹ Rörande procederet i HD kan förtjäna antecknas att handlingarna en gång kommunicerades med den verkliga jk ($^{29}/_8$ 22);² en annan gång överlämnades de till den t. f. (Stråle) för att inkomma med utlåtande — hans däri gjorda hemställan blev sedermera av HD till alla delar bifallen (9 o. 15 okt. 22; han hemställde bl. a. att klagoskriften, som innehöll missfirmande yttranden m. m., måtte överlämnas till jk att tillse vad åtgärd må äga rum). Klagomålen, vilka oftast avsågo jk:s underlåtenhet att vidtaga viss åtgärd,³ blevo alltid, med växlande lokutioner, av HD lämnade utan avseende.

Slutligen må omnämnas kofferdistyrmannen Bromans upprepade klagomål, såsom intressanta bl. a. därutinnan att Karl Johan befinnes hava icke alltför strängt tillämpat 1819 års beslut.

Jk hade ej villfarit B:s begäran att få en skicklig person sig till biträde för granskning av vissa räkenskaper m. m., och B:s klagan häröver blev, efter iakttagande av 1819 års beslut, lämnad utan avseende av HD 29 mars 1821. B. var genast färdig med en ny ansökan: utslaget av 29 mars saknade K. M:ts höga underskrift;⁴ B. hade härav anledning tro att hans ansökningar icke blivit hos K. M:t i dess egen höga övervaro föredragna; K. M:t täcktes därför av handlingarna inhämta hans beklagans-

¹ Förutom Gyllenborg deltog 7 jr ($^{29}/_3$ 21), men målen betraktades sedermera ej som sjudansmål ($^{25}/_2$ 23 blott 5 ledamöter).

² Handlanden Knutssons klagan, som föredrogs i HD $^{25}/_4$ 39 i närvaro av revsekr Rothoff (redan $^{10}/_1$ 35 förordnad att i målet förrätta jk:s funktion), kommunicerades Bergenschöld, dåmera landshövding.

³ Annelunda klagan av Frankenberg över att t. f. jk entledigat F. från stadsfiskalstjänsten i Falköping (HD $^{29}/_3$ 21), av f. kronolänsm., regementskommisarien Zetterlund över att t. f. jk förordnat jävig åklagare att emot Z. utföra talan (s. d.) och av Claës Livijn över att jk remitterat ett ärende till adv.fisk. i Svea hovrätt (HD $^{29}/_8$ 29).

⁴ Fr. o. m. $^1/_7$ 20 nyttjades K. M:ts sekret.

värda belägenhet, o. s. v. HD fann att å denna ansökan ej kunde havas avseende och att B. ägde ställa sig till efterrättelse K. M:ts förra utslag; dock borde i anseende till innehållet i B:s skrift målet anmälas hos K. M:t (1/6 21). K. M:t gillade vad HD yttrat (10/6 21). Följande år avlämnade B. i K. M:ts egna händer en skrift med klagan över att jk nekat honom nödigt biträde, och skriften tillställdes jstm.¹ Denne anmälte i konseljen att skriften, liksom tre andra till K. M:t ingivna skrifter, huvudsakligen vore av enahanda innehåll och syftning som B:s tidigare avslagna ansökningar, och K. M:t förklarade därefter »det ansökningen borde i vanlig ordning i HD föredragas utan att K. M:t ville därvid tillstådes vara eller ansågs nödigt att för detta mål förordna särskild jk» (29/6 22).²

* * *

Att den nu givna redogörelsen för jk:s ställning till HD icke låter honom framstå såsom »den verklige chefen för justitieväsendet» synes mig vara obestridligt. Ville man prägla ett nytt slagord kunde man säga att han var en juridisk klockarfar, bl. a. så att han fungerade som ett slags advokatfiskal åt HD.

¹ Jfr instruktionen för jk 14 §: Jk mottar av K. M:t alla ansökningar som lämnas i K. M:ts egna händer.

² HD fann även nu att B. borde ställa sig K. M:ts förra utslag till efterrättelse och tillstyrkte i övrigt att B. måtte förbjudas med flera skrifter i dessa ämnen K. M:t besvara; vilket senare tillstyrkande skulle hos K. M:t i und. anmälas» (4/6; K. M:t biföll 5/6).

TILLKOMSTEN AV 1864 ÅRS STADGANDEN OM UTLÄNNINGARS RÄTT ATT IDKA BORGERLIG NÄRING I SVERIGE

AV LEKTOR HENRY LINDSTRÖM, VÄXJÖ

Ännu under förra hälften av 1800-talet gällde i vårt land den gamla ordningen, att endast förvärvet av burskap gav inflyttade utlänningar rätt att idka handel utan tidsbegränsning och på i övrigt samma villkor som infödda borgare. För att få denna fulla handelsfrihet måste utlänningen offra sin nationalitet, ty som Blomberg i sitt arbete »Om svenskt statsborgarskap» (s. 76) påvisat, var burskapsrättens beviljande förknippat med sådana villkor, att den burskapsökande utlänning, som underkastade sig desamma, därigenom övergick till svensk undersåte. För utlänningar, som ville driva handel i vårt land utan att avstå från sin nationalitet, voro gränserna snävt uppdragna. Gällande regler hade fått sin sista utformning under förra hälften av 1700-talet men grundade sig på vida äldre lagstiftning. Grundprincipen var, att »främmande köpman eller expedit» endast fick driva grosshandel i stapelstad under en viss begränsad tid. 1741 hade denna tid bestämts till högst sex veckor, varjämte den utländske handlanden i allmänhet förbjöds att uppehålla sig i landet utöver fyra månader. Samtidigt hade produktplakatets regler tillämpats på de ifrågavarande köpmännens handel, vilken alltså inskränkts till det egna landets produkter.¹

Av utlänningar, som ville vinna burskap å handel, krävdes enligt 1734 års handelsordning, att de skulle uppfylla samma fordringar i avseende på läro- och tjänstetid, som gällde för inhemska sökande, och motsvarande villkor föreskrevs i 1720 års skråordning för utländska hantverkare, som upptogos till skråmästare och i samband därmed vunno burskap.²

Mellan svensk undersåtes och i Sverige bosatt utlännings rätt att idka fabriksrörelse i stad rådde enligt 1739 års manufakturprivile-

¹ Modée, R. G., Utdrag utur publique handl. III s. 1777 ff.

² A. a. II s. 1207, I s. 205, 207.

gier ingen skillnad,¹ men däremot var det oklart, om utlänningar i följd av nämnda likställighet också ägde laglig del i friheten att anlägga fabriker på landsbygden, sedan det med vissa undantag stadgade förbudet däremot i manufakturprivilegierna upphört att gälla beträffande svenska medborgare.

Vid de långvariga och hetsiga diskussioner, som föregingo den stora reformen 1846, spelade utlänningarnas näringsfrihetsfråga en föga framträdande roll, och de nya förordningarna om näringsutövning förbättrade icke direkt utlänningarnas ställning. Indirekt gynnades dock de utlänningar, som sökte burskap, genom att kompetensvillkoren blivit mindre krävande. Det var nämligen en given sak, att de gamla fordringarna i fråga om läro- och tjänsteår m. m. ej enbart kunde upprätthållas gentemot de burskapssökande utlänningarna, sedan de upphävts för svenska medborgare. Att lagstiftarna å andra sidan icke i något avseende velat begränsa utlänningarnas gamla rättigheter är tydligt och framgår ytterligare därav, att båda de nya förordningarna uttryckligen hänvisade till vad som särskilt stadgats därom.² Trots detta kom en bestämmelse att tolkas till utlänningarnas nackdel. Då fabriks- och hantverksordningen (§ 4) stadgade, att svensk man på vissa villkor ägde idka fabriksrörelse såväl i stad som på landet, drogs därav den slutsatsen, att utlänningarna berövats all dylik rätt.

I fråga om de främmande köpmännen och handelsexpediterna hade redan före 1846 års lagstiftning vissa föreskrifter tillkommit, som tydligt visade, att 1700-talets restriktiva stadganden ej längre ansågos fullt tillämpliga. Bevillningsförordningarna 1841 och 1845 bestämde sålunda, att utlänningar, som reste omkring i landet och för egen räkning eller som utskickade för andra utbjödo eller slöto handel om utländska varor, skulle vid ankomsten till riket erlægga 50 rdr och dessutom samma summa för varje månad utöver tre, som de uppehöll sig här. Å andra sidan syntes emellertid en av K. M:t år 1838 avgiven förklaring ge vid handen, att en bestämmelse i bevillningsförordningen icke kunde upphäva vad som stadgats i allmänna lagen och 1741 års förordning.³ Situationen var följaktligen ganska oklar.

¹ A. a. II s. 1540.

² Sv. förf. saml. 1846 n:r 39 § 19, n:r 40 § 20.

³ Sv. förf. saml. 1841 n:r 46, 1845 n:r 27, 1838 n:r 27.

Att frågan om en genomgripande förändring av utlänningarnas näringsrättigheter i Sverige slutligen upptogs till behandling berodde på Lars Hierta. Denne, som alltid varit en vaken och verksam förkämpe för näringsfrihetens sak, begagnade år 1859 sin nyvunna ställning som riksdagsman i borgarståndet till att fästaståndets uppmärksamhet på den bristande överensstämmelsen mellan den antikverade lagstiftningen om utlänningarna och den efter liberalismens landvinningar under senare tider relativt tidsenliga näringslagstiftningen i övrigt. Att de restriktiva bestämmelserna om främmande köpmän och handelsexpediter fortfarande ägde giltighet i all sin gamla stränghet ansåg han otvetydigt framgå av 1838 års förklaring, och lika tydligt visade enligt hans mening vissa stadganden i 1846 års förordningar, att det var utlänning förbjudet att bosätta sig i vårt land och där etablera handels-, hantverks- eller fabriksrörelse, såvida han icke ville avsäga sig sin nationalitet och bli svensk undersåte. Manufakturprivilegiernas bestämmelser till utlänningarnas favör ansåg han följaktligen ogiltiga. Den intolerans, som svenskarna sålunda visade, skilde dem enligt Hiertas mening på ett föga smickrande sätt från nästan alla andra kulturnationer. Följderna betecknades som högst skadliga för Sverige självt. Tvånget att förvärva medborgarrätt för att få tillåtelse att idka näring avskräckte de mest önskvärda utlänningarna, de redbara och kapitalstarka, som först ville pröva, om de trivdes och hade framgång i ett land, innan de på allvar slog sig ned där. Liberalt gentemot främlingar missgynnade endast skenbart den egna nationen; särskilt Englands exempel visade, att friheten var till fördel för alla parter. Den tillförde England en stor mängd arbetskicklighet, som skapade omsättning och kapital, och sedan de inflyttade där funnit näringsutvägar, stannade största delen kvar. Hur varmt än Hierta lovprisade den fulla friheten i ifrågavarande hänseende, inskränkte han sig dock till att för Sveriges del föreslå en tämligen moderat reform, Utlänningar skulle långt ifrån jämsställas med svenska medborgare i fråga om rätt till näringsutövning, men de skulle få tillåtelse att bosätta sig i rikets stapelstäder och där driva de mest kapitalkrävande näringsgrenarna, nämligen grosshandel och större fabriksrörelse.¹

¹ Bilagor till borgarst. prot. 1859—60 s. 259 ff.

Sammansatta lag- och ekonomiutskottet, dit motionen remitterades, tolkade bestämmelserna på samma sätt som Hierta och instämde även i dennes principiella resonemang: Hänsyn till vissa med det svenska samfundsväsendet förknippade omständigheter hindrade det dock ifrån att helt enkelt tillstyrka. Om frågan icke finge en tillräckligt allsidig lösning, kunde följderna nämligen enligt utskottets mening bli, att infödda medborgare tillskyndades ett obilligt intrång och erhöles sämre villkor än utlänningarna. Särskilt hänvisades till de förbindelser, burskapet medförde. Hit hörde icke endast sådana, som kunde värderas i penningar och inlösas därmed, utan också personliga skyldigheter, vilka icke kunde fullgöras av eller ens uppdragas åt en utlänning. Den vidlyftiga utredning, som det komplicerade spörsmålet tarvade, ansåg utskottet överstiga sina krafter, och det hemställde fördenskull, att ständerna måtte av K. M:t begära en sådan och en därpå grundad proposition till nästa riksdag,¹ vilket förslag bifölls av ständerna utan diskussion.

Hur de närmast intresserade ställde sig till reformförslaget hade icke framgått av riksdagsförhandlingarna, men då K. M:t utan uppskov igångsatte den begärda utredningen, fingo bl. a. de större och medelstora stapelstädernas handels- och fabriksföreningar tillfälle att säga sin mening, och frågan om utlänningarnas näringsfrihet i Sverige blev därigenom för första gången under 1800-talet belyst från olika synpunkter. Hierta hade såtillvida anledning att vara nöjd med resultatet, som de flesta föreningarna i princip ställde sig på hans sida. Framgången minskades dock högst betydligt därav, att Stockholms såväl handlande som fabrikanter avgjort motsatte sig reformprojektet och att Göteborgs handelsförening utan att gå så långt fann förändringen obehövlig och manade till försiktighet. Särskilt Stockholms handelsförening hade på ett verkningsfullt sätt sammanställt olika invändningar, som kunde riktas mot Hiertas förslag. Den drog upp en jämförelse mellan den svenska lagstiftningens principer, särskilt sådana de framträtt i 1858 års förordning om utlännings upptagande till svensk medborgare, och lagstiftningen i andra kulturländer, framför allt Hiertas mönsterland, England. Härvid konstaterades en fundamental skiljaktighet, som Hierta lämnat obeaktad. I Sverige hade man gjort det relativt lätt

¹ Bihang till riksständens prot. 1859—60 saml. VII: 2 n:r 35.

för en önskvärd utlänning att bli upptagen till medborgare. Han behövde endast visa, att han bott där i tre år, och denna tid kunde t. o. m. i undantagsfall förkortas. Härigenom hade enligt handelsföreningens mening den svenska lagstiftningen om utlänningarna fått den liberala prägel, som tidsandan krävde. Vissa främmande länders större liberalitet i fråga om utlännings näringsutövning bottnade i, att det var så mycket svårare — ibland nästan omöjligt — för en utlänning att få medborgarrätt där. Men detta sätt att lösa problemet fann föreningen avgjort sämre än det svenska, emedan de främmande näringsidkarna endast sögo ut det land, där de drevo rörelse utan att vara medborgare. Som ett särskilt avskräckande framtidsperspektiv antyddes, att massinvasioner av utlänningar från samma land till vissa svenska stapelstäder kunde ge upphov till skadliga stater i staten.

Frågan om burskapet behandlades utförligast av Norrköpings handelsförening, och denna föreslog också den radikalaste lösningen, nämligen att slopa hela inrättningen. Förhållandena i Norrköping visade, att stadgandena om burskapsskyldighet ingalunda medförde effektivt skydd mot konkurrens från utländska affärsmäns sida. Betydlig handelsrörelse drevs av borgare, som blott voro kommissionärer för utländska hus, ehuru de idkade handel under eget firmamn. Innan burskapet avskaffades, borde emellertid kommunalstyrelsen i städerna omläggas, och föreningen föreslog därför, att man borde avvakta de väntade kommunallagarna.

Fabriksföreningarna utgingo i sina yttranden liksom Hierta ifrån, att manufakturprivilegiernas stadganden om utlänningarna icke längre ägde gällande kraft, och att det alltså var en betydande förändring, som ifrågasattes. Enda undantaget härifrån var Göteborgs fabriksförening. Denna tolkade gällande lagstiftning så, att utlänningar, som fått tillstånd bosätta sig i riket, ägde obestridlig rätt att idka fabriksrörelse i stad men ej på landet, ehuru även detta senare i vissa fall medgivits genom k. bef. hdes resolutioner. Reformen borde alltså enbart bestå i att sedvanerätten i sistnämnda hänseende upphöjdes till lag.

Uttalandena från överståthållarämbetet och länsstyrelserna åter speglade i stort sett opinionen inom de olika områdenas yrkesföreningar. Sålunda fann överståthållarämbetet det bestående tillstån-

det gott och alla förändringar skadliga, medan landshövdingarna i allmänhet gillade reformkraven. Några — t. ex. Jonas Wærn och N. A. Bennich — ville liksom vissa föreningar gå längre än Hierta och tillåta utlänningar att var som helst i riket idka all slags handel och varuförädling. Mest beaktande förtjänar utlåtandet från göteborgslandshövdingen O. I. Fåhræus, vilken femton år tidigare som civilminister föredragit 1846 års förordningar om näringsutövning. Det lyser starkt igenom, att denne ansåg en förändring tämligen onödig, fastän han som övertygad anhängare av den ekonomiska liberalismens principer icke kunde ställa sig avvisande. Hans erfarenhet som landshövding i Göteborg hade lärt honom, att övergången till svensk undersåte tedde sig föga avskräckande och att riket därigenom fått många dugliga medborgare, varför han energiskt tillbakavisade Hiertas insinuationer mot dem, som voro villiga att offra sin nationalitet. Lika bestämt protesterade han mot antagandet, att utlänningars rätt att idka fabriksrörelse skulle ha upphävts 1846. Så var alls icke fallet. 1846 års förordningar hade icke i något avseende ändrat utlänningarnas ställning, och Fåhræus var fortfarande av den mening, att man icke borde sammanföra stadganden om svenska undersåtars och utlänningars näringsrättigheter i samma lag, enär de måste grundas på olika villkor.¹

Av ovan berörda yttranden inkommo de sista under förra hälften av år 1862. Sedan var det kommerskollegii tur att säga sin mening i frågan, vilket skedde först i början av år 1864. Det långa dröjsmålet berodde närmast på, att kollegiet under mellantiden fått i uppdrag att uttala sig rörande vissa spörsmål, som ägde ett påtagligt samband med regleringen av utlänningarnas näringsfrihet. Bland dessa märktes särskilt frågan, om förvärvande av burskap fortfarande borde uppställas som villkor för rätt att idka handel och hantverk. Genom 1862 års förordning om kommunalstyrelse i stad hade alla medlemmar av stadskommunen med vissa inskränkningar blivit delaktiga av de rättigheter och skyldigheter, som dittills uteslutande förbehållits eller ålegat borgare, och därigenom aktualiserades givetvis spörsmålet, om icke burskapstvånget förlorat återstoden av sitt existensberättigande och kunde helt avskaffas. Detta ärende ägde intimt samband med den av Hierta ifrågasatta reformen, eftersom

¹ Handl. till statsrådsprot. över civilärenden 18 juni 1864.

de med burskapet förknippade prestationerna ansetts som ett hinder för att bevilja de därifrån befriade utlänningarna ökade rättigheter. 1862 års förordning hade betydligt underlättat reformen, men ett ytterligare hinder skulle försvinna, om burskapsskyldigheten fullständigt upphävdes.

Uppskovet med kollegiets betänkande fick naturligtvis till följd, att K. M:t icke kunde avlåta den begärda propositionen till den riksdag, som sammanträdde i okt. 1862. Denna kom som bekant att få en avgörande betydelse för näringsfrihetsfrågans definitiva lösning i liberal anda genom sin anslutning till vissa motionsvis framförda genomgripande reformförslag. Av motionärerna uppträdde två till utlänningarnas förmån, nämligen justitiekanslern N. S. von Koch och Lars Hierta.¹ Den senare upprepade sin motion från sista riksdagen, medan den förre ifrågasatte en långt radikalare lösning. Han ville liksom Wærn och Bennich utverka rätt för utländsk man eller kvinna, som fått tillåtelse vistas i riket, att idka handel, hantverk och fabriksrörelse såväl i städerna som på landet. Varken han eller Hierta lyckades dock förmå riksdagen att stimulera K. M:ts reformintresse. Sammansatta lag- och ekonomiutskottet ansåg onödigt att vidtaga några ytterligare åtgärder i pådrivande riktning, då regeringen tydligt visat, att riksdagens hemställda ingalunda fallit i glömska, och denna mening vann utan invändningar ståndens gillande. I skrivelsen om näringsfriheten uttryckte riksdagen endast indirekt sin önskan, att den begärda reformen även skulle omfatta utlänningarna. Bland de delar av handelsbalken, som ansågos böra upphävas i samband därmed, nämndes även kap. 5, Hur utländsk man köpenskap driva må.² Fastän det ej tydligt utsådes, betraktades det som en självklar sak, att K. M:t skulle utfärda de nya stadgandena utan att dessförinnan inhämta riksdagens tankar därom.

Riksdagens åtgärd innebar, att den i fråga om utlänningarna inskränkte sig till att anhålla om en tidsenlig reform men helt överlät åt regeringen att bestämma dennas omfattning. Att man nöjde sig därmed kan synas egendomligt, då man samtidigt framställde detaljerade önskemål beträffande näringsfrihetens utvidgning för

¹ Bihang till riksständens prot. 1862—63 saml. XI: 1 s. 228 ff., XI: 3 s. 572 f. Borgarst. prot. 1862—63 IV s. 998 ff.

² Bihang 1862—63 saml. VII: 2 n:r 17, X: 1: 1 n:r 132.

svenska medborgare. Hela förklaringen ligger säkerligen icke i det påpekade förhållandet, att den förstnämnda frågan redan befann sig under utredning till följd av ständernas anhållan 1860. Detta var mera en lämplig förevändning för att bli kvitt en besvärlig uppgift. Medan lagstiftningen om svensk medborgares näringsfrihet efter 1846 års reform var relativt klar och lättöverskådlig, företedde motsvarande lagstiftning om utlänningarna, som ovan antytts bilden av en mycket trasslig och svårutredd härva. Icke underligt då att sammansatta utskottet och stånden ville ta så liten befattning därmed som möjligt.

Det kom i stället på kommerskollegii lott att söka utreda, vad som i de olika fallen kunde anses vara gällande lag och på grundvalen härav föreslå nya stadganden. Vid sin lagtolkning stannade kollegiet särskilt inför de tre huvudfrågorna: 1) I vad mån gällde alltså 1700-talets restriktiva föreskrifter beträffande de utlänningar, som drevo handel i Sverige utan att vara bosatta här? 2) Innebar burskapets förvärvande, att utlänningen frånträdde sin nationalitet och blev svensk undersåte? 3) Ägde manufakturprivilegierna fortfarande giltighet i avseende på utlänningarna?

Vid besvarandet av den första frågan fann kollegiet trots K. M:ts förklaring 1838 obestriddigt, att begränsningen till viss tid upphört att gälla. Därvid kunde det hänvisa icke blott till de ovan berörda bevillningsförordningarna från 1840-talet utan även till de senaste, som utfärdats 1861 och 1864. Däri förutsattes nämligen, att resande utländsk handlande kunde stanna i riket så länge han behagade, om han förskottsvis erlade stadgad avgift.¹

Om burskapets innebörd uttryckte sig kollegiet försiktigare, men dess uppfattning avvek dock anmärkningsvärt från den dittills under diskussionen allmänt hävdade. Det framhöll, att handelsbalken kap. 3 § 1 tillät såväl utländsk som inländsk man att vinna burskap å handel och hantverk, utan att göra någon åtskillnad dem emellan. Däremot stadgade § 2, att den, som hade sitt hemvist utrikes, ej kunde beviljas burskap, så länge han stod i lydno under annan överhet. Huruvida utlänning ägde laglig rätt att utan frånträdande av sin nationalitet erhålla den ifrågavarande rättigheten fann kollegiet i följd härav bero på, hur man tolkade orden »har sitt hemvist ut-

¹ Sv. förf. saml. 1861 n:r 34, 1864 n:r 3.

rikes». Om dessa ord borde anses liktydiga med »är utländsk undersåte eller medborgare», måste utlänningen frånträda sin nationalitet, tolkades de däremot efter ordalydelsen, behövdes detta ej. Att kollegiet fann det sistnämnda tolkningssättet mest tilltalande är tydligt, men det hade svårt att hitta några övertygande bevis för riktigheten därav. Det måste självt medgiva, att borgareden var av sådan beskaffenhet, att den ej kunde avläggas av främmande makts undersåte.

Då det gällde att försvara utlänningarnas lagliga rätt att idka fabriksrörelse, befann det sig på säkrare mark. Det betonade naturligtvis först och främst, att manufakturprivilegierna aldrig upphävts vad utlänningarna beträffade, men bevisföringen inskränktes icke därtill. Kollegiet stödde sig också på det förhållandet, att 1739 års stadganden voro grundade på likställighetens princip. Härav borde t. ex. följa, att utlänningarna förlorat rätten att tillverka hantverksarbeten under manufakturprivilegiernas skydd, vilken rättighet berövats svenska medborgare genom fabriks- och hantverksordningen 1846. Men likställigheten måste å andra sidan innebära, att utlänningar ägde del i de förmåner, som genom lagstiftningen efter 1739 tillerkänts svenska medborgare. De borde liksom dessa anses befriade från burskapstvång och berättigade att anlägga fabriker också på landet.

Kollegiet kom alltså till det resultatet, att utlänningar enligt svensk lag ägde långt större näringsfrihet än Hierta trott, men det drog därav ingalunda den slutsatsen, att en reform vore onödig. Varmt intresserat som det var för näringsfrihetens utsträckning i olika hänseenden, ville det tvärtom gärna hjälpa till med att rensa bort alla rester av en äldre tids illiberala näringslagstiftning och ersätta dessa med tidsenliga stadganden, där så behövdes.

Som kollegiet samtidigt utformade förslag till en förordning rörande svensk medborgares näringsfrihet, måste givetvis den frågan inställa sig, om man icke borde begagna tillfället att få till stånd en enhetlig lag om näringsutövning. Därigenom skulle man slutföra det koncentrationsarbete på ifrågavarande område, som kollegiet tidigare visat stort intresse för. Det svek icke heller sina traditioner utan förordade enhetlighet — ehuru med en viss tvekan. Denna berodde på, att kollegiet icke ansåg tiden vara inne för att genomföra

full likställighet mellan utlänningar och svenska medborgare men tänkte sig möjligheten därav i framtiden och ville göra ändringen så lätt att verkställa som möjligt.

I ett fall var det en given sak, att överensstämmelse skulle råda mellan svensk medborgares och utlännings näringsfrihet. Då kollegiet anslöt sig till förslaget, att de förra skulle få idka näring utan att behöva förvärva burskap, följde därav, att detta också skulle gälla de senare. I övrigt arbetade kollegiet visserligen icke på att åstadkomma likställighet, men dess obenägenhet mot gammaldags inskränkningar var dock så stor, att det energiskt motsatte sig den halvmesyr, som ett förverkligande av Hiertas förslag enligt dess uppfattning skulle innebära. I dess eget förordningsprojekt tillerkändes utländsk man och kvinna, som ville bosätta sig i Sverige för att idka näring, rättighet att driva fabriks- och hantverksrörelse såväl i städerna och köpingarna som på landet samt handelsyrket i hela dess vidd i städerna och köpingarna. Endast handeln på landet förbehölls svenska medborgare med ensamrätt. Kollegiet motiverade detta undantag med, att de kapitalstarka utlänningarna särskilt skulle söka sig till de större städerna, varför lanthandeln för dem saknade intresse. Andra utlänningars sysslande med dylik handel kunde åter medföra väsentliga olägenheter.

Då synpunkten att den ifrågasatta reformen skulle ha till syfte att tillföra riket utländskt kapital kraftigt understrukits i åtskilliga uttalanden och även i viss mån erkändes av kollegiet, kan det ha sitt intresse att ta del av, hur den tillstyrkta hantverksfriheten motiverades, ty att mycket kapital därigenom skulle dragas in i landet var ju föga troligt. Kollegiet påstod icke heller detta utan hänvisade främst till den av föregående försök rikt bestyrkta erfarenheten, att någon bestämd gräns mellan hantverk och fabriksrörelse ej kunde uppdragas.

Utlänningars ansökningar skulle enligt kollegiets förslag i allmänhet icke prövas av K. M:t utan avgöras av överståthållarämbetet, resp. länsstyrelserna, samt i vissa fall bergsöverstyrelsen. Den sökande måste förete betyg, att han enligt svensk lag vore myndig och ägde god frejd, samt ställa vederhäftig borgen eller annan säkerhet för utskylder till staten och kommunen under tre år. Rätten att på

dessa villkor få en ansökan beviljad, gjordes dock icke fullt undantagslös utan inskränktes genom följande förbehåll, som i vissa fall lade omprövningen i K. M:t:s händer: »I händelse sökanden styrkt sin behörighet, men anledning eljest skulle förekomma mot bifall till ansökningen, skall frågan underställas vår nådiga prövning».

Angående utlänningsrätt att som resande för egen eller annans räkning idka handel innehöll förslaget endast den negativa föreskriften, att kap. 5 och 7 i handelsbalken förklarades upphävida. Någon liknande åtgärd beträffande 1741 års stadgande om handelsrättighetens begränsning till viss tid ansåg kollegiet däremot i följd av bevillningsförordningens föreskrift ej nödvändig. Om den från produktplakatet överförda bestämmelsen yttrade kollegiet i sitt betänkande, att man borde vidtaga en sådan förändring, att den till kraft och verkan förföll, men det framgår icke tydligt, hur detta skulle gå till. Antagligen är dock meningen, att man helt enkelt skulle upphöra att tillämpa den, liksom man alltmer gjort med produktplakatet även gentemot sådana länder, i fråga om vilka detta ej förmligen upphävts.

Rörande beskattningen av de båda grupperna utländska näringsidkare ville kollegiet så långt som möjligt tillämpa samma regler, som gällde för svenska medborgares motsvarande näringsutövning, men som det ansåg, att skatteföreskrifter ej borde intagas i en näringslag, inskränkte det sig till vissa principuttalanden.¹

Man kan tryggt utgå ifrån, att stora kretsar svenska näringsidkare kände sig mycket illa berördå av kollegiets liberala yrkanden, men de hunno icke ge uttryck åt sitt missshag, innan frågan avgjorts av regeringen. I Nya dagligt allehanda² kritiserades däremot skarpt — ehuru i själva verket post festum — kollegiets mera teoretiskt än praktiskt grundade liberalism, och tidningen framdrog både vår egen medeltid och den samtida situationen i Slesvig som varnande exempel på främlingsinvasionens skadliga följder för ett litet land. Den uttalade även en förhoppning, vartill den påstod sig ej sakna all anledning, att riksdagen skulle få säga sin mening, innan ärendet slutgiltigt avgjordes.

¹ Kommerskoll. till K. M:t 5 mars 1864 (bundet vid Statsrådsprot. över civilärenden 18 juni 1864).

² 7 och 21 juli 1864.

Härmed tycks den vilja antyda, att en viss tveksamhet funnits hos regeringen, och det är icke otroligt, att så verkligen varit förhållandet, fastän man ej vet något närmare därom. Då riksdagen 1860 begärde utredning, var anledningen därtill Hiertas moderata förslag. Om detta hade också yrkesidkarnas föreningar och länsstyrelserna yttrat sig, och det hade endast undantagsvis ifrågasatts, att man skulle gå längre. Hur riksdagen och de närmast intresserade svenska medborgarna ställde sig till en så radikal reform, som den av kollegiet förordade, hade man ingen möjlighet att exakt bedöma. Men om regeringen på grund härav varit benägen för uppskov, ha å andra sidan skälen för en snabb och fullständig lösning av näringsfrihetsfrågan gjort sig starkt gällande och övervunnit betänkligheterna.

Vid omprövningen av kommerskollegii förslag har det givetvis för den närmast ansvarige, civilministern H. G. Lagerstråle, framstått som en angelägen uppgift att göra reformen så litet utmanande och riskabel som möjligt, utan att huvudsyftet därmed förfelades. Den närmast till hands liggande inskränkningen var då onekligen att utvidga den prövningsrätt, som även kollegiet i viss mån velat lägga i myndigheternas händer. Kollegiets förslag i detta avseende måste också anses föga lyckat. Det förklarade först utlänningarna berättigade att på vissa villkor idka näring men gjorde sedan ett svävande förbehåll, vars tillämpning måste bli en svår och obehaglig sak för de beslutande myndigheterna. Lagerstråle fann den lämpligaste lösningen vara att i nämnda fall ta steget fullt ut. Detta framgår av hans yttrande till statsrådsprotokollet den 18 juni 1864, då näringsfrihetsfrågan i sin helhet upptogs till definitiv behandling. På hans förslag fick huvudbestämmelsen om utlänningarna följande lydelse: »På särskild prövning i varje fall skall bero om utländsk man eller kvinna, som erhållit vårt nådiga tillstånd att i riket vistas, må här idka handels- eller fabriksrörelse, hantverk eller annan hantering». De allmänna behörighetsvillkoren och de myndigheter, till vilka ansökningarna skulle ställas, blevo desamma som kollegiet föreslagit, men K. M:ts inflytande utvidgades i ett hänseende på de underordnade myndigheternas bekostnad. Om sökanden ville utöva näringsyrke i köping eller på landet, skulle k. bef. inhämta vederbörandes förklaringar men ej avgöra ärendet utan insända

handlingarna, åtföljda av eget utlåtande, till civildepartementet, varefter saken skulle underställas K. M:ts omedelbara prövning. Ansökningar om näringsutövning i stad fingo bifallas, men om anledning mot bifall förekom, oaktat sökanden ingivit föreskrivna handlingar, skulle ärendet likaledes hänskjutas till K. M:ts avgörande. De resande utlänningarnas näringsfrihet reglerades på det sätt kollegiet föreslagit.¹

Att Lagerstråle övervägt möjligheten att endast låta utlänningarna idka de mera kapitalkrävande borgerliga yrkena förefaller ej sannolikt. I varje fall blev det slutliga resultatet, att förordningen om utvidgad näringsfrihet öppnade de borgerliga näringarna utan åtskillnad för den utländska företagsamheten — alltså även lanthandeln. Att man i fråga om denna avvek från kollegiets förslag är ej förvånande, ty en av reformverkets ledande principer var onekligen, att resterna av de gamla förbuden mot lanthandel skulle helt bortrensas. Att under sådana förhållanden återuppliva lanthandelsförbudet i all dess forna stränghet men tillämpat endast på utlänningarna, som i övrigt fått vidsträckta rättigheter, kunde ej förefalla konsekvent. Farhågorna för att lanthandeln skulle utöva dragningskraft på mindre önskvärda element har dock antagligen varit den främsta orsaken till bestämmelsen, att K. M:t skulle pröva alla ansökningar om näringsutövning på landet från utlänningars sida.

Att reformens verkningar i hög grad måste bero på handhavandet av denna grannliga uppgift var tydligt och betonades också i första rummet av Nya dagligt allehanda, då denna tidning (1 aug. 1864) kritiskt kommenterade de nya stadgandena. Den noterade därvid med tillfredsställelse, att regeringen i viss mån erkänt vikten av återhållsamhet, men uttalade samtidigt sina farhågor, att prövningsrätten skulle bli av föga värde som återhållande faktor till följd av myndigheternas fruktan för den liberala pressens kritik.

¹ Sv. förf. saml. 1864 nr: 41 §§ 26—30 samt avslutn.

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Tryckfrihetsförordningen Efter vederbörlig behandling vid årets riksdag har den 29 maj utfärdats en lag som exklusiv strafflag. mot illojal konkurrens. De bestämmelser till skydd för näringsliv och konsumenter, som denna lag avser att bereda, äro icke av den art, att de i och för sig skulle ha påkallat ett omnämnande i denna tidskrift, men väl däremot deras förhållande till TF (tryckfrihetsförordningen). Det heter i lagens första paragraf, att »den, som i utövning av näringsverksamhet genom meddelande å vara, anslag eller skylt eller i annons, cirkulär, prospekt eller priskurant eller genom annat för ett större antal personer avsett meddelande i uppenbar strid mot god affärssed angående verksamheten eller däri utbudna varor eller prestationer lämnar oriktig uppgift, ägnad att framkalla uppfattningen om ett fördelaktigt anbud, straffes ... för illojal reklam med böter ... eller ... fängelse ...». I §§ 10 ff. lämnas sedan föreskrifter om rätt att föra talan m. m. Då det tydligen är lagens mening, att ifrågavarande bestämmelser skola äga tillämpning också på sådan illojal reklam, som begagnar *tryckt skrift* som medel, ligger den frågan nära till hands, hur detta kan gå ihop med stadgandet i TF § 1 mom. 1:o: »Ej må någon i annan ordning eller i annat fall, än denna lag stadgar, kunna för tryckt skrifts innehåll tilltalas eller straffas». Frågan har också varit uppe under förarbetena till lagen; man har nämligen gått ut ifrån att tryckfrihetslagstiftningen skulle lämnas orubbad.

Om innebörden av det citerade stadgandet i TF ha meningarna varit delade. Den »populäraste», den för lekmannen närmast till hands liggande uppfattningen är väl den, att TF skall äga exklusiv tillämpning på *allt som innehålles i en tryckt skrift* — med vilket uttryck enligt TF § 1 mom. 1:o st. 2 skall förstås »allt vad, genom tryck, under allmänhetens ögon lägges» — så att dels skriftens innehåll ej blir brottsligt, om icke TF kriminaliserar det, och dels TF:s bestämmelser om åtal och rättegång skola äga tillämpning. Från denna uppfattning utgick 1881 års riksdags konstitutionsutskott i sitt utlåtande (n:r 5) ang. en ifrågasatt ändring av TF § 3 i syfte att möjliggöra bestraffande av *tryckt* inbjudan till deltagande i lotteriföretag. Enligt TF kunde, förklarade utskottet, vad som i tryck lades under allmänhetens ögon icke åtalas annorlunda än TF bjuder, och följaktligen kunde ett utbudande av lotter, vilken handling vore belagd med straff i gällande förordning om lotterier,

icke åtkommas, om utbudandet skedde i tryck, emedan TF icke stadgade någon ansvarspåföljd för dylik handling. Genom antagande av konstitutionsutskottets förslag till straffbestämmelse för tryckt lotteriinbjudan (TF § 3 mom. 12:o) anslöto sig Kungl. Maj:t och riksdagen till denna uppfattning.

Denna ståndpunkt kan emellertid numera anses vara på ledande håll övergiven, vilket kommit till tydligt uttryck såväl genom en 1930 vidtagen ändring i 1884 års lag till skydd för varumärken — varigenom obehörigt brukande av sådant märke gjordes straffbart också då brottet begåtts genom bl. a. annons, cirkulär och prospekt — som vid behandlingen av förslaget till lag mot illojal konkurrens (K. prop. 1931 n:r 175). När detta granskades av lagrådet, yttrade dåvarande justitierådet Tiselius, med instämmande av justitierådet Stenberg, beträffande innebörden av TF § 1 mom. 1:o, att vad detta stadgande avsåge att hägna med grundlagsskydd vore *yttrandefriheten* i tryck, och att det därför icke rimligen kunde utgöra hinder för kriminalisering genom allmän lag av ett förfarande, som borde anses brottsligt i helt annat avseende än såsom ett överskridande av den lagliga tryckfriheten. I sådan riktning hade 1912 års kommitterade med förslag till ny tryckfrihetsförordning uttalat sig. Rättspraxis hade icke heller tvekat att enligt allmänna strafflagen behandla den, som gjort sig skyldig till bedrägligt förfarande, även om den falska uppgiften lämnats i annons eller eljest i tryckt skrift, och likaledes hade i praxis den, som genom tidningsannons inbjudit till deltagande i ett av honom ordnat lotteriföretag, straffats enligt förordningen d. 6/8 1881 oberoende av TF. Samma uppfattning låge också till grund för det vid 1930 års rksdag framlagda förslaget (k. prop. n:r 215) till den ovan berörda ändringen i lagen om skydd för varumärken. Av samma mening var justitierådet Appelberg, med vilken regeringsrådet Söderwall instämde. Han förklarade sig i huvudsak dela 1912 års kommitterades uppfattning av innebörden i TF § 1 mom. 1:o. Om någon använder sig av meddelande till allmänheten för att förskaffa sig orättmätig vinning eller obehöriga fördelar på annans bekostnad, borde den omständigheten, att meddelandet lämnas i tryckt skrift, ej utgöra hinder att enligt allmän lag straffa förfarandet. Med denna uppfattning av TF:s innebörd vore det givetvis möjligt att utan ändring av denna åstadkomma en lagstiftning mot även sådan av en näringsidkare mot andra bedriven illojal konkurrens, vid vilken han begagnar sig av reklam i tryckt skrift. Beträffande den utformning, som man från denna utgångspunkt borde giva det föreliggande lagförslaget; gingo meningarna inom lagrådet något isär. Herrar Tiselius och Stenberg förordade kriminalisering av det vilseledande meddelandet såsom sådant, medan herrar Appelberg och Söderwall ville vid brottsbegreppets konstruerande ha tyngdpunkten lagd på ett visst förfarande, där meddelandet inginge som den nödvändiga förutsättningen för brottet.

Departementschefen, statsrådet Gärde, anslöt sig även till uppfattningen, att tryckfriheten icke berördes av det i lagförslagets 1 § intagna stadgandet, och att det däri angivna förfarandet således kunde och borde beivras jämlikt allmän lag, ett förhållande som efter hans mening icke förändrades därav att straffet knötes till själva meddelandet. Det vore nämligen även då icke det fristående meddelandet, som påkallade ingripande, utan meddelandet såsom led i ett förfarande, vari inginge andra ur straffrättslig synpunkt betydelsefulla moment. På denna ståndpunkt ställde sig också riksdagen genom att i denna del oförändrat godkänna den kungl. propositionen.

Den uppfattning om TF:s exklusivitet, som vid ifrågavarande lagförslags behandling kom till synes, innebär alltså, att man skiljer mellan rätten att *yttra sig*, d. v. s. begagna språket som medel att komma i korrespondens med en annan person, och å den andra *yttrandefriheten* såsom en särskild form av denna rätt. Den som begår ett bedrägeribrott missbrukar det språkliga meddelelsesmedlet, men hans handling ligger utanför området för yttrandefriheten. Den är »brottslig i helt annat avseende än såsom ett överskridande av den lagliga yttrandefriheten». Det som framstår som huvudsaken vid ett bedrägeribrott är den genom svikligt förfarande framkallade förmögenhetsförlusten.

Frågan är emellertid nu, om TF tillåter att göra skillnad mellan tryckt skrift, begagnad till utövande av yttrandefriheten, och annat användande av tryckt skrift.

Till en början kan då erinras om, att uttrycket »tryckt skrifts innehåll», som det här gäller att tolka, förekommer också på ett annat ställe i TF, nämligen i § 5 mom. 1:o, där det heter: »Lagligheten av åtalade tryckta skrifterns innehåll skall hädanefter (d. v. s. 1915, då juryinstitutet infördes) alltid prövas av en jury». Såsom i 1912 års betänkande (s. 109) framhålles, har det icke rått någon tvekan om, att detta stadgande avser endast de egentliga tryckfrihetsmålen, d. v. s. mål angående tryckfrihetsmissbruk enligt TF § 3 (se Alexandersons argumentering härom i hans »Föreläsningar över den svenska tryckfrihetsprocessen»). Om emellertid det ifrågavarande uttrycket på det ena stället i TF (vilket dessutom nästan ända från början funnits i nämnda grundlag) icke ansetts böra fattas efter ordalydelsen, saknas varje anledning att så tolka det, när det förekommer på ett annat ställe. (TF lämpar sig för övrigt som bekant på grund av sin slarviga redigering föga för en tolkning efter ordalydelsen.) Man behöver sålunda ej i den använda formuleringen se något hinder för att låta »tryckt skrifts innehåll» åsyfta allenast tryckt skrift av viss beskaffenhet.

Det man ville vinna genom TF:s bestämmelser om rätt att trycka och sprida skrifter var uppenbarligen att skapa garantier mot åsiktsförtryck och för rättssäkerhet på pressens område. Man

skulle ha rätt att icke blott tänka fritt, utan också fritt — med vissa begränsningar — giva spridning åt sina tankar, utan hinder av några censurbestämmelser. Och man skulle kunna på förhand veta, när man riskerade att bli straffad för skriftens innehåll: principen »nulla poena sine lege» skulle gälla också för tryckfrihetsbrott. Det som skulle skyddas och regleras var icke friheten att överhuvud begagna det mänskliga språket för att till andra människor förmedla känslor, föreställningar och tankar, utan friheten att yttra sig i ett visst bestämt syfte: spridandet av materiell och andlig kultur, meddelandet av upplysning och upplysningar, debatterandet av allmänna frågor, fällandet av omdömen över åskådningar, samhällsförhållanden, myndighetsåtgärder o. d.

Detta har också kommit till uttryck i grundlagens formuleringar. Redan den i RF § 86 intagna definitionen på tryckfrihet uttalar om den lag, efter vilken tryckfrihetsbrott skulle bedömas, att den skall vara »given att bevara allmänt lugn, utan att återhålla *allmän upplysning*». Tryckfriheten skulle vara avsedd för meddelande av upplysning i vidsträcktaste mening. Samma tanke återfinner man, utförligare uttryckt, i ingressen till TF: det förklaras här stå »var och en fritt och öppet, att, med iakttagande av de föreskrifter mot tryckfrihetens missbruk, vilka här nedanför, i överensstämmelse med rikets allmänna lag, skola uttryckligen stadgas, i avseende på statens invärtes lugn och utvärtes säkerhet, samt det högsta väsendets, överhetens, den enskilde medborgarens och sedernas därmed förknippade helgd, sina tankar uttrycka och meddela i alla ämnen, i vad skrivart som helst, och evad föremålet skulle vara, detta rike enskilt eller främmande länder, ett närvarande tidevarv eller de förflutna, levande personer eller avlidna». På samma sätt heter det i § 2 mom. 1:o: »I överensstämmelse med här ovan för en allmän och lagbunden tryckfrihet lagda grunder, skall det, under de nedanför i § 3 § stadgade förbehåll, stå varje författare fritt, att över allt vad som är eller kan bli föremål för mänsklig kunskap genom tryck sina tankar kungöra». Det är mot bakgrunden av sådana uttalanden man har att läsa stadgandet i § 1 mom. 1:o om tryckt skrifts innehåll. Det är icke vad som helst som tryckes, som avses med tryckt skrifts innehåll. Redan den nys citerade hänvisningen till § 3 anger detta fullkomligt tydligt. I detta lagrum talas det t. ex. icke om sådant missbruk av pressen, som består i olovlig publicering av aktstycken. Vad som åsyftas är meddelandet av tankar, omdömen, upplysningar rörande inträffade händelser och annat därmed jämförligt.

Ett visst stöd för riktigheten av denna uppfattning kan man finna också i TF:s bestämmelser om ansvarighet för innehållet i periodisk skrift. Utgivaren skall enligt § 1 mom. 7:o i avseende på ansvaret anses som författare. Detta skulle — även om man tar TF:s egendomligt artificiella ansvarighetssystem i betraktande — medföra säkerligen icke avsedda orimligheter, om det finge anses

inbegripa allt som innehålles i tidningen eller tidskriften. När namnsedelsvittnena få stånda författareansvar vid svarandens utblivande från rätten, så kan detta ju ändå försvaras med, att de genom sitt namn iklätt sig en personlig borgen. Och när ansvarige utgivaren blir ansvarig, också om han ej är redaktör — ett förhållande, som dessutom ej var från början beräknat, utan inträtt som följd av indragningmakten — så är ju detta en hans medvetet åtagna risk i strid mot vad TF själv åsyftat. Men om redaktören-utgivaren skall svara också för sådant, om vars brottslighet han icke kan bilda sig något omdöme, t. ex. en bedräglig annons, så är detta en absurditet, som man icke får utan nödtvång inlägga i lagen. När TF låtit utgivaren bära ansvaret för hela innehållet i en periodisk skrift, måste man ha gått ut ifrån, att han skulle kunna vid genomläsning förvissa sig om, att vad som intoges i tidningen ej innehölle något brottsligt. Den omständigheten, att TF ansett sig kunna låta utgivaren gälla som författare, tyder alltså på, att »tryckt skrifts innehåll» icke ansett inbegripa allt, som förekommer i den periodiska skriften. — Härvid bör dock visserligen tagas i betraktande, att man, då bestämmelsen om ansvar för sådan skrift formulerades, icke hade någon större anledning att räkna med av utomstående personer insatta annonser eller liknande meddelanden.

Ett anmärkningsvärt förhållande är också, att TF, samtidigt som den i ingressen säger sig stadga föreskrifter för tryckfrihetsmissbruk »i överensstämmelse med rikets allmänna lag», underlåtit att kriminalisera så allvarliga förbrytelser som t. ex. just bedrägerihandlingar. Man räknade icke med, att dylika handlingar förmedelst tryckt skrift skulle anses som förbrytelser mot tryckfriheten.

Nu är det emellertid oförnekligt, att TF § 3 kriminaliserat vissa handlingar, som enligt den nu uttalade uppfattningen icke skulle vara att betrakta som hänförliga under yttrandefrihetens utövning. Bestämmelsen i § 3 mom. 12:o om lotterier har redan berörts. I samma mom. belägges med straff »lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar till allmänhetens förvillande»; vilket uttryck i varje fall numera tillämpas på osanna, ehuru icke alltid ärekränkande framställningar om enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden. Och i mom. 13:o angives som missbruk av tryckfriheten »utbudande till salu av föremål, som är avsett för otuktigt bruk eller till att förebygga följder av konsumgång». Vad beträffar »lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar», så kan det ju här vara och har säkerligen från början varit fråga om ett verkligt tryckfrihetsmissbruk, och i den mån stadgandet i praxis fått en vidsträcktare innebörd, får man komma i håg, att detta skett med juryns tillhjälp, vid vilket förhållande man ej kan med samma skäl som eljest åberopa rättstillämpningen. Allvarligare ställer sig saken i de båda andra fallen, där ju Kungl. Maj:t

och riksdagen, alltså de grundlagsstiftande statsorganen, utgått från en uppfattning av § 1 mom. 1:o, som är motsatt den ovan förfäktade. Någon formlig *förklaring* av grundlag kan det dock ej vara tal om. Man har utgått från en felaktig förutsättning. Därigenom blir denna förutsättning icke riktig. Det saknas ej exempel på grundlagstiftningsåtgärder av liknande art.

Om det nu emellertid bör anses klart, att TF § 1 mom. 1:o icke har avseende på allt, som står i en tryckt skrift, så uppstår fråga om, hur man skall kunna draga gränsen mellan vad som hör och vad som icke hör till »tryckt skrifts innehåll». Lämpligen kan man här begränsa sig till tidningarna. Allt vad som hör till en tidnings egentliga textinnehåll, såväl artiklar som notisavdelning, *borde* ju vara av beskaffenhet att kunna hänföras till tidningens innehåll. Emellertid kan det mycket väl tänkas, både att en artikel t. ex. utmynnar i förordnande av ett bedrägligt preparat, i vars försäljning redaktören är ekonomiskt intresserad, och att en annons om ett dylikt preparat placeras som notis. Å andra sidan kan annonsavdelningen givetvis innehålla sådant, på vilket TF skall exklusivt tillämpas. Tidningsutgivaren går icke fri från ansvar genom att giva sin brottsliga artikel karaktären av annons, och det bör bli han och icke vederbörande valorganisation, som får bära ansvaret för ett valupprop, innehållande smädelse mot t. ex. den sittande regeringen. Att draga gränsen rent formellt låter sig alltså icke göra.

Man blir i stället nödsakad att hålla sig till det trycktas innehåll, syftning, karaktär. Även vid ett avgränsningsförsök på denna väg möta emellertid svårigheter. Det finns många mellanformer mellan den bedrägliga annonsen å ena sidan och den smädliga ledaren å den andra. Om man beträffande ett genom tryckt skrift begånget bedrägeribrott säger, att handlingen är straffbar i helt annat avseende än som ett missbruk av yttrandefriheten, så finns det ju former av t. ex. ärekränkning genom tryckt skrift, om vilka detsamma kan sägas. En tidningsnotis eller en annons, som endast innehåller en smädelse — såsom förhållandet kan vara med exempelvis en giftermåls- eller födelseannons — har ej mycket mera med yttrandefriheten att göra än en annons i bedrägligt syfte. Den skillnaden måste dock anmärkas, att en ärekränkning *alltid* ligger i linje med yttrandefrihetens utövning, vilket däremot icke är fallet, när man kommer över på förmögenhetsbrottens område. Sistnämnda brott äro därför icke heller representerade i TF § 3.

R. M.

Övergången till i England fr. o. m. måndagen den 21 september, fri myntfot som följdes av inställandet av riksbankens skyldighet att inlösa sina sedlar i Sverige fr. o. m. den 28 september, utgör i dessa dagar den stora världshändelsen. Vid världskrigets utbrott i augusti 1914 upphävdes, som bekant, guldmyntfoten på samma sätt i England, liksom i Sverige och ett flertal länder, och slutligen upprätthölls den endast i Förenta Staterna, ehuru även där med en kort intervall. Vid återgången till guldmyntfot efter freden gick Sverige i spetsen den 1 april 1924 och följdes av England den 1 april 1925 samt därefter av ett trettiotal länder. Både i England och i Sverige togs steget med mycken tvekan, särskilt inom de båda ländernas centralbanksledningar. Varje förnyelse av den provisoriska lagen om sedelinlösningens suspension hade inom svenska riksdagen fr. o. m. år 1920 föregåtts av debatter i kamrarna, vilkas häftighet ökades genom en energisk och skicklig agitation (Heckscher) i pressen och bland deras ledamöter samt i finansministeriet (Beskow). Hoppet att få slut på dessa olämpliga och föga vederhäftiga debatter torde slutligen ha avgörande bidragit till att förmå dåvarande riksbankschefen (Moll) att uppge motståndet. Det skedde emellertid icke utan en reservation, som kom till uttryck i en förordning om förbud fr. o. m. den 1 april 1924 mot införande i riket av guld för annan än riksbanken (vars motivering för förbudet formulerades av K. Wicksell) och utan tillstånd av Konungen (vilket finansministern B. förklarade aldrig komma att vägras). Förordningen upphörde att gälla först med utgången av mars 1930 (omkring ett år efter M:s död och valet av nuvarande riksbankschefen, Rooth). Upphävandet av denna förordning, varmed återgången till guldmyntfot formellt fullbordades, hade ivrigt påyrkats (Cassel). Någon direkt olägenhet av återgången till guldmyntfot hade icke förmärkts i Sverige, där den (i ej ringa grad ofrivilligt) hastiga och starka deflationen genomlidits dessförinnan fr. o. m. hösten 1920 t. o. m. utgången av år 1922. Den skandinaviska myntunionen förblev emellertid sprängd till skada för det nordiska samarbetet, även sedan guldlösning (i barrer) återupptagits i Danmark och återgång till guldmyntfot skett även i Norge, i båda länderna med synbarligen större svårigheter och uppoffringar än i Sverige, där man på ledande privatbankshåll och i den nya riksbanksledningen alltjämt ställt sig mycket oförstående gentemot tillnärmelser från Danmark. England, där betänkligheterna mot en återgång till guldmyntfoten uppvägs av hoppet att guldunderlaget skulle snabbast och säkrast återge pundet dess ledande ställning som världsvalutan framför andra, har däremot redan från början fått erfara de svåraste konsekvenser av den för återgången erforderliga deflationen, som lämnat lönenivån och statsutgifterna obeskurna, varigenom exporten försvårats och finanserna, trots hård beskattning, bringats ur jämvikt. Till dessa senares rubbning ha ytterligare bidragit ett alltför generöst skuldavtal med Förenta Sta-

terna och ett handhavande av understöden till de arbetslösa (the dole), som tydligen demoraliserat arbetsmarknaden och i växande grad belastat lånebudgeten. Den allmänna prisnivåns starka fall fr. o. m. hösten 1929 med c:a 25 % har varit ägnat att ytterligt skärpa missförhållandena. Traditionerna såsom världens ledande penningcentrum förmådde Engelska banken att ännu i maj 1931 utsträcka hjälpen till Österrike med 21 miljoner pund och en månad senare till Tyska riksbanken med 25 miljoner pund. Sistnämnda åtgärd, som icke blev effektiv, torde ha väckt stark oro bland Engelska bankens utländska fordringsägare, bl. a. i Frankrike. Från mitten av juli till början av augusti sjönk bankens guld-kassa med 33 miljoner pund ned till 133,8 miljoner. Diskontot höjdes i två steg från 2 1/2 till 4 1/2 % och krediter upptogs i Franska banken och Federal Reserve banken i Förenta Staterna först på 250 och därefter på 400 miljoner dollars. Dessa båda lån tillsammans räckte icke att bestrida de hastigt växande uttagningarna i banken, som endast mellan den 15 och 21 september betydligt överstego lånens sammanlagda belopp. En officiell parlamentsrapport över det finansiella läget hade beräknat en budgetbrist för finansåret (1 april) 1932—(31 mars) 1933 om 120 miljoner pund och den 15 september hade notiser om strejk i engelska flottan gått genom världspressen. Söndagen den 20 september fanns ett beslut att fristaga banken från guldinlösningsen vara enda medlet att stoppa guldutströmningen. Guldpundet hade — såsom professor Rist uttryckt det, den bekante franske nationalekonomen, som så länge varit verksam i Franska banken — stupat i striden för penningvärdets stabilisering i Centraleuropa. Det engelska pundet har emellertid inte fallit allena. Irländska fristaten, Indien, Egypten, Palestina och alla de brittiska kolonier, som räknat i pund, ha delat dess öde. Australien hade redan några månader förut sett guldmyntfoten vika, och Kanada synes kämpa hopplöst för att hålla fast vid guld-dollarn: guldexport har förbjudits. Sydafrika, guldlandet framför andra, behåller tillsvidare guldmyntfoten, men guldpundet, som Transvaal och Natal icke vill släppa, gör exporten från Kaplandet och Fristaten ruinerande, vilket hotar sammanhållningen i Sydafrika. Sverige, Norge och Danmark ha lämnat guld, så beroende som dessa länder äro av pundet. Finland har följt exemplet. Tyskland och Österrike befinna sig i penningpolitiskt hänseende under moratorium. Kina har silver-, Sydamerika pappersmyntfot och Ryssland! Dess bankrutt hotar Tyskland.

Huru de nödvändiga internationella åtgärderna för stabilisering av guldets värde och främjande av dess jämnare fördelning på alla guldmyntfotsländer alltsedan 1920 diskuterats, utan att man lyckats komma »from sounds to things», hur guld, strömmat till Förenta Staterna och efter 1926 till Frankrike, sedan francen stabiliserats vid 1/5 av förkrigsvärdet, hur gäldandet av krigsskulder och skadestånd bragt de internationella betalningarna alldeles ur jäm-

vikt och därmed den internationella handeln, hur den tröstlösa ekonomiska situationen undergrävt företagsamheten och ökat arbetslösheten samt slutligen förlett det privata kapitalet att sky- produktiva investeringar, av vilka den osäkra vinsten uppslukas av skatter, huru slutligen tilliten till offentlig och enskild ekonomi, som uppbär krediten, försvunnit, och privatkapitalet sökt tillflykten till de säkraste länderna och slutligen till egna kassavalv — det är en allmänt bekant historia.

Erinras bör emellertid här om den kritik av guldmyntfoten och dess otidsenlighet, som med så enastående klarhet och framtidsblick sedan en mansålder tillbaka framförts av framlidne professor Knut Wicksell i hans *Föreläsningar i nationalekonomi II: Om penningar och kredit* (3:dje uppl. 1929).

Hur än världens penningväsen framdeles kommer att ordnas, synes det uteslutet, att guldmyntfoten återställas i dess förkrigsform. Gulddelagationen inom Nationernas Förbunds finanskommitté har i sina betänkanden (1930, 1931) intagit en rad förslag till dess uppmjukning. I själva verket måste man sannolikt komma att gå längre. Återställelsen av guldmyntfoten, på vilken majoriteten bland världens finansmän hoppas, kanske bl. a. därför att ytterst få bland dem äro invigda i penningväsendets principer, är efter händelserna i september 1931 säkerligen en relativt avlägsen framtidsfråga, och tiden intill dess kan knappast undgå att ge lektioner i handhavandet av en fri myntfot, som penningteoretiskt erbjuder stora fördelar. Ett stabilt penningvärde förutsätter dock i grunden stabila politiska och sociala förhållanden.

B. I. S. *Banken för Internationell Saldering* (betalningsutjämnings), som upprättats i Basel i enlighet med den finansiella expertkommitténs i Paris förslag av den 9 mars 1929 och den där- efter antagna Young-planen, har nyligen offentliggjort berättelsen över första årets verksamhet. Förslaget till bankens upprättande hade i princip antagits av Haag-konferensen i augusti 1929, som uppdrog åt en kommitté av sakkunniga att utarbeta stadgar för banken. Under ordförandeskap av presidenten i First National Bank of New York arbetade kommittén i Baden-Baden och offentliggjorde den 13 november 1929 sin plan för banken. Denna antogs vid Haag-konferensen i januari 1930 och banken trädde i verksamhet i maj s. å. Bankens ändamål skulle (artikel 3) vara 1) att främja samarbetet mellan de olika ländernas centralbanker, 2) att skapa bättre möjligheter för internationella finansoperationer och 3) att verka som betrodd fullmäktig för parterna vid internationella betalningar. Aktiekapitalet bestämdes till 500 miljoner schweiziska francs, av vilka 25 % skulle inbetalas vid teckningen. Stiftare blevo centralbankerna i Frankrike, England, Tyskland,

Italien, Japan och Belgien samt ett konsortium i New York (Morgan & Co m. fl.). En utförlig redogörelse, med alla officiella dokument såsom bilagor, återfinnes hos P. Einzig, The Bank for International Settlements (2:dra uppl. London 1930). Sveriges riksbank berättigades enligt lag av den 9 maj 1930 att förvärva aktier i Banken för Internationell Betalningsutjämning intill belopp, som skulle bestämmas av Konung och riksdag. Maximibeloppet har fastställts till 20 miljoner schweiziska francs, och riksbanken har på förslag av B. I. S. tecknat aktier för 10 miljoner schweiziska francs, varå sålunda omedelbart 25 % enligt statuterna inbetalts.

Huru beröres B. I. S. av guldmyntfotens upphävande i England m. fl. länder? — Därpå torde svaret få ställas på framtiden. I varje fall har guldmyntfoten helt och hållet lagts till grund i bankens statuter.

I dess verksamhet ha fantasifulla optimister sett ett uppslag till ordnandet av världens penningväsen och hela den internationella ekonomien.

Enligt något nyktrare uppfattning har banken uppfattats såsom ett behöfligt och lämpligt organ för förmedlandet av intimare förbindelser mellan centralbankerna.

I dessa ligga givetvis alltjämt tyngdpunkterna, och för var och en av dessa gäller en regel, sådan som den Englandsbankens bekante chef, Sir Norman, underströk vid ett personligt samtal mellan honom och undertecknad samt framlidne chefen för Federal Reserve banken i New York, Mr Strong: »Englands bank kommer aldrig att föra en politik, som icke är i samförstånd med Brittiska Imperiets».

Det torde också dröja, innan de särskilda stormakterna lägga sin politik i händerna på ett internationellt råd — såsom en redan mångårig erfarenhet visat från Nationernas Förbund i Genève och från domstolen i Haag.

»Stillhalte- träffades i Basel den 19 augusti 1931 mellan representerarna för en tysk och flera utländska bankkommittenter (Reichsbank och Deutsche Golddiskontbank, Frankrike, England, U. S. A., Italien, Holland, Belgien, Schweiz, Sverige, Norge, Danmark, Tjeckoslovakiet). Överenskommelsen trädde i kraft den 17 september 1931, sedan B. I. S. meddelat, att den officiellt godkänts på alla intresserade håll. Såsom namnet antyder avser överenskommelsen, att Tyskland beviljade krediter tillsvidare skola lämnas i fred för indragningar m. m. Det gäller kortfristiga krediter på omkring 8 miljarder reichsmark. Uppskovet löper 6 månader fr. o. m. den 1 september 1931, d. v. s. till utgången av februari 1932. En utförligare redogörelse för överenskommelsen återfinnes i tidskriften

»Die Bank» 1931, n:r 24 (för den 18 september). Det heter där:
»Immerhin befindet sich doch Deutschland in der Lage eines fest-
gefahrenen Schuldners, der bei seinen Gläubigern um Stundung
nachzusuchen genötigt war... Was wird Ende Februar 1932?
Dieses Problem muss jetzt sofort angepackt werden».

E. F. K. S—n.

L I T T E R A T U R G R A N S K N I N G A R

Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt. Utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala genom AXEL BRUSEWITZ. [Skrifter utgivna av Fahlbeckska stiftelsen. XVII. Lund (tr. Malmö) 1930. 413 s.].

De under ovanstående titel sammanförda åtta studierna över den svenska riksdagens kontrollmyndighet beträffande regering och förvaltning syfta gemensamt, såsom utgivaren prof. Brusewitz i företalet angiver, att ur politiska synpunkter belysa sitt ämne samt att därmed påvisa och förklara den inre utveckling, som även på detta område genomgripande omdanat svenskt författningsliv. Tillkomna i de flesta fall såsom föredrag vid seminarieövningarna i statskunskap avse de även, samlade, att hugfästa tioårsminnet av Statsvetenskapliga föreningens i Uppsala grundande år 1919 av Rudolf Kjellén.

Främst bland studierna märkes *utgivarens* intressanta analys »Dagordning och interpellation» i svensk riksdagsrätt. Prof. Brusewitz påvisar, att det svenska interpellationsinstitutet, vilket som bekant saknar grundlags hemul och införlivats med vår riksdagsrätt genom stadganden i A.K:s arbetsordning år 1867 samt i F.K:s ordningsstadga först år 1912, i sin gestaltning vilar på konventionalregler, vilka i varje fall i ett avseende, förbudet för kammare att överlägga rörande interpellations framställande, icke stå i god överensstämmelse med grundlagarna. En översikt av utvecklingen visar, att interpellationsförfarandet från ett frågoinstitut övergår till ett diskussionsinstitut för att efter 1906 i samband med de parlamentariska idéernas genombrott hos oss bliva ett politiskt opinionsinstitut och anfallsvapen mot regeringen. Framförd av partiledare, vars uttalanden vid vederbörande ministers svar ackompanjeras av partivännernas massinstämmanden, har interpellationen även hos oss understundom fått omisskännliga drag av utlandets motiverade dagordningar. Att dagordningsinstitutet trots dessa tendenser dock aldrig slagit rot i Sverige utan tvärtom, när det åren 1928 och 1930 motionsvis framförts, av båda kamrarna förkastats, vittnar, framhåller förf., om den svenska riksdagens strängt konservativa kynne. Det återstår att se, vad det beslut om utredning av dagordningsinstitutet, som årets riksdag fattade, skall medföra som resultat. Vårt interpellationsinstitut utgör enligt prof. Brusewitz

träffande karakteristik ett smidigt sätt för specialkontroll i aktuella frågor under riksdagsarbetets gång mellan de båda hävdvunna, tyngre och av strängare former omgivna generaldebatterna vid riksdagens början och slut: remissdebatten och dechargedebatten.

Den förra av dessa utgör föremålet för doc. Edvard Thermænius' innehållsrika studie »Remissdebatten», arbetets vidlyftigaste avhandling. Efter en överblick av likartade generaldebatters förekomst i England, Danmark och Norge visar förf., att vår första moderna remissdebatt år 1867, alltså vid två-kammersystemets introducering, ej saknade rötter i praxis under ståndsriksdagens tid. Remissdebattens framträdande 1867 står, framhåller förf., i samband med det samtidigt i A.K. införda interpellationsinstitutet. Prof. Brusewitz har påvisat, att detta lånat sin form från motsvarande regler i Danmark; av intresse hade då varit att erfaras, om även impulser till remissdebatten utgått från vårt södra grannland; vars motsvarande *finanslovdebatt* såsom Thermænius omnämner redan från sitt framträdande år 1850 utgjorde ett politiskt evenemang.

Ingående och med känd framställningsförmåga skildrar förf. remissdebattens utveckling från ett i början främst vid statsverkspropositionen anknytande meningsutbyte till den allmänna, politiskt färgade generaldebatt, som utgör remissdebattens särmarke, iakttaget och godkänt av grundlagsvårdaren K.U. redan år 1873. Perioden 1882—1891 uppvisar en, tämligen svårförklarlig, baisse i remissdebatternas omfång och betydelse. Därefter svälla de för att omkring 1912 antaga nuvarande välkända, stabila former med particheferna såsom stående inledare. Remissdebatten utgör därmed ett av oppositionens främsta tillfällen att låta sina meningar om den sittande regeringen framföras i samlad ordning, ehuru denna generaldebatt, lika litet som eller mindre än interpellationen, innebär någon dödsfara för regeringen som helhet eller någon dess medlemmar. Förf. är medveten om denna remissdebattens karaktär av skenfäktning. Det ligger nog också åtskillig sanning i en av förf. observerad kritikers (Svensk tidskrift 1917) respektlösa värdesättning av denna riksdagens stora ouvertyrbatt: »Och resultatet? Det är icke för mycket sagt, att detta som regel är ± 0 . Någon sällsynt gång händer väl, att allmänna politiska synpunkter av vikt bli uttalade, men då de icke kunna bli föremål för beslut, är verkan därav rent personlig. — Summan är, att talträngt folk fått ett tillfälle att prata lifet från levern, publiken har haft en rolig stund om också icke någon uppbygglig, och främlingar, som intet förstått av det hela, kunna allt efter deras informatorers sätt att se instrueras, att regeringen mötts av förtroende eller motsatsen. Karnevalen före utskottsarbetets långa fasta är ändad» —.

Till studierna avhandlande främst riksdagens kontrollmakt i vår tid ansluter sig ävenledes fil. kand. Rolf Fridholms skildring »Militieombudsmannaämbetets tillkomst», som följer institutets upprinnelse i Karl Staafs beryktade motion vid 1901 års riksdag

över 1908 års civilkommission till 1914—15 års lagstiftning i ämnet. Förf. antyder i sin omsorgsfulla historik motsvarigheter i främmande rätt till militieombudsmannainstitutionen utan att dock lämna någon skildring härav eller söka sätta institutet i samband med eventuellt förefintliga utländska förebilder. Framställningen skulle otvivelaktigt vunnit på en dylik bakgrund vid sidan av den rent inrikespolitiska hävdateckningen. En närmare konfrontation av J.O.- och M.O.-instituterna synes också hava varit på sin plats.

Utvecklingen under ståndstiden av riksdagens mångskiftande kontrollmakt behandlas i några av arbetets bidrag. Docenten Gunnar Hesslén lämnar sålunda i studien »Statsrevisorerna och den styrande makten. Ett bidrag till belysning av ståndstidens kamp om maktindelningen i det svenska statsskicket» en mönstergillt dokumenterad skildring av detta viktiga riksdagens kontrollinstitut, vilken väsentligt utvidgar och berikar den bild vi tidigare äga härav i G. Rexius' lilla arbete »Studier rörande striden om finansmakten under Karl XIV Johan».

Fil. kand. Gunnar Heckschers avhandling »Riksdagen och statsrådets reservationsrätt åren 1809—1858» och fil. kand. Sven Dahlmans översikt av »Reservationer till konstitutionsutskottets dechargememorial» utgöra beaktansvärda och synnerligen vederhäftiga bidrag till den historiska utvecklingen av några av våra mest omstridda konstitutionella institut, därvid Dahlmans studie framförts ända till de yttersta av våra riksdagar.

Kring problem från grundlagsriksdagen 1809—10 röra sig slutligen arbetets tvenne återstående studier, doc. Herbert Tingstens »Till frågan om detaljmärkningssystemets grundlagsenlighet», vilken huvudsakligen uppehåller sig vid tolkning av grundlagsbestämmelserna ifråga, samt fil. kand. Eyvind Bratts »Opinionsnämndens uppkomst och utveckling». Tingstens skarpsinniga analys av grundlagarnes stadganden rörande den s. k. politiska ministeransvarighetens natur, R.F. § 107, vill uppvisa, i polemik med bl. a. K. Tynell (»Studier angående det svenska statsrådets politiska ansvarighet»), att dessa innebära och avse detaljkontroll, framkallad genom detaljmärkningar från K.U. eller anmärkningsanledningar från kammare (resp. stånd) eller annat utskott. Tingstens framställning förefaller anm. starkt logiskt motiverad med hänsyn tagen till grundlagarnes olika bestämmelser, jämförda med och ställda mot varandra.

Förf. hävdar, ävenledes i polemik med Tynell, att någon meningsskiljaktighet mellan grundlagsstiftarna rörande generalanmärkning (Järta) och detaljmärkning (A. G. Silverstolpe) ej, såvitt av handlingarna framgår, förefunnits; denna principfråga torde överhuvudtaget ej ha varit aktuell för det grundlagsförfattande K.U. Materialets knapphet och främst frånvaron av diskussionsprotokoll från K.U. i maj 1809 omöjliggöra vissa slutsatser beträffande detta ofta omdiskuterade spörsmål. Av andra handlingar från grundlagsriksdagen (för Järtas del Korsbergerska memorialet och andra sanno-

likt av honom inspirerade anföranden vid olika tillfällen i stånden — Rudolf Cederstöm hos R.o.A., Gahn i Borg.st. —, för A. G. Silverstolpes del t. ex. förslaget om lag- och hushållningsberedning) är dock troligt, att *om* och i den mån frågan general- resp. detaljanmärkning varit aktuell bland grundlagsfäderna, Järta har omfattat den förra och Silverstolpe den senare ståndpunkten. I detta fall som i så många andra, när frågan gäller grundlagsstiftarnas *mening*, måste vi emellertid på grund av källmaterialets torftighet röra oss med mer eller mindre väl motiverade förmodanden. K.U:s från forskningens synpunkt ytterligt beklagliga beslut vid det första sammanträdet den 12 maj 1809 att diskussionsprotokoll i allmänhet ej skulle föras har lämnat fältet öppet för tydningar och tolkningar i denna sak, vilka i åtskilliga fall sannolikt aldrig skola föra till definitiv klarhet.

Denna reflexion gör sig med lika styrka gällande vid läsningen av fil. kand. Eyvind Bratts intresseväckande undersökning »Opinionsnämndens uppkomst och utveckling». Förf. betecknar sin framställning såsom ett försök till förklaring av genesis till detta unika, under statsskickets första tider så fruktade men efter vad det visade sig i praktiken skäligen menlösa institut. Utgående från Brusewitz' tidigare, banbrytande forskningar rörande tillkomsten av 1810 års betänkande om nationalrepresentationen och idémotsättningarna vid den grundlagsstiftande riksdagen, därvid Adolf Göran Mörner framträdde i första planet bland grundlagsfäderna, har Bratt sökt upprinnelsen till opinionsnämnden i Mörners bekanta, från Sieyès' jury constitutionnaire lånade spekulationer om en statslivet övervakande, aeropagliknande högsta domsmyndighet. De drag av juryinstitution, vilka kunna spåras i reglerna för opinionsnämndens verksamhet, hava härvidlag även tjänat förf. till stöd i hans argumentering, som i brist på direkta anknytningspunkter måste tillgripa i detta fall onekligen lockande analogislut. Förf. framkastar också möjligheten av att K.U. i själva verket önskat införa en högsta domsorganisation à la Mörners (Sieyès') *regeringsnämnd*, men avstått därifrån, varvid opinionsnämnden blev det synliga substitutet av K.U:s intentioner, vilka förf. anser »i hemlighet» hava härmed avsett skapandet av en instans över H.D.

För anm. framstår dock förf:s ståndpunktstagande, även under observerande av hans ovan antydda reservation, såsom mer prononcerat, än vad källmaterialets tystnad tillåter. För vissa uppmärksammade stadganden i grundlagarne känna vi den direkta upphovsmannen (R.F. § 90 A. G. Silverstolpe, G. R.O. § 30 Hans Järta); K.U:s betänkande den 22/3 1810 om nationalrepresentationen hade A. G. Mörner till andlig fader och det även av K.U. tillstyrkta förslaget om en lag- och hushållningsberedning A. G. Silverstolpe. Anmärkningsvärt är då, att inga samtida eller senare säkra antydningar finnas angående förslagsställaren till så egenartade nybildningar som opinionsnämnden eller justitieombudsmannen. Man synes med skäl kunna säga sig, att om någon av grundlagsstiftarne

varit upphovsmannen till endera av dessa institut, så skulle säkerligen samtiden ej låtit oss sväva i okunnighet härom. Beträffande J.O. hava vi G. A. Silverstolpes märkliga yttrande hos R.o.A. den 5 juni 1809, att K.U. »utan anledning af något föregående förslag» tillstyrkt J.O.-ämbetet. Anm. har (»Riksrättsinstitutet i 1809 års författning») sökt visa, att J.O.-institutionen ingick såsom ett led i den gemensamma, av tidens allmänna politiska doktriner befruktade liberala strävan att stärka riksdagens kontrollmyndighet vis à vis den »första statsmakten». Fråga är nu, om ej opinionsnämnden även bör ses och förklaras huvudsakligen från denna synpunkt.

Bratt har blicken öppen för de allmänna tidsförutsättningarna för ett institut av opinionsnämndens karaktär: det sedan frihetstiden kvarlevande kravet å kontroll av politisk natur å den högsta riksstyrelsen, varur ju H.D. vid grundlagarnes stiftande så nyligen utbrutits, klagomål mot vissa H.D:s ledamöter o. s. v. Härtill kan med skäl fogas, att H.D. faktiskt på sitt sätt deltog i »lagstiftningen» och därmed inrangerades i den »styrande makten», nämligen genom budet i R.F. § 87 att H.D. skulle höras i alla vanliga lagstiftningsfrågor. Förf. framhåller också det betecknande förhållandet, att justitiestatsministern såsom domare ej var åtkomlig genom R.F. § 107, men väl genom opinionsnämnden enligt § 103, en omständighet, som bidrog till att oppositionen under Karl Johans-tiden före 1840 sökte även genom opinionsnämnden komma »allena-styrandet» till livs. I vår första grundlagskommentar, A. G. Silverstolpes viktiga »Försök till utveckling af grunderna för svenska rege-rings-sättet», framhålles flerstädes H.D:s nära samband med den verkställande makten. En kontroll å H.D. ur synpunkten av allmänna opinionens krav att H.D. ej finge »upprepas såsom en oombyttlig corporation till en Stat inom Staten» enligt K.U:s kända motivering var sålunda från samtidens betraktelsesätt fullt naturlig. Förf:s tolkning av uttryckssätten »döma» och »nämnd» i R.F. § 103 såsom styrkande opinionsnämndens domstolskaraktär synes ej bärkraftig: »döma» betecknar naturligt i detta sammanhang *avgöra*, och *nämnd* var enligt grundlagsstiftarnes — och även G. R.O:s — språkbruk synonymt med *utskott*.

Vidare är att märka, att man ingalunda är berättigad att utan vidare hopslå till ett »de statsrättsliga spekulationer, som bruka sammanföras under beteckningen de mörner-silverstolpeska (s. 176) och än mindre »de vittsvävande demokratiska konstitutionsprojekt, som uppgjorts i den 'mannerheimska' kretsen» (s. 175). Inom denna betydelsefulla grupp, kärnan av »1809 års män», funnos menings-skiljaktigheter, vilka vid olika tillfällen under grundlagsriksdagens lopp kommo till synes. Sålunda visade sig även mellan den hög-*aristokratiska* Mörner och de betydligt mera demokratiskt inriktade Silverstolparne flere divergenser. Det av A. G. Silverstolpe framställda och omhuldade förslaget till en riksdagens lag- och hushållningsberedning, av K.U. så småningom accepterat, avstyrktes av

Mörner (K.U:s mem. n:o 35, bil.), — medan Mörners speciella älsklingsidé om regeringsnämnden ej ens upptogs av K.U. i mars 1810 eller vederligen gillades av någon dess ledamot utom förslagsställaren. Att K.U. då redan i maj 1809 skulle omfattat denna vittsvävande spekulation förefaller bra osannolikt. F. ö. äro väl Mörners betydande insatser i riksdagsarbetet egentligen att anteckna först fr. o. m. hans inträde i K.U. i aug. 1809. Att andra framträdande, till den liberala gruppen hörande medlemmar i mer eller mindre grad stått främmande för de utpräglade teoretiska, radikala statsåskådningarna är tidigare bekant beträffande den gammalliberala Mannerheim, och beträffande Järta har anm. velat göra gällande dennes särställning (denna tidskrift årg. 1929). I den liberala opinionens allmänna, från olika håll inspirerade mål att skapa en effektiv riksdagens och »allmänna opinionens» kontrollmakt gentemot styrelsen samlades emellertid alla 1809 års män.

Om anm. sålunda ej kan biträda förf:s hypotes om opinionsnämnden som resultatet av A. G. Mörners tankar om inrättandet av högsta domsmyndigheten, utan i 103 §:ens nämnd ser en produkt av den liberala opinionens allmänna ideriktning av likartat slag som J.O.-institutet, så måste jag emellertid i likhet med förf. framhålla, att min ståndpunkt har karaktären av förmodan. Källmaterialets ovan ofta framhållna knapphändighet lockar till hypoteser, när det gäller att få fram grundlagsstiftarens mening och grundlagarnes »esprit». Anm. har funnit, att förf., i betraktande av det tillgängliga faktiska materialet, drivits för långt i sin naturliga upptäckariver, men möjligt är, att nya fynd skola giva honom rätt. Hans framställning utgör under alla förhållanden ett iderikt och uppfriskande bidrag till den säkerligen aldrig avstannande diskussionen om 1809 års författnings tillkomst.

I ett som allt framstå här i korthet anmälda »Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt» såsom ett betydelsefullt tillskott till vår statsvetenskapliga litteratur. Arbetet är ett vackert vittnesbörd om livaktigheten hos den moderna statsvetenskapliga skola, representerad av vetenskapsidkare av skilda årgångar, vilken fostrats kring den Skytteanska lärostolen i Uppsala.

Erik Fahlbeck.

HIESS: *Methodik der Volkszählungen.* Wien (tryckt i Jena) 1931. 242 s. 8:o.

I det. av W. Winkler, författarens lärare och förman, skrivna förordet betecknas arbetet såsom på sätt och vis ensamt i sitt slag. En sammanfattande framställning och kritisk analys av de olika kulturländernas praxis i fråga om folkräkningarna lär nämligen hittills ha saknats, hur rikhaltig än litteraturen är på närliggande

områden. Arbetet inskränker sig till metoderna för folkräkningen. En egentlig redogörelse för bearbetningstekniken saknas; en sådan var påtänkt, men utslöts för att påskynda tryckningen av arbetet.

Vad som mycket snart slår en svensk läsare är det sätt, varpå författaren avfärdar den svenska folkräkningen. Den är för honom ingen riktig sådan, utan endast en »registerräkning». Författaren menar visserligen, att en dylik skulle vara »en god ersättning för folkräkning», ifall man kunde kontrollera utflyttningen ordentligt. Av hans framställning på denna punkt framgår tydligt, att för honom, liksom för så många andra utländska forskare, de svenska föreskrifterna om avförande av s. k. obefintliga äro fullständigt obekanta. Ej heller synes han känna till, i vilken utsträckning självdeklarerade uppgifter — mantalsuppgifter och inkomstdeklarationer — i alla fall faktiskt tillgodogjorts vid de senaste svenska folkräkningarna. — I sin empiriska framställning av folkräkningarna i olika länder förbigår författaren jämväl Finland, vilket är förklarligt, då detta land fortfarande bygger sina folkräkningar åtminstone delvis på det gamla svenska systemet; däremot få Norge och Danmark vara med på ett hörn. I allt upptar författaren i sina jämförande undersökningar 22 länder, däribland 5 utomeuropeiska: Förenta Staterna, Kanada, Egypten, Indien och Nya Zeeland. Någon gång finner man emellertid notiser även om länder utanför denna krets.

Författaren börjar med en redogörelse för de rättsliga grunder, varpå folkräkningarna i olika länder stöda sig, och omnämner i sammanhang därmed bestämmelserna om nödig sékrétes för personligen avgivna deklarerationer av olika slag. Han uppehåller sig vidare vid valet av folkräkningsdatum. För länder, som sakna folkregister, ställer sig nyårsaftonen icke obetingat fördelaktigt som räkningsdag. Förutom Sverige hava emellertid Nederländerna, Belgien, Spanien, Ungern och Bulgarien valt detta datum, medan Grekland och numera även Förenta Staterna hänföra sina räkningar till den 1 januari, vilket nästan kommer på ett ut.

Författaren erinrar om, att enligt beslut på internationella statistiska kongressen i Petersburg år 1872 skulle egentligen tre olika folkmängdssummor fästställas vid folkräkningarna, nämligen

- »population de fait»,
- »population de séjour habituel», och
- »population de droit».

Beslutet kan icke sägas ha blivit efterföljt särdeles noga. Även där man försöker få kännedom om dessa olika folkmängdssummor — långt ifrån alla ländér göra ens så mycket — inskränkes detaljbearbetningen till *ett* slags folkmängd, vanligen den faktiska. (I Sverige, som bekant, *endast* den rättsliga).

Sedan beröras de olika detaljer som pläga efterfrågas vid folkräkningar, såsom

a) namn (uppgifterna härom bliva endast undantagsvis föremål för bearbetning, men äro nödvändiga för identifiering och kontroll);

b) kön;

c) ålder; bättre än att efterfråga åldern direkt är, såsom författaren framhåller, att efterfråga födelsedatum, men icke ens med denna metod undgår man helt och hållet anhopningarna kring de runda åldersåren, n. b. i de länder, där folkräkningen skall uteslutande grunda sig på allmänhetens egna uppgifter och icke, som i Sverige, på officiella register;

d) lyten; uppgifter härom inhämtas i olika utsträckning i skilda länder;

e) ställning i hushållet; härvid berör författaren bl. a. svårigheten att skilja mellan tjänstefolk och arbetare i husbondens kost; särskilt inom jordbruksbefolkningen; likaså svårigheten att avgränsa hushållet på riktigt sätt;

f) civilstånd;¹

g) tiden för äktenskapets ingående — en jämförelsevis sällan vid folkräkningarna efterfrågad upplysning, men som visat sig värdefull både som kontroll och som möjliggörande vissa kombinationer; som bekant infördes denna detalj vid de svenska folkräkningarna först år 1920;

h) födelseort;

i) hemortsrätt (efterfrågas endast i ett fåtal länder, såsom Schweiz);

j) statsborgarskap; i en del stater efterfrågas, huruvida medborgarskapet har erhållits genom börd eller naturalisation, eventuellt genom införlivning av nytt område;

k) religion;

l) (modersmål eller) språk, varom mera här nedan;

m) nationalitet — ej politisk — eller stam («nationalité ethnique» enligt Statistiska institutets gamla terminologi);

n) yrke.

Den sistnämnda punkten är en av de viktigaste, men tillika en av de vanskligaste. Yrkesstatistiken bildar ett gränsområde mellan befolkningsstatistik och ekonomisk statistik. Folkräkningens yrkesbearbetning kan, såsom författaren framhåller, ej ensam besvara alla frågor, som nationalekonomen eller socialpolitikern vill framställa; den måste kompletteras med en driftstatistik.

Svårigheterna att rätt definiera begreppet yrke förbigås ej av författaren. Han uppehåller sig tämligen utförligt vid kvarlevande rester av den gamla ståndsuppfattningen. Han skiljer mellan tre synpunkter på yrkesbegreppsbestämningen: en »socialtisk», där huvudvikten skulle läggas på yrkets sociala ställning, en rent ekonomisk och en mera förmedlande.

Den förstnämnda av dessa principer skulle enligt författaren

¹ På tal om civilstånd lämnar författaren den överraskande upplysningen, att civiläktenskapet är obligatoriskt i Sverige.

följas i Tyskland och Schweiz, den andra, rent ekonomiska i England, Frankrike, Polen och Förenta Staterna; ett mera blandat system åter i Österrike och Tjeckoslovakien.

Denna åtskillnad förefaller från svensk synpunkt mindre viktig än skillnaden mellan den personliga yrkesprincipen och företagsprincipen. Som bekant har vid de tidigare svenska folkräkningarna man vid yrkesbestämningen följt den personliga principen, vid 1920 års räkning (samt vid den nyss påbörjade 1930 års) däremot företagsprincipen. (Ingendera dock tillämpad till principrytteri.)

Beträffande statistik över byrken förfara olika stater i hög grad olika.

Familjemedlemmarnas räknande till försörjarens yrkesgrupp förordas av författaren; likaså att tjänstefolk räknas för sig såsom sådana men fördelas efter husbondens yrke (såsom fordom skedde i Sverige!). Han medger emellertid, att utvecklingen synes gå därhän, att tjänstefolkets ställning från den gamla patriarkaliska familjeanhängigheten övergår till ett vanligt yrkes ställning.

Ur författarens analys av folkräkningens övriga, ovan anförda detaljer må ytterligare ett par moment återgivas. Gruppering efter födelseort kan göras och plägar stundom göras icke endast på det i Sverige brukliga sättet — födda i bostadskommunen, annorstädes i samma län, annorstädes i riket, i utlandet — utan även efter födelsekommunerna ordnade i storleksklasser (d. v. s. efter folkmängdens storlek). Härtill kan en svensk läsare emellertid foga den reflexionen, att en dylik gruppering passar endast för tätt befolkade länder med i allmänhet till omfånget små kommuner, där alltså en kommun med över 10,000 inv. är liktydig med en medelstor stad, en kommun om 2,000—10,000 inv. med en småstad och en kommun under 2,000 inv. med en landssocken. I Sverige däremot skulle exempelvis Jokkmokk och Karlshamn komma i samma storleksgrupp, utan att eljest något gemensamt karakteristiskt finnes hos dessa båda kommuner.

Författaren bemöter de invändningar, som riktats mot att upptaga religionsbekännelsen i folkräkningsprogrammet. Densamma saknas vid folkräkningarna i England, Skottland, Belgien, Frankrike, Italien och Förenta Staterna, vilket sistnämnda land emellertid utarbetat en rätt vidlyftig statistik över »religious bodies», d. v. s. de olika kyrkosamfundet med deras medlemsantal m. m. Däremot inhämtas uppgifter om religionsbekännelse i Sverige, Norge, Danmark, Irland, Tyskland, Estland, Lettland, Litauen, Polen, Tjeckoslovakien, Österrike, Ungern, Nederländerna, Schweiz, Grekland, Kanada. Man kunde tillägga, att den nyligen fullbordade första folkräkningen i Turkiet även meddelar uppgift om fördelningen efter religion.

Till de vanskligare punkterna höra fastställandet av nationalitet och språk. Nationalitet i betydelsen av statsborgarskap kän ju tyckas jämförelsevis lätt att fastställa. För att få klart för sig, att

svårigheter även här kunna möta, behöver man emellertid endast studera vår svenska lag om medborgarskap (av den 23 maj 1924). I Polen visade sig vid folkräkningen 1921 uppgifterna om statsborgarskap så bristfälliga, att de icke kunde bearbetas. — Värre blir det emellertid, när man skall skilja på folkstammar («nationalités ethniques»). Enligt författarens åsikt är någon objektiv avgränsning av ett »folk» i denna mening icke möjlig, ifall man släpper språket som skiljemärke. Emellertid hava flera stater försökt sig på att räkna vardera — d. v. s. folkstam och språk — för sig. Enligt sin vana ignorerar författaren Sveriges ställning i detta avseende; emellertid har en svensk i detta speciella fall knappast anledning att vara missnöjd över förbiseendet, då det ju måste räknas som en brist, att en verklig statistik över fördelning efter språk aldrig uppgjorts i vårt land, och då statistiken över fördelningen efter folkstam med bästa vilja icke kunnat göras fullt oklanderlig.

Begreppet språk kan fattas på olika sätt, nämligen

- a) modersmål; även detta ord är utsatt för flera tydningar och ej alltid att taga efter bokstaven;
- b) bäst talat språk (jfr det tyska uttrycket »Denksprache»);
- c) familje- eller hushållsspråk; i en del stater räknas härvid familjerna, i andra familjemedlemmarna;
- d) umgängesspråk.

Angivandet av mer än ett språk för en och samma person har både fördelar och olägenheter med sig. En del författare, som yttrat sig om denna punkt, vilja tillåta deklarerande av två språk endast för barn av olikspråkliga föräldrar.

I ett och annat land har man vid folkräkningen efterfrågat kunskap i ett annat språk än det, vilket betecknats som det egna språket. En statistik härom är dock alltid vansklig, då ju alla gradationer av »språkkunskap» kunna förekomma.

Olika grundsatser tillämpas i olika länder i fråga om räknande — vid språkfördelningen — av småbarn, som ännu icke lärt tala, samt av stumma personer.

En egendomlig tolkning av begreppet språktillhörighet gives i Förenta Staternas statistik. Där räknar man invandrarna till det språk, som var deras vanliga före invandringen till Amerika, även om detta språk längesedan är glömt och utbytt mot engelskan.

Frankrike, Italien samt flera smärre stater hava icke plägat upptaga på sina folkräkningsschemata frågan om språket. Vad Storbritannien beträffar sker det endast i Wales och Skottland. — I Polen blevo vid en för några år sedan hållen folkräkning uppgifterna om språk ej bearbetade, vilket skyldes på finansiella hänsyn.

Det anförda må vara nog att giva prov på arbetets rikhaltiga innehåll. Det må också, ehuru vissa anmärkningar framställts här övan, erkännas, att framställningen förefaller att i allmänhet vara korrekt, samt att författaren synes ha vinnlagt sig om objektivitet.

E. Arosenius.

Till red. insända skrifter.

- Ekonomisk Tidskrift.* 1931. H. 1. Uppsala 1931.
- Finsk Kommunaltidskrift.* 1931. Nr 4-5. Hfors 1931.
- Finsk Tidskrift för vetenskap, konst och politik.* T. CXI. H. I-III. Hfors 1931.
- Förhandlingar vid Nordiska Nationalekonomiska mötet i Stockholm 15-17 juni 1931.* Sthlm 1931.
- Förteckning över främmande rättslitteratur.* (Särtryck ur Svensk Juristtidning 1931.) Sthlm 1931.
- Helsingfors stads statistik.* II-III. Utrikes handel och sjöfart. 1930. Utg. av Helsingfors stads statistiska byrå. Hfors 1931.
- Industria.* Arg. XXVII. Nr 17-22. Sthlm 1931.
- Institut International d'Agriculture, Rome.* Revue Internationale d'Agriculture. 1931. No 7-9. Rome 1931.
- International labour review.* Vol. XXIV. No 2-4. Genève 1931.
- Internationella arbetsorganisationen.* V. Arbetskonferensens fjortonde sammanträde m. m. (1930). Sthlm 1931. P. A. Norstedt & Söner.
- Kommersiella Meddelanden.* Arg. 18. Nr 15-19. Sthlm 1931.
- Konsumentbladet.* 1931. Nr 33-43. Sthlm 1931.
- Mercator.* Tidskrift för Finlands näringsliv. Arg. XXVI. Nr 32-43. Hfors 1931.
- Nationalökonomisk Tidskrift.* 1931. H. 4. Kbhvn.
- Nordisk Försäkringstidskrift.* 1931. Nr 4. Sthlm 1931.
- Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri.* 1931. H. 5-6. Sthlm 1931.
- Social Tidskrift.* 1931. Nr 8. Hfors 1931.
- Sociala Meddelanden.* 1931. Nr 8-10. Sthlm 1931.
- Statistisk Månadsskrift.* Arg. 26. Nr 7-8. Sthlm 1931.
- Statistisk Årsbok för Göteborg.* 1931. Gtbg 1931.
- Statistisk Årsbok för Sverige.* 1931. Sthlm 1931.
- Sunå Föruft.* Arg. XI. Nr 5-6. Sthlm 1931.
- Svensk Finans Tidning.* Arg. IX. Nr 46-52. Arg. X. Nr 1-4. Sthlm 1931.
- Svensk Juristtidning.* 1931. H. 5. Sthlm 1931.
- Svensk Tidskrift.* 1931. H. 6. Uppsala 1931.
- Svenska Stadsförbundets Tidskrift.* 1931. H. 5-6. Sthlm 1931.
- Sveriges officiella statistik.* Olycksfall i arbete år 1928. Av Riksförsäkringsanstalten. — Undersökning rörande arbetsförhållandena inom hotell- och restaurangnäringen 1929-30. Av K. Socialstyrelsen. Sthlm 1931.
- Tiden.* 1931. Nr 7-8. Sthlm 1931.
- Tirfing.* 1931. H. 4-6. Norrtälje 1931.
- Weltwirtschaftliches Archiv.* Band 34. H. 2. Hamburg 1931.
- Årsbok för hem och hushåll.* 1931. Utg. av Föreningen för rationell hushållning. Sthlm 1931. Kooperativa Förbundets Förlag.
- Årsbok för Sveriges Kommuner.* 1931. Utg. av Statistiska Centralbyrån. Sthlm 1931. P. A. Norstedt & Söner.
- Ökonomi og Politik.* Utg. af Institutet for Historie og Samfundøkonomi. 1931. Nr 1-2. Kbhvn 1931.
- ESCOBÉDO, GENNARO, In difesa dei coniugi Dante e Sara Majorana innanzi alla corte di cassazione. (Estratto dalla Giustizia Penale. Vol. XXXVII, 1931. — Fasc. 3-4.)
- GRANFELT, HELGE, Striden om permanenta lagutskott (1840-1845). Umeå 1931.
- KUNWALD, GOTTFRIED, Ehrliches und unehrliches Silbergeld. (Kieler Vorträge 35.) Jena 1931.
- REUTERSKIÖLD, C. A., och RINANDER, V. A., Främmande grundlagar i svensk översättning. Efter Riksdagens beslut och på dess bekostnad utgivna. VI. Frankrike och Belgien. Sthlm 1931. P. A. Norstedt & Söner.
- SILVERSTOLPE, G. WESTIN, Svenskt näringsliv i tjugonde seklet. Tredje upplagan. Sthlm 1931. Kooperativa Förbundets Bokförlag.
- ÅKERMAN, JOHAN, Ekonomiskt främatskridande och ekonomiska kriser. Sthlm 1931. Kooperativa Förbundets Bokförlag.
- ÖRNE, ANDERS, Demokrati. Tankar om den folkliga självstyrelsens innebörd, värde och framtid (KF:s småskrifter 1.) Sthlm 1931. Kooperativa Förbundets Bokförlag.

Försäkringsaktiebolagen
"Skåne" och "Malmö"

Huvudkontor i Malmö

Brand=
Liv=
Olycksfalls=
Automobil=
och andra
Försäkringar

Den 1 januari 1931 ansvarade »Skåne» för

Brandförsäkringar c:a	2.500.000.000 kronor
Kapitalförsäkringar c:a	210.000.000 kronor
Ränteförsäkringar c:a (årligen)	1.200.000 kronor

Den 1 januari 1931 utgjorde »Skånes»

Samtliga fonder nära	80.000.000 kronor
(incl. garantifondförbindelser . . . . .)	9.300.000 kronor